

Записки
з ономастики

Збірник наукових праць

Випуск 15

Opera
in onomastica

Fascicullum XV

Євген Степанович Отін

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Universitas nationalis Odessae

Записки з ономастики

Збірник наукових праць

Випуск 15

Opera in onomastica

Fascicullum XV

*На пошану доктора філологічних наук,
професора Є. С. Отіна
з нагоди його 80-річчя*

Одеса
«Астропринт»
2012

УДК 801.311/.313(066)
ББК 81.031.4я5
3-324

Видання засновано доктором філологічних наук, професором, членом-кореспондентом НАН України **Юрієм Олександровичем Карпенком** у 1999 році

Редакційна колегія:

д-р філол. наук **О. Ю. Карпенко** (*відп. редактор*),
д-р філол. наук **Т. Ю. Ковалевська** (*заст. редактора*),
канд. філол. наук **Е. В. Босва** (*відп. секретар*)

д-р філол. наук **О. І. Бондар**,
д-р філол. наук **В. О. Горпинич**,
д-р філол. наук **М. І. Зубов**,
д-р філол. наук **В. М. Калінін**,
д-р філол. наук **І. М. Колегаєва**,
д-р філол. наук **Т. М. Корольова**,
д-р філол. наук **В. В. Лучик**,
д-р філол. наук **Ю. Л. Мосенкіс**,
д-р філол. наук **Є. С. Отін**,
д-р філол. наук **О. Б. Ткаченко**,
д-р філол. наук **Є. М. Черноіваненко**

«Записки з ономастики» внесено до переліку № 4 наукових фахових видань, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних досліджень на здобуття наукових ступенів доктора та кандидата філологічних наук: Постанова Президії ВАК України № 2-02/2 від 9.02.2000 // Бюлетень ВАК України. — 2000. — № 2. — С. 74.

В. М. Калинин

«...ПЕРЕД ИМЕНЕМ ТВОИМ...»

Это не первая моя попытка написать о своём Учителе. Вначале были «Три портрета на фоне литературной ономастики», доклад на одном из первых Форумов русистов Украины, в котором определялось место трёх выдающихся ученых-филологов Украины в этого рода исследованиях. Кроме того, поскольку все трое приняли непосредственное участие в моей судьбе, хотелось разобраться в своём личном отношении к ним. Их имена: Всеволод Николаевич Михайлов, Юрий Александрович Карпенко и Евгений Степанович Отин. С докладом я выступил, а вот опубликовать его так и не решился.

Второй «пробой пера» стала вступительная статья к библиографическому справочнику о работах Евгения Степановича. Указатель был опубликован к 75-летию Е. С. Отина. Помню, как меня просто преследовало чувство вины за косноязычие, неумение высказать то, что хотелось. В это же время мы готовили книгу «В пространстве филологии», задумывавшуюся как подарок Евгению Степановичу. Именно тогда на мою просьбу поучаствовать в сборнике прекрасной статьёй «Євген Степанович Отін: спроба наукової лірики» откликнулся Юрий Александрович Карпенко. Это был «высший пилотаж» и я понял, что мне лучше «попридержать язык». Поэтому во всех случаях, когда для юбилейных сборников в честь Е. С. Отина (их мы выпустили уже три: к 70, 75 и 80-летию ученого) нужно было вступительное слово, мы искали автора, который мог бы выразить то, что мне не удавалось. Получив предложение написать о Евгении Степановиче в одесский сборник, я всё-таки «малодушно» согласился. И тут же начались мучительные сомнения. Ведь это та тема и тот случай, когда ни «пальцы к перу», ни «перо к бумаге»..., когда ни через минуту, ни через много часов, ни строчки не получается.

Всё сказанное выше — всего лишь уловка оправдания собственно-го недовольства тем, что получилось, и просьба извинить за возможный ущерб, невольно нанесённый человеческой и филологической уникальности моего Учителя.

Однако, взявшись за гуж...

Евгений Степанович Отин имел счастье быть рожденным Анной Михайловной, женой Степана Ивановича Отина 13 апреля далекого теперь 1932 года в (так думаю я) великой стране — Союзе Советских Социалистических Республик, в рабочем поселке Старые Кайдаки города Днепропетровска.

Евгений Степанович Отин имел счастье остаться в живых в далеком 1943 году, когда в дом, где сидела вся семья, угодил, но не взорвался, шальной снаряд.

Евгений Степанович Отин имел счастье найти себя в филологии, чему способствовали и рано «возгоревшаяся» любовь к поэзии (из него и сегодня, как из специального рога изобилия, по любому поводу «сыплются» стихи русских поэтов), и влюбленность в лучшие на свете книги — словари (потом, между прочим, не последнюю роль сыграют географические карты), и обуревавшее его желание стать журналистом, и собственные поэтические опыты. Он был обречен филологии, что, однако, никогда не огорчало его, и обручился с ней, поступив на русское отделение историко-филологического факультета, и обрёл в ней Друга, и Делом всю жизнь прослужил трепетно любимому им Слову.

Евгений Степанович Отин имел счастье встретить и на всю жизнь полюбить сокурсницу, Нинель Витальевну Максимову, ставшую его верной спутницей, другом и надёжным тылом. После окончания университета они вместе работали учителями русского языка и литературы в средней школе небольшого райцентра Мамлютка в Северо-Казахстанской области, вместе трудились в школе рабочей молодёжи в Мариуполе, а потом в Донецком педагогическом институте, ставшем вскоре университетом, тоже работали вместе. Только в филологических предпочтениях они разошлись: для учебы в аспирантуре он избрал лингвистику, а Нинель Витальевна — литературоведение, что, впрочем, не помешало им дважды в едином строю сойтись «на поле поэтонимологии», чтобы обозначить своё отношение к поэтике собственных имен в двух блестящих статьях: «О на коленях у R-13 («звукобуквенные» антропонимы в романе Е. Замятина «Мы»)» и «Стилистические функции собственных имен в рассказах В. М. Гаршина».

О том, что Евгений Степанович Отин имеет счастье быть отцом и дедом — отдельный разговор.

Евгений Степанович имел счастье быть знакомым и дружить с выдающимися филологами современности. Их много. Об одном из них я уже писал и сейчас продолжаю изучать его научное наследие. Юрий Александрович Карпенко, посвятивший себя ономастике еще в самом начале шестидесятых, был официальным оппонентом докторской диссертации Евгения Степановича. Позднее ученые сблизились. Однако, несмотря на крепкую, многолетнюю дружбу, всегда и во всем требовательные отношения и к собственным исследованиям, и к научному творчеству товарища сохранились у них навсегда. Ярким примером этого бескомпромиссного служения науке являются всегда наполненные критической энергией рецензии на работы друг друга. Здоровые физически, крупные и даже внешне чем-то похожие, оба ученых являли окружающим тип воистину *филологических мужей* в подлинном смысле слова.

О втором — Олеге Николаевиче Трубачёве — расскажу особо. Они познакомились и подружились ещё тогда, когда были студентами Днепропетровского университета. Друг и старший университетский товарищ Жени Отина (так Олег Николаевич ласково назвал Евгения Степановича в преамбуле к своей статье «Из истории лингвистической географии восточнославянского распространения», так, наверняка, чаще всего обращался всегда) был для Евгения Степановича, безусловно, образцом и непререкаемым авторитетом в филологии. Позволю себе одно личное воспоминание. В 1970 году я, тогда студент только что закончивший второй курс и отработавший свою топонимическую практику, пришёл к Евгению Степановичу с просьбой стать научным руководителем моих исследований в области праславянской мифологии. Евгений Степанович согласие дал, но предупредил: «Я в этой проблеме, честно говоря, не очень-то разбираюсь. Но знаю человека, который тебе поможет. Это Олег Николаевич Трубачев, мой университетский друг. Я напишу ему письмо о твоих занятиях мифологией и попрошу помочь». А «в те поры» даже бедному студенту ничего не стоило съездить поработать пару дней в Ленинке¹. Получив желанное письмо, я полетел в Москву, пришел на Волхонку, в Институт русского языка и безо всяких проблем встретился с замес-

¹ Так называли тогда (1925–1992) крупнейшую библиотеку Европы и одну из величайших библиотек мира — Государственную библиотеку СССР им. В. И. Ленина в Москве.

тителем директора института, доктором филологических наук, вскоре ставшим членом-корреспондентом Академии наук СССР, Олегом Николаевичем Трубочёвым. Вёл я себя, думаю, нахально. Но об этом даже не подозревал. Я до сих пор не знаю, что именно и как написал Евгений Степанович обо мне в письме, но Олег Николаевич внимательно выслушал меня, прочитал письмо от Евгения Степановича, похмыкал, улыбнулся, а потом (как мне теперь кажется, иронично) заметил: «А вы знаете, я в этой проблеме, честно говоря, не очень-то разбираюсь». Я настолько опешил, что развел руки и пробормотал: «Ну, вы даёте!». Тогда великий учёный расхохотался и милостиво добавил: « Но знаю людей, которые вам помогут. Я напишу им письмо о ваших затруднениях и уж они-то наверняка вам помогут». Письмо было написано тут же и вручено мне с подробными инструкциями, как найти Институт славяноведения и балканистики, и предупреждением: «Сегодня присутственный день, зарплата, и они точно на месте». Письмо было адресовано Владимиру Николаевичу Топорову и Вячеславу Всеволодовичу Иванову. Через час я стоял перед светиллами мировой науки, ласково пригревшими меня на целых три года, пока я трудился над дипломной работой «К реконструкции праславянской мифологии. Миф о Перуне». Так, с лёгкой руки Евгения Степановича Отина началась моя жизнь в науке, а я навсегда прикипел душой к своему Учителю, до сих пор наставляющему меня. Он направил меня к *таким людям*, каким был и остаётся сам — напроць лишённым надменности, чванливого высокомерия, отзывчивым, похристиански добрым и внимательным ко всем.

Теперь о главном.

Кафедра общего языкознания и истории языка Донецкого государственного (потом национального) университета имеет счастье многие годы быть возглавляемой Евгением Степановичем Отиным. Филологический факультет Донецкого государственного университета имел счастье и сообразительность избрать Евгения Степановича Отина деканом факультета. Этот тяжкий груз в сложнейший период истории нашей страны профессор Отин с твёрдым достоинством и виртуозной дипломатичностью несёт вот уже четверть века. Но он был и остаётся, прежде всего, Учителем. Поэтому вот уже полвека студенты филологического факультета Донецкого университета имеют счастье слушать лекции Евгения Степановича Отина. Более 40

аспирантов и три докторанта имели удовольствие под руководством Евгения Степановича Отина трудиться над диссертациями и счастье защитить их. А сегодня все его ученики и почитатели имеют счастье отмечать 80-летие основателя Донецкой ономастической школы, декана филологического факультета Донецкого национального университета, заслуженного деятеля науки и техники Украины, академика Петровской академии наук и искусств, доктора филологических наук, профессора Евгения Степановича Отина.

Об Отине-филологе всегда отзывались с глубоким почтением, но вот уже, по крайней мере, десятилетие, отдавая дань его фантастической работоспособности и продуктивности, говорят с непрерывно растущим восхищением. Десять лет назад М. М. Гиршман, оценивая филологическое реноме Евгения Степановича, заметил: «Он действительно любит *живое слово*, кем-то сказанное, к кому-то обращенное, что-то в себе содержащее; он хочет, чтобы каждое слово было услышано и адекватно воспринято со всей его накопленной историей». Эта любовь к живому слову всегда была той неиссякаемой энергией, благодаря которой Евгений Степанович раскрывает для нас самые разные грани своего таланта. Об Отине-языковеде давно нужно писать большие лингвисториграфические книги. Учитывая то, что его исследования уже стали основой диссертационных исследований, будут написаны и монографии. Каких бы сторон языка ни касался Евгений Степанович, везде и всегда он остается дотошным собирателем фактов, глубоким исследователем и виртуозным интерпретатором.

Уже в раннем научном творчестве Е. С. Отина отчетливо видно зарождение нескольких исследовательских привязанностей, из которых возникла потом его любовь к ономастике, и нескольких принципов работы, следование которым сделало его ономастические исследования уникальными по материалу (чего стоят, например, его работы о подземной топонимии Донбасса¹), фундаментальными по исполнению и новаторскими по существу. Вот кандидатская диссертация: «О происхождении и функционировании частиц *де, дескать, мол*, модальных оттенках их значений в памятниках древнерусского

¹ См.: Структурно-семантические особенности названий угольных пластов Донбасса // Проблемы словообразования русского и украинского языков: Сб. ст. — К., 1976. — С. 72–86; Избранные работы. — Донецк, 1997. — С. 339–353.

и старорусского языка XIII–XVII вв. в конструкциях, передающих чужую речь». Здесь формировалось обострённое внимание к семантике каждого исследуемого слова в различных контекстах, к их содержательной и стилистической наполненности. О его вкладе в исследование вопросов исторической дериватологии, синхронно-диахронного метода сопоставительного изучения словообразовательных гнёзд в своё время прекрасную статью написала одна из его первых учениц, доцент кафедры общего и исторического языкознания Л. П. Борисова [2].

Не берусь несколькими, дозволяемыми жанром юбилейной апологии, страницами объять необъятное. Потому лишь кратко остановлюсь на нескольких важнейших трудах основателя и главы Донецкой ономастической школы. Началось всё с *Кальмиуса* [10]. Об этой своей первой собственно ономастической работе, в которой доказывалось гибридное славяно-тюркское происхождение гидронима, Евгений Степанович вспоминает всегда с особой теплотой. Успех его выступления на III республиканской ономастической конференции (1965), знакомство с Андреем Александровичем Белецким, Кириллом Кузьмичём Целуйко и другими ономастами заложили краеугольный камень в основание Донецкой ономастической школы. Вслед за этими событиями последовало создание на кафедре общего языкознания исследовательской группы, о работе которой Е. С. Отин начал регулярно докладывать на заседаниях Украинской ономастической комиссии. Об этом этапе развития ономастических исследований на Украине «періоді ономастичного штурму і дрангу» эмоционально и увлеченно писал Ю. А. Карпенко: «Перед здивованими і зачарованими дослідниками онімія розкривала все нові й нові свої таємниці, а їх історична глибина та різноаспектність й величезна значущість спонукали до роботи» [6, с. 7].

Отдельную группу исследований юбиляра составляет *ономастическое краеведение* многочисленные публикации о топонимии Донбасса. Их так много, что даже простое перечисление заняло бы не одну страницу. К этому же кругу работ можно отнести и собранные несколькими годами позднее в словарь наблюдения над топонимией Северного Приазовья. «Топонимия приазовских греков» повествует о происхождении и истории географических имен приазовских греков-урумов и румеев, переселившихся в Северное Приазовье из

Крыма в 70-е годы XVIII — начале XIX вв. Однако постепенно в ономастических штудиях Е. С. Отина всё отчетливее стал проявляться интерес к гидронимии. Потому и нет ничего удивительного в том, что его докторское исследование называется «Гидронимия юго-восточной Украины».

О, гидронимия! К ней ещё придётся вернуться.

Но вначале (заранее краснею, представляя, как будет корить меня Евгений Степанович за «неуместное славословие») о гениальном вкладе Е. С. Отина в ономографию — разработку методологической базы и методики описания коннотативных собственных имен. Ономатологам многих стран Славии (так любил называть пространство, населенное славянскими народами, Ю. А. Карпенко) давно известен «Словарь коннотативных собственных имен» Е. С. Отина. В. М. Мокиенко в предисловии «Перевоплощённое имя» к московскому изданию словаря назвал этот труд «зеркалом не только перевоплощений русских имен собственных но и — метаморфоз современного русского языка вообще» [9, с. 7]. На его выход в свет прозвучало довольно много отзывов [см. 4, 5, 7, 8, 12–16], содержащих и восхищенные оценки и отдельные критические (как говорит сам Евгений Степанович, «в том числе и справедливые») замечания. Они всегда способствовали улучшению его трудов, потому что в стиле исследовательской работы Е. С. Отина есть уникальная черта: в ней нет «точки». И потому рецензии только подзадоривают его. Он всегда отвечает на них расширением привлеченного к исследованию материала, новыми «исправленными и дополненными» изданиями.

У меня в руках ещё теплые, «с пылу, с жару» тома последней монографии Евгения Степановича — фундаментального каталога «Гидронимия Дона» [11] — нового отчета о более чем тридцати годах неустанных трудов, посвященных исследованию и описанию топонимии бассейна реки Дон. Об этом каталоге нужно писать отдельные статьи тем, кто понимает толк в гидронимии, знает историю ономатологического изучения бассейнов других рек с разветвленной сетью водных «артерий» и «артериол», «вен», «венул», «капилляров» и т. д. Не сомневаюсь, такие работы будут написаны и опубликованы всюду, куда дойдёт весть об этом уникальном издании, где трудятся такие же, как Е. С. Отин, подвижники. Но и мне, дилетанту в этой области, хочется вставить своё «лыко в строку». Пользуясь возможностью,

вот уже десять дней читаю каталог. И мне нравится это делать всё больше и больше. Горжусь тем, что известный «Список рек Донского бассейна», составленный П. Л. Маштаковым, по всем параметрам уступает каталогу Евгения Степановича. Например, опубликованный в десятом выпуске «Востокукраинского лингвистического сборника» фрагмент каталога, охватывающий небольшой участок Верхнего Дона от Быстрой Сосны до Воронежа, фиксирует имена 186 гидрообъектов (в трёх сотнях фонетических, морфологических, словообразовательных и графических вариантов). А соответствующий участок в каталоге П. Л. Маштакова описан именами 16 речек, 2 озер и одного оврага. Это же в десять раз меньше того, что сделано Е. С. Отиным. Поражаюсь обилию сезонных водотоков (оврагов, балок, яров, лощин), непроточных вод (болот, стариц, лиманов), имеющих имена и влиявших на близлежащую микротопонию и ойконимию. Думаю, не зря Евгений Степанович гордится своим «ноу-хау»: способом гнездования информации об онимных комплексах, «красной нитью» которых являются гидронимы, мотивирующие разнообразные ономаσιологические связи с именами других топообъектов и участвующие в создании «своеобразных «молекул», состоящих из названий сопредельных географических объектов, которые обнаруживают лексическую общность, ономаσιологические связи и взаимозависимы» [Дон, т.1, с.10]. И последнее, что видно даже не вооруженному специальными топономастическими знаниями филологу — это широчайший временной диапазон фиксаций гидронимного материала от Начальной русской летописи до современных экспедиционных записей. Потому думаю, и, по-моему, небезосновательно, что труд Е. С. Отина на многие десятилетия будет и образцом гидронимических каталогов, и надежным источником информации для ономастов и историков.

А чтобы было понятно, каков Е. С. Отин, скажу, что ещё не получив из издательства второй том каталога, он, на мою просьбу «исполнить долг» и написать статью в очередной наш выпуск «Востокукраинского лингвистического сборника» категорически ответил: «Подожди. Сейчас не могу. Занят. Работаю над каталогом гидронимии Северного Приазовья от гирла Дона до Сиваша. Уже написал около ста пятидесяти страниц...».

Список литературы

1. Бранднер А. (Рецензия) Отин Е. С. Словарь коннотативных собственных имен. Донецк: ООО «Юго-Восток, ЛТД», 2004. — 412 с. ISBN 966–8278–87–9 // Sbornik prací Filozofické fakulty brněnské university. — Brno, 2004. — А (53). — С. 236–238.
2. Борисова Л. П. Историко-сопоставительное изучение словообразовательных гнезд в Донецком университете // В пространстве филологии / ДонНУ. Филологический факультет. — Донецк: ООО «Юго-Восток, ЛТД», 2002. — С. 14–21.
3. Гиршман М. М. <Вступительное слово: Сборник статей в честь 70-летия со дня рождения доктора филологических наук, профессора Евгения Степановича Отина> // В пространстве филологии / ДонНУ. Филологический факультет. — Донецк: ООО «Юго-Восток, ЛТД», 2002. — С. 5–6.
4. Добродомов И. Г. (Рецензия) Е. С. Отин. Избранные работы. Донецк: «Донеччина», 1997. — 470 с. // Вопросы языкознания. — 2000. — № 1. — С. 147–150.
5. Карпенко Ю. О. Важлива форма лінгвістичних узагальнень. Отин Е. С. Избранные работы. Донецк: Донеччина, 1997. — 468 с. // Мовознавство. — 1998. — № 6. — С. 67–69.
6. Карпенко Ю. О. Євген Степанович Отін: спроба наукової лірики // В пространстве филологии / ДонНУ. Филологический факультет. — Донецк: ООО «Юго-Восток, ЛТД», 2002. — С. 7–13.
7. Кононенко В. (Рецензия) «Конотативні власні імена в етнологічному контексті» // «Етнос і культура». Часопис Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Збірник науково-теоретичних статей. Гуманітарні науки. — № 6–7. — 2010. — С. 188–192.
8. Мензенка Г. М. (Рецэнзія) Отин Е. С. «Словарь коннотативных собственных имен» (Донецк: ООО «Юго-Восток, ЛТД», 2004. — 412 с.) // Беларуская лінгвістыка. — 2005. — Вып. 55. — С. 117–119.
9. Мокиенко В. М. Перевоплощенное имя // Отин Е. С. Словарь коннотативных собственных имен. — М.: ООО «А Темп», 2006. — С. 5–10.
10. Отин Е. С. Историческая гидронимия Северного Приазовья // III республіканська ономастична (гідронімічна) конференція (Київ, 1965 р.). — К., 1965. — С. 64–68.
11. Отин Е. С. Гидронимия Дона: монография в 2 т. / Е. С. Отин. — Донецк: Юго-Восток. —
Т. 1: Верхний и Средний Дон. — 2011. — 575 с.
Т. 2: Нижний Дон. — 2012. — 792 с.
12. Полковский В. (Рецензия) Е. С. Отин. Все менты — мои кенты... (Как образуются жаргонные слова и выражения). — М.: «ЭЛПИС», 2006. —

- 384 с. // *Slavia. Časopis pro slovanskou filologii*. — Ročník 79. Sešit 2 — Praha 2010. — с.254.
13. Рут М. Э. (Рецензия) Отин Е. С. Словарь коннотативных собственных имен. — Донецк: ООО «Юго-Восток, ЛТД», 2004. — 412 с. // *Вопросы ономастики*. — Екатеринбург: Издательство Уральского университета. — 2005. — № 2. — С.179–182.
 14. Ставицька Л. (Рецензія) Е. С. Отин. Словарь коннотативных собственных имен. — Донецк: ООО «Юго-Восток, ЛТД», 2004 // *Критика*. — Рік VIII, число 11 (85). — С. 11.
 15. Шаклеин В. М. (Рецензия) Отин Е. С. Словарь коннотативных собственных имен. Донецк: Юго-Восток, ЛТД, 2004. — 412 с. // *Мир русского слова*. — 2004. — № 4 (21). — С.110–112.
 16. Шаповал В. В. (Рецензия) Е. С. Отин. Словарь коннотативных собственных имен // *Русский язык в школе*. — 2005. — № 2. — С.107–110.

УДК 811.111'373.2

Е. В. Боева, В. С. Урсул

ХАРАКТЕРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АНТРОПОНІМІВ У КОМЕДІЇ РІЧАРДА БРІНСЛІ ШЕРІДАНА «ШКОЛА ЛИХОСЛІВ'Я»

У статті окреслено специфіку антропонімікону комедії Річарда Брінслі Шерідана «Школа лихослів'я» та з'ясовано роль власних назв у сюжетному розгортанні, створенні характерів, розкритті авторського задуму. Доведено, що літературно-художні антропоніми у комедії Шерідана слугують додатковим джерелом емоційності, виразності, виступають лаконічним мовностилістичним засобом.

Ключові слова: художній текст, антропонім, онім, характеризує функція, конотація, емоційна забарвленість.

Пошуки ономастичного еквівалента задуму й ідеї твору породжують постійну увагу письменників до іменника. Художній текст, що народжується в лабораторії митця, поступово «обростає» іменами, й онімія стає тим вагомим виміром художності, з якого й починається та неподільність і цілісність контекстового плину, що й стає визначальною прикметою твору високого ґатунку.

Як зазначає Є. С. Отин, оніми не тільки здатні виконувати свою пряму первісну функцію — бути назвами об'єктів навколишнього середовища — але й проймаються вторинним, понятійним змістом, стають у мовленні експресивно-оцінювальними заміниками загальних назв [5: 5]. Звісно, у художніх текстах оніми «переростають» межі своєї прямої семантики, набувають нових конотацій, символізуються, стають важливим засобом емоційно-образного розгортання художнього твору.

Тому при дослідженні номінацій осіб у художньому тексті необхідно застосовувати синтагматичний підхід, адже «для лінгвістики суттєво аналізувати семантику мовних одиниць різних рівнів не тільки у межах словника і граматичних конструкцій, але перш за все в межах того комунікативного оточення, яке неминує супроводжує будь-який реальний фрагмент спілкування» [4: 55].

Як відомо, дуже часто семантика імені співвідноситься з характером та функціями персонажа. Літературний онім (зазвичай антропонім) вже з самого початку є не в «прямому» значенні: він вже означає не конкретну особу, а певний типовий образ, його семантика вже «оброблена» в експресивно-емоційному плані [5: 12]. Тому ретельний добір прізвища й імені для свого персонажа у багатьох письменників є стилістичним засобом для глибшого розкриття змісту твору.

Цілком слушною видається думка дослідниці Л. Шестопалової, що ім'я в художньому тексті, на відміну від реального життя, «викликає особливі емоції, набуває конотативного забарвлення, що максимально увиразнює його. Внутрішня форма імені так чи інакше співвідноситься з художнім образом, а етимологія імені перегукується з ним» [6: 8].

Цікавим для ономастичного дослідження, на нашу думку, є твір англо-ірландського драматурга Річарда Брінслі Шерідана «Школа лихослів'я» («Scholl for Scandal» 1777 р.) — найкраща комедія моралі XVIII ст. та одна з вершин комедіографії, в якій автор висміює плітки, лицемірство та згубний вплив світського образу життя. У комедії відсутні коментарі автора щодо персонажів, їх зовнішнього вигляду, характеру, тому про них ми можемо дізнатися з діалогів між героями, та власне, їхніх імен.

Зазвичай переклад власних назв відбувається шляхом перекладацької транслітерації та транскрибування [2: 149]. Тому читачеві, незнайомому з мовою, на якій написаний твір, їх внутрішня форма залишиться «завуальованою». На нашу думку, перекладати все формалістично і конгруентно також є серйозною помилкою, адже ключем до розуміння змісту виступає семантична домінанта, яка буває різною у кожній ситуації. Чітка і барвиста промовистість онімів у комедії «Школа лихослів'я» має різне скерування, але завжди є виразною і добре простежується. Письменник вдало добирає імена персонажам, вже наперед знаючи їх характер та особливості, їх роль у розвитку сюжету [3: 69].

Перша дія комедії відбувається у салоні леді **Сніруел** — у святині лихослів'я. Саме тут збирається «еліта», щоб обговорити останні новини, а точніше, перемити кісточки всім і кожному. Власниця салону є джерелом пліток та лихослів'я. Вже у самому прізвищі криється її сутність: «*sneer*» — насмішниця, глузування, знуцання, усмішка

[1: 579]; «*well*»—добре, гарно [1: 679]. У певній мірі плітки — це за-сіб помсти, адже замолоду леді Сніруел скривдили лихослів'ям, тож тепер вона так само злостиво ставиться до інших людей: «*Wounded myself, in the early part of my life, by the envenomed tongue of slander, I confess I have since known no pleasure equal to the reducing others to the level of my own reputation*» [7: 11].

Леді Сніруел замислює любовну інтрижку, з якої вона матиме свою вигоду. Їй допомагає її повірений **містер Снейк**. Заради грошей він піде на будь-яку підлість та змову. Прізвище «*Snake*» є його дзеркальним відображенням, адже перекладається як «*змія, гадюка*» [1: 578]. З містером Снейком ми зустрічаємося лише двічі, але і цього достатньо, щоб упевнитися у його корисливості. В кінці комедії він зраджує леді Сніруел. Спочатку вона поклала на нього великі сподівання і намагалася підтримувати люб'язні стосунки, що видно з її звертань: «*my dear Snake, little Snake, sir*» [7: 11], та іноді вона не стримувала свого справжнього «я» і могла звинуватити Снейка у «недалекості» — «*how dull you are!*» [7: 11]. При цьому частка «*how*» вказує саме на негативне забарвлення такої номінації. А коли інтрижка зазнала повного фіаско, «*little Snake*» (любий Снейк) перетворився на «*a villain; a precious rogue*» [7: 89] (негідник, шахрай). Крім того Снейк досить відома особа у певних колах, про що свідчить згадка про нього «*one Snake; this Snake*» (дехто Снейк, цей Снейк) [7: 37]. До речі апелятив «*rogue*», що перекладається як «*шахрай, пройдисвіт, злодій*» [1: 540], автор використовує доволі часто (сім повторень) у різних сполученнях і номінаціях: «*wild rogue; unnatural rogue; the rogue; sly rogue; a precious rogue; dear extravagant rogue*» [8: 34, 53, 86, 66, 89, 95].

За сюжетом Леді Сніруел обрала жертвою дуже поважне сімейство **сера Пітера Тізла**, який був опікуном братів Серфесів і в той же час виховував прийомну доньку Марію. І головною метою було розірвати стосунки Марії та молодого Чарлза Серфеса. Сама леді Сніруел роз'яснює підоснову справи : в Марію — або в її посаг — закоханий старший Серфес, Джозеф, який і звернувся за допомогою до вправної наклепниці, зустрівши у братові щасливого суперника. Сама ж леді Сніруел має сердечну схильність до Чарлза і готова багатьом пожертвувати, щоб завоювати його. Вона дає обом братам чіткі характеристики. **Чарлз** — «гуляка» і «марнотратник» (*that Charles — that libertine, that extravagant, that bankrupt in fortune and reputation*) [7: 11]; **Джозеф** —

«хитра, себелюбна, підступна людина», «солодкомовний шахрай», у якому оточення бачить диво моральності, тоді як брата засуджують (*I know him to be artful, selfish, and malicious — in short, a sentimental knave; while with Sir Peter, and indeed with all his acquaintance, he passes for a youthful miracle of prudence, good sense, and benevolence*) [7: 11]. Щодо прізвища сера **Пітера Тізла**, то онім *Teasle* Річард Шерідан використовував як назву для одного з своїх попередніх творів («Злослови» — «The Teazles» 1777 р.) [8]. Але щодо сера Пітера, то його прізвище вжито у переносному, або ж іронічному значенні, адже сер Тіzl був не розповсюдником, а жертвою пліток. І щодо іронії, то у комедії є сімейна сцена містера та **місіс Тіzl**, яка набуває певної емоційної забарвленості завдяки номінаціям персонажів. У розпалі сутички подружжя намагається дотримуватися пристойності і тут пестливі звертання один до одного набувають іронічного відтінку: *my helpmate, Lady Teazle, my dear lady Teazle, my love, my angel, my life, rural coquette* (про місіс Тіzl); *my love, my dear* (щодо містера Тізла) [7: 41]. Але леді Тіzl ставить все на свої місця, називаючи чоловіка *товстим ведмедем, старим волокітою та тим самим, як про нього казали її подруги* (*great bear, an old dangling bachelor, you are just you would be*) [7: 42]. До речі, нам невідоме ім'я леді Тіzl, що ще раз наголошує на важливості і змістовності номінації *Teazle*.

Про Марію — вихованку сера Пітера Тізла — нам відомо лише те, що вона Марія і цього достатньо, щоб зрозуміти, що цей образ створений автором на протигагу всім пліткарям у школі лихослів'я. Адже ім'я Марія (*Maria, Miriam*) — одне з найбільш розповсюджених у всьому світі і перш за все, асоціюється з Дівою Марією — матір'ю Ісуса Христа, що символізує цнотливість та чистоту.

Образи **братів Серфесів** також є доволі зрозумілими. «*Surface*» у перекладі з англійської означає «*поверховий*» [1: 612], що чітко характеризує старшого Серфеса. Чарлза це не стосується, що видно у відношенні автора до обох. Джозефа називають майже завжди *Mr. Surface* (35 вживань), в той час, коли Чарлза кличуть лише по імені. Джозеф Серфес веде подвійне життя: всі його бачать як приклад доброчесності, насправді ж він *smooth-tongued hypocrite and villain* (солодкомовний шахрай та негідник) [8: 71]. А Чарлз (*Charles*) — дорослий Чарлі (*Charlie*), що названий автором розповсюдженим англійським ім'ям, характеризує молодшого Серфеса як звичайну молоду особу, яка

прагне веселощів і не звертає уваги на прикрощі життя. Знайомі ставляться до Чарлза по-різному — хтось презирливо, хтось поблажливо: *libertine, bankrupt, unnatural rogue, dear extravagant rogue, young rake, that prodigal* [7: 11, 53, 95, 58, 86]. Братів об'єднує одне — дядько **Олівер Серфес**, вірніше його спадок. Кому з братів він дістанеться вирішить сам *uncle Oliver*. Щоб не помилитися Олівер Серфес пішов на аферу. У гості до Чарлза його супроводжував Мозес (у *перекл. Moses — Moisey*) і це ім'я недаремно фігурує у тексті, адже Мозес, як і біблійний персонаж, став провідником для сера Олівера і допоміг йому не заблукати на шляху до правди.

Цікавими персонажами у комедії видаються місіс Кендер, сер Бенджамін Бекбайт та його дядько Кребтрі. **Місіс Кендер** знає всі новини у місті і залюбки поділиться з усіма бажаними, але це вона робить без поганих намірів, адже «*candour*» значить *щирість, прямота, доброта, неупередженість* [1: 95]. Такої ж думки і відвідувачі салону леді Сніруел: «*Mrs. Candour is a little talkative, everybody allows her to be the best natured and best sort of woman.*» [7: 14]. Головна мета цього персонажа у творі — підтримувати атмосферу легкого пліткарства і цим самим дарувати читачеві посмішку. І автор допомагає їй у цьому: герої розповідей місіс Кендер мають такі ж цікаві імена, як і їх історії. І хоча ці персонажі лише згадані, другорядні, вони все рівно займають важливе місце у стилістичній будові комедії і підтримують загальну ономастичну картину. Отже, ми довідуємося про таких «яскравих» персонажів як **міс Гедebaут** — «*gadabout*» — бродяга, гультайка, ледащо [1: 277]; **міс Прим** — «*prim*» — манірна, напружена [1: 495]; **міс Хоніmun** — «*honeymoon*» — медовий місяць [1: 317]; **міс Тетл** — «*tattle*» — плітки, базікання [1: 621]; **леді Керрікл** — «*curricle*» — старий двоколісний екіпаж [1: 165]; **міс Вермільйон** — «*vermilion*» — яскраво-червоний колір [1: 668]; **місіс Евергрін** — «*evergreen*» — вічнозелений [1: 235]; **вдова Окр** — «*ochre*» — брунатно-жовтий [1: 436]; **міс Сімпер** — «*simper*» — манірна посмішка [1: 571]; **місіс Персі** — «*pursu*» — огрядний, гладкий [1: 508]; **міс Салю** — «*sallow*» — жовтуватий, блідий [1: 548]; **леді Стукко** — «*stucco*» — штукатурка [1: 605]; **кузина Огл** — «*ogle*» — закоханий погляд, пускати бісики [1: 438]; **місіс Кедріл** — «*quadrille*» — кадрили [1: 510]; **лорд Беффело** — «*buffalo*» — буйвол, бізон [1: 85]; **Том Саунтер** — «*saunter*» — прогулянка, повільна ходьба [1: 550]; **лорд Спіндл** — «*spindle*» — висока людина [1: 587]; **містер Ніккіт** — «*nick*» — чорт,

диявол [1: 425]; леді Фрізл — «*frizzle*» — завивка, кучер [1: 273]; міс Найслі — «*nicely*» — добре, приємно, гарно [1: 425].

Щодо родичів, містера Бекбайта та містера Кребтрі, то вони також є любителями пліток, що яскраво виражене у семантиці їхніх прізвиськ. «*Backbite*» — лихословити за чиеюсь спиною [1: 46]; а «*Crabtree*» утворене з двох смислових частин — «*crab*», що у неформальному спілкуванні означає «сварлива людина» [1: 156] та «*tree*» — родове дерево. Тож автор показує лихослів'я як таке явище, яке передається з покоління в покоління, і в цьому можна вбачати дидактичний характер твору.

Взагалі вся комедія побудована на діалогах (зовнішніх та внутрішніх). У зовнішніх простежується головна тема та ідея твору, а у внутрішніх відображаються власне характери героїв. Безумовно, автор не даремно використав для своїх персонажів такі значущі, промовисті імена, адже з їх допомогою читач усвідомлює цілісну картину п'єси.

Отже, антропоніми у комедії «Школа лихослів'я» створюють яскравий образний контекст і урізноманітнюють стилістичні ефекти, які використовує автор. Головною функцією онімів у комедії Річарда Шерідана є характеризуюча, за якою іменування кваліфікує саме свого носія, що сприяє довершенню ідейної спрямованості твору, насиченню його емоційністю, виразністю «портретних» характеристик персонажів. Антропоніми у «Школі лихослів'я» функціонують в чітко заданому ракурсі, сприяють утворенню різноманітних стилістичних ефектів і тим самим реалізують авторську настанову на вирішення конкретних смислових завдань.

Список літератури

1. Большой современный англо-русский, русско-английский словарь / За ред. Кубарькова Г. Л., Тимошук В. А. — Донецк: Бао, 2010. — 1056 с.
2. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (Общие и лексические вопросы) / В. С. Виноградов. — М. : ИОСО РАО, 2001. — 224 с.
3. Карпенко О. Ю. Про літературну ономастику та її функціональне навантаження / О. Ю. Карпенко // Записки з ономастики: зб. наук. праць. — Вип. 4. — Одеса: Астропринт, 2000. — С. 68–74.
4. Колшанский Г. В. Контекстная семантика / Г. В. Колшанский. — М.: Наука, 1980. — 152 с.
5. Отин Е. С. Материалы к словарю собственных имен, употребляемых в переносном значении / Е. С. Отин // Вопр. ономастики: Собственные имена в системе языка. — Свердловск, 1980. — С. 3–13.

6. Шестопалова Л. Д. Специфіка антропонімів у химерній прозі (на матеріалі творчості В. Дрозда): Автореф. дис... канд. філол. наук / Л. Д. Шестопалова. — Одеса, 2006. — 19 с.
7. Sheridan R. B. School for Scandal / R. B. Sheridan. — US: ReadHowYouWant, 2008. — 196 p.
8. <http://lib.rus.ec/a/28181>

Боева Э. В., Урсул В. С.

ХАРАКТЕРИСТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ АНТРОПОНИМОВ В КОМЕДИИ РИЧАРДА ШЕРИДАНА «ШКОЛА ЗЛОСЛОВИЯ»

В статье выявлена специфика антропонимикону комедии Р. Б. Шеридана «Школа злословия», определена роль собственных имён в сюжетном действии, создании характеров персонажей, выявлении авторской концепции. Доказано, что литературно-художественные антропонимы в комедии Шеридана являются дополнительным источником эмоциональности, выразительности, иронии, способствуют раскрытию подтекста.

Ключевые слова: художественный текст, антропоним, оним, характеристическая функция, конотация, эмоциональная тональность.

Boyeva E. V., Ursul V. S.

CHARACTERIZING POTENTIAL OF ANTHROPNYMS IN R. B. SHERIDAN'S COMEDY «THE SCHOOL FOR SCANDAL»

The specifics of anthroponymicon of R. B. Sheridan's comedy «The School for Scandal» is unfolded in the article. The role of the proper names is defined in the plot action, in the creation of personages' characters, in the disclosure of the author's conception. Literary anthroponyms in Sheridan's comedy are proven to be the additional source of emotionality, expressiveness, irony, they help to forward the disclosure of the subtext.

Key words: literary text, anthroponym, onym, characteristic function, connotation, emotional tonality.

УДК 811.161.2'373

Ю. М. Деремнда

НАЗВИ З РОСЛИННОГО І ТВАРИННОГО СВІТУ ЯК ЕТИМОНИ ЕРГОНІМІВ

Стаття присвячена дослідженню ергонімів Тернопільщини, утворених із використанням зоологічної та ботанічної лексики. З'ясовано лексичні й семантичні механізми онімізації таких апелютивів в ергонімії.

Ключові слова: ергонім, зоологічна і ботанічна лексика, метонімія.

Як відомо, онімізація є основним механізмом формування назв підприємств, установ, організацій; від загальних назв твориться більшість ергонімів. Важливе місце в джерельній базі апелютивної лексики, від якої творяться ергоніми, належить назвам рослин і тварин. В ергоніміконі Тернопільщини ми виявили 89 ергонімів, що містять назви рослин, та 45 — утворених від назв тварин. Назви, взяті з рослинного і тваринного світу, належать до лексики символічного характеру, їм особливо властиве багате символічне наповнення.

Характерною особливістю цих назв-символів є також те, що вони мають певне асоціативне поле, певний конотативний фон. Вивчаючи джерельну базу фірмонімів Закарпаття, О.О. Белей основними джерелами асоціативної лексики називає, серед іншого, назви рослин, тварин і птахів, здебільшого екзотичних [1: 52–53]. Проте, за словами вченого, у таких випадках мотиваційною ознакою для власних назв підприємств часто стають «суб'єктивні, суто індивідуальні асоціації» [1: 52].

До типових джерел формування відапелютивних ергонімів символічного характеру, в основі виникнення яких лежать експресивна, емоційна та персвазивно-маніпулятивна функції назви, Г. В. Зимовець відносить, зокрема, назви рослин і тварин. Дослідниця звертає увагу на те, що в деяких випадках апелютиви позитивно конотованих класів переносяться до ергонімікону шляхом метафоризації (назва «Ягуар» у компанії, що займається охороною підприємств, засобами метафоричного перенесення утворена від назви тварини) [3: 31].

Окрім метафори, серед інших механізмів онімізації подібної символічної лексики бачимо також метонімію та символічну номінацію. До виділених Н. В. Подольською типів *семантичної онімізації*, а саме *простої* (позначає об'єкт номінації прямо), *метафоричної* (вказує на об'єкт номінації у формі порівняння) та *метонімічної* (передбачає номінацію за суміжністю) [4: 92], Т.П. Романова додає ще *символічну* онімізацію, яка в наш час є основним способом творення рекламної назви, тому що «найбільшою мірою відповідає вимогам творення ефективних рекламних назв» [5: 205–206].

Метою нашої розвідки є дослідження ергонімів, утворених з використанням назв із живої природи; з цього випливають поставлені завдання: структурно-семантичний аналіз зоологічної та ботанічної лексики в ергонімії Тернопільщини, вивчення асоціативних зв'язків між семантикою цих лексем і характеристиками ергооб'єктів, з'ясування лексичних і семантичних механізмів подібної онімізації. Експресивний ефект і рекламна функція ергонімів, утворених від таких позитивно конотованих апелятивів, засновані на асоціативно-емоційному фоні самих цих апелятивів. Зоологічні й ботанічні назви належать до апелятивів символічного характеру, що містять позитивні конотації естетичної краси, сили, неординарності, унікальності та ін.

Ергоніми-назви рослин. В ергоніміконі Тернопільщини трапляються назви ергооб'єктів з рослинними мотивами. Ці ергоніми містять назви рослин, що є рідкісними, символізують позитивні поняття і явища дійсності, мають корисні для людини, зокрема цілющі, властивості, чи є втіленням естетичної краси. Такі назви дають магазинам квітів, дошкільним навчальним закладам, аптекам, салонам, ательє, барам, ресторанам, народним ансамблям, клубам, перукарням, СГП тощо. Назви рослин, зокрема квітів, створюють позитивний асоціативний фон, відповідно приваблюють. За засобами їхнього атрактивного впливу ми поділяємо назви рослин, використані в ергонімах, на наступні категорії:

1) ті, що містять вказівку на діяльність ергооб'єкта. Інформація про діяльність закладу може актуалізуватися:

а) за допомогою прямої вказівки на продукцію чи один із товарів об'єкта за допомогою синекдохи, тобто перенесення назви з частини (одного з товарів) на ціле (усю продукцію — цілий ергооб'єкт): «*Бар-*

вінок» (магазин квітів), *«Незабудка»* (квітковий магазин; ландшафтний дизайн);

б) через асоціативну спорідненість інформативного наповнення апелювати (зокрема характерних його референту властивостей) з особливостями діяльності ергооб'єкта: *«КалганOFF»* (алкогольні вироби: *калган* — трав'яниста рослина, корінь якої кладуть у горілку, щоб зробити її запашною).

Подібні асоціації референта апелювати з ергооб'єктом можуть реалізуватися за такими його ознаками:

— за призначенням і сферою використання. Апелювати, що означають лікарські рослини, вживають у назвах медичних закладів: *«Арніка Фарм»* (аптека: *арніка* — лікарська рослина, використовується в гомеопатії), *«Барвінок»* (центр народної медицини; аптека; фітотерапія: *барвінок* — лікарська, отруйна і декоративна рослина), *«Калина»* (аптека), *«Ромашка плюс»* (аптека; дитяче харчування), *«Рута-фарм»* (аптека). Характерно, що назви лікарських рослин дають насамперед аптекам, закладам медичного спрямування. Також ми виявили два пов'язані з медициною ергоніми, утворені від назви рослини, яка не є лікувальною: *«Едельвейс»* (аптека; медичне обладнання: гірська рослина, символ гір). У цьому випадку назва має конотації високої якості — все «на висоті» (едельвейс росте тільки високо в горах);

— за фізичними властивостями. Фізичні властивості рослини-референта апелювати, від якого утворено ергонім, можуть асоціюватися з особливостями діяльності фірми: *«Конвалія»* (хімчистка: трав'яниста рослина з ніжними квітами і приємним запахом), *«Лотос»* (побутова хімія: лотосу характерна будова покривної тканини, завдяки якій рослина завжди залишається чистою);

— за сировинними відношеннями (метонімія предмета діяльності). Рослина, назва якої вжита в такому ергонімі, є сировиною для продукції підприємства або подібних виробів: *«Кипарис»* (вікна і двері: південне вічнозелене хвойне дерево, що використовується як цінна деревина), *«Платан»* (вікна, жалюзі: деревина платана використовується як меблевий матеріал), *«Фіз Апельсин»* (швидке харчування), *«Явір-90»* (будівельні послуги);

— за середовищем чи територією поширення в природі. Середовище або територія, на якій росте певна рослина, може свідчити про

діяльність та продукцію підприємства: «*Лотос*» (рибопродукти: *лотос* — південна водяна рослина), «*Шафран*» (туристична фірма);

— за приналежністю до живої природи, з якою має справу підприємство. Цією асоціативною моделлю послуговуються номінатори у назвах сільгосппідприємств, беручи назви з середовища природи, оскільки їхня діяльність безпосередньо пов'язана з природними об'єктами: «*Веснівка*», «*Едельвейс*», «*Лаванда*», «*Магнолія*», «*Пролісок*», «*Черемшина*»;

— за естетичними якостями. Назви рослин, що відомі своєю красою, вживаються у складі найменувань салонів краси, ательє, перукарень: «*Акант*» (салон меблів: *акант* — трав'яниста рослина, форму листка якої використовують для декоративного оздоблення), «*Едельвейс*» (перукарня), «*Жасмин*» (весільний салон; перукарські послуги), «*Орхідея*» (ательє мод; кафе), «*Каштан*» (пошиття і ремонт одягу), «*Маки*» (швейна фабрика), «*Мальва*» (перукарня), «*Орхідея*» (ательє мод), «*Ромашка*» (ательє; ПП), «*Смерічка*» (пошиття і ремонт одягу), «*ТюльПан*» (салон гардин). Призначенням салонів, ательє, перукарень є зробити зі звичайного красиве, тому квітковий мотив у назві є чи не найдоречнішим. Зазначимо, що в установах із таким напрямом роботи основною цільовою аудиторією є жінки, які, як відомо, люблять квіти і гарні рослини;

в) через особливості морфологічної форми апелятива. Так, деякі назви рослин, особливо у зменшувально-пестливій формі, можуть містити вказівку на тип закладу і на його потенційних відвідувачів; такі назви дають переважно дошкільним навчальним закладам: «*Барвінок*», «*Берізка*», «*Вишенька*», «*Калинонька*», «*Пролісок*», «*Ромашка*» (дошкільні навчальні заклади).

2) ергоніми, мотивовані просторовими відношеннями. У цьому випадку має місце метонімія за ознакою місця діяльності, а інформація про розташування закладу часто неоднозначна, оскільки такі просторові відношення засновані на непостійних і нечітких орієнтирах: «*Берека*» (магазин аудіо-, теле-, радіоапаратури: на території росте це дерево), «*Клуб спортивного танцю Мальви*» (танцювальний центр, розташований при будинку культури «*Мальви*»), «*На дубах*» (ресторан: поблизу росте кілька старих дубів).

3) ті, що свідчать про національну приналежність та культурні особливості закладу. Подібні асоціації переважно вказують на приналежність закладу до української культури, використовуючи для цьо-

го національно-культурні символи: «Калина» (КС; СГП), «Калина-Тернопіль» (автозаправна станція), «Червона калина» (СГП), «Червона Рута» (комунальне підприємство). Проте серед ергонімів Тернопільщини трапляються також ті, що свідчать про орієнтацію закладу на інші культури: «Сакура» (спортивно-мистецький клуб).

4) рослинні мотиви, використані в ергонімах лише з рекламною метою: «Азалія» (столярні вироби), «Арніка ЛТД» (реклама), «Барвінок» (ПОП), «Гіацинт» (інноваційна екологічна компанія: декоративна рослина), «Каштан» (СК ЗАТ), «Мак Тернопіль» (вікна і двері), «Рута» (ПОП; сервісно-туристичний комплекс), «Смерічка» (ТОВ), «Троянда» (кооператив; сільгосп підприємство), «Явір» (ПАП; ТОВ), «Явір-Д» (ТОВ), «Яворина» (АН).

Ергоніми, утворені від назв рослин, особливо екзотичних, викликають позитивні емоції. Характерно, що гарна, «квіткова» назва краще запам'ятовується, що сприяє популяризації об'єкта номінації. Назви рослин, зокрема квітів, найчастіше використовують у назвах таких закладів: кафе, барів, ресторанів: «Азалія» (кафе-бар), «Калина» (кафе-бар), «Каштан» (кафе), «Мандарин» (кафе), «Орхідея» (кафе), «Пролісок» (ресторан), «Піон» (кафе-бар), «Червона Рута» (ресторан); продуктових магазинів: «Барвінок», «Едельвейс», «Калина», «Лілія», «Сонях», «Таволга»; творчих колективів, клубів, ансамблів: «Народний аматорський ансамбль танцю «Любисток» Тербовлянського вищого училища культури», «Народний аматорський лемківський хор «Яворина» Монастирського районного палацу культури».

Отож, переважно назви різних рослин викликають лише позитивні асоціації; при цьому неординарні назви рослин зацікавлюють, а загальновідомі — легко запам'ятовуються, тому в таких ергонімах рекламна мета реалізується найбільшою мірою.

Ергоніми-назви тварин. Рекламний ефект ергонімів-назв тварин заснований на уживанні назв істот тваринного світу, відомих своїми позитивними ознаками, силою, рідкісністю, екзотичністю, естетичною красою.

Досліджуючи ергоніми Тернопільщини, ми виявили підприємства, які мають зоологічні чи орнітологічні назви. Пропонуємо наступний поділ їх на семантично-асоціативні групи:

1) назви тварин та птахів в ергонімах, що вказують на діяльність ергооб'єкта одним із наступних способів:

а) на основі асоціацій певних якостей тварини із діяльністю фірми. Ми виявили підприємства, що містять назви тварин із якостями сили, спритності, естетичної краси тощо, які номінатор прагне перенести на ергооб'єкт чи на результат його діяльності: «*Білий кіт*» (агентство прибирання: *кіт* — тварина, відома своєю звичкою часто «вмиватися», *білий* — синонім до *чистий*), «*Буревісник*» (ДЮСШ: *буревісник* — великий морський птах; хоробрий), «*Галицькі леви*» (спортивний клуб: *лев* — сильна тварина з грізним виглядом, у прайді виконує функцію охоронця), «*Ястреб*» (охоронні та протипожежні системи: *яструб* — рос. *ястреб*, птах, відомий далекозорістю та пильністю);

б) за приналежністю до живої природи, з якою має справу підприємство. До цього способу реалізації асоціацій з діяльністю ергооб'єкта відносимо назви сільськогосподарських підприємств: «*Беркут*» (МВТП; СФГ), «*Горностай*» (сільськогосподарська продукція: хижий ссавець із родини куніцевих), «*Сокіл*» (ПОП; СФГ; ТОВ), адже їхня діяльність пов'язана з природним середовищем, тому назви «з природи» є доречними, проте не надто інформативними щодо специфіки діяльності об'єкта;

в) як натяк на сферу застосування продукції об'єкта. У деяких ергонімах назви тварин вказують на призначення товарів фірми: «*Беркут*» (мисливські товари), «*Вепр*» (магазин мисливського спорядження);

г) на основі сировинних асоціацій (метонімія за предметом діяльності): «*Кугуар*» (взуття, сумки, аксесуари: *кугуар* — одна з назв пуми);

д) за деякими іншими асоціаціями. Ми виявили також п'ять ергооб'єктів, у назвах яких присутні зоологічні та орнітологічні назви, що опосередковано пов'язані з діяльністю: «*Голубка*» (вишивка на замовлення: голубів вишивають на весільних рушниках), «*Народний аматорський ансамбль танцю «Чайка» Чортківського районного будинку культури*», «*Орлан*» (туристичне агентство: цього птаха часто зображають на гербах країн), «*Тер-Пінгвін*» (гуртовий склад морозива: *пінгвін* — антарктичний птах), «*Трилобіт*» (квітковий магазин, ландшафтна майстерня: *трилобіт* — викопна морська ракоподібна тварина типу членистоногих, що була найпоширеніша на початку палеозойської ери; його відбитки можна побачити на камінні, майстерня часто працює з каменем; у назві присутнє число *три* — три співзас-

новники), «*Чайка*» (готель; оздоровчий комплекс: асоціації з морем, відпочинком);

ж) за своєю морфологічною формою. Назви тварин, зокрема птахів, у зменшувально-пестливій формі в найменуваннях ергооб'єктів вказують на те, що їхня діяльність пов'язана з дітьми: «*Журавлик*» (дошкільний навчальний заклад), «*Кумка*» (магазин дитячих товарів, ось яке пояснення походження назви є на Інтернет-сайті магазину: «Кумками називають безхвостих земноводних, яких можна зустріти на всій території України. За неголосне, милозвучне звучання «кум...кум...кум...» їх називають кумками... А ще кумки дітей оберігають, у братів Грім є казка про це»), «*Орлятко*» (заміський оздоровчий табір), «*Тигрес*» (магазин дитячих товарів: з пол. *tygrys* — тигр). Зазначимо, що зоологічна чи орнітологічна назва у зменшувально-пестливій формі має подвійний ефект, тож позитивні асоціації будуть сильнішими. Як виняток із цієї групи, ми виявили один ергонім у зменшувально-пестливій формі, діяльність якого з дітьми не пов'язана: «*Соколя*» (кафе-бар).

2) ергоніми, утворені від назв тварин з лише рекламних мотивів. Досліджуючи власні назви підприємств Тернопільської області, ми виявили також ергоніми, назви яких не належать до вищезазначених категорій першої групи і які не пов'язані з діяльністю підприємства: «*Зубр*» (АН).

Тому до другої групи входять ергоніми, у складі яких є назви тварин, примітних своїми позитивними якостями чи просто здатних привертати увагу, проте які не асоціюються з діяльністю закладу: «*Барс*» (хімчистка; бар: великий хижий звір), «*Бізон*» (консалтинговий центр; програмне забезпечення: бізон асоціюється з силою, могутністю), «*Білий Лебідь*» (магазин побутової техніки: *білий лебідь* — птах, здавна відомий своєю красою), «*Левтранс*» (вантажні автоперевезення: *лев* — цар звірів), «*Фламінго*» (перукарня; піцерія: екзотичний птах, відомий гарним рожевим забарвленням).

Назви тварин найчастіше використовують в ергонімах на позначення наступних закладів:

— розважальні заклади, бари, кафе. Характерно, що у найменуваннях барів використовують назви птахів, тварин, які є уособленням сили, краси і одночасно вселяють страх, викликають гострі відчуття: «*Алігатор*» (готельно-розважальний комплекс; дискотека), «*Скор*

пiон» (диско-бар); інші, навпаки, приваблюють своєю простотою: «*Бусол*» (кафе), «*Коза*» (бар); ще інші роблять акцент на зовнішній красі тварини: «*Пава*» (кафе), хоча сама назва навіть асоціативно не пов'язана з діяльністю ергооб'єкта. Зауважимо, що зоологічної та орнітологічної лексики серед назв ресторанів не виявлено.

— магазини: «*Горлиця*» (книги), «*Дельфін*» (продуктовий магазин), «*Панда*» (продуктовий магазин). Зазначимо, що назви тварин та птахів у найменуваннях магазинів виконують ту саму функцію, що й у назвах барів, кафе — привернення уваги та кращої запам'ятовуваності.

Одну орнітологічну та ще одну іхтіологічну назву виявлено у складі відпоетонімних ергонімів: «*Золотий півник*» (перукарня), «*Золота рибка*» (ресторан). Присутність назв тварин у таких стійких словосполученнях підсилює рекламний ефект назви.

Отже, проаналізувавши зібрані ергоніми з зоологічною та ботанічною номенклатурою, приходимо до ряду висновків. Як бачимо, переважно зоологічна й ботанічна номенклатура здатна приваблювати покупця, викликати позитивні асоціації, тому її використовують для творення назв різних закладів. Часто метафора, метонімія і символічна номінація поєднуються і накладаються одне на інше, особливо коли існує певний асоціативний зв'язок між назвою та ергооб'єктом; так нерідко в одному ергонімі метафора поєднується з метонімією. Онімізація зоологічної та ботанічної лексики в ергонімах, мотивованих сферою діяльності чи просторовими відношеннями об'єкта, здійснюється засобами метонімії місця діяльності, предмета діяльності, предметів і реалій, пов'язаних із його сферою діяльності, а також синекдохи. Вживання цієї лексики в ергонімах у всіх інших випадках, тобто за відсутності подібних зв'язків, здійснюється на основі метафоричного переносу (якщо ці апелювати наділені необхідними для метафори якостями) чи символічної номінації (в решті випадків).

Список літератури

1. Белей О. О. Сучасна українська ергонімія: власні назви підприємств Закарпаття. — Ужгород, 1999. — 111 с.
2. Зимовець Г. В. Роль мотивації в утворенні ергонімів // Мова і культура. (Науковий журнал). — К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2009. — Вип. 11. — Т. VII (119). — С.163-170.

3. Зимовець Г. В. Структурно-семантичні особливості ергонімів України // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Мовознавство». — № 11. — 2009. — Вип. 15, т. 3. — С.28-33.
4. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / Н.В. Подольская. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Наука, 1988. — 192 с.
5. Романова Т. П. Система способов словообразования рекламных собственных имен // Вестник СамГУ. — 2007. — № 5/2 (55) — С.204-214.

Деремнда Ю. Н.

НАЗВАНИЯ ИЗ РАСТИТЕЛЬНОГО И ЖИВОТНОГО МИРА КАК ЭТИМОНЫ ЭРГОНИМОВ

Статья посвящена исследованию эргонимов Тернопольской области, образованных с использованием зоологической и ботанической лексики. Выявлены лексико-семантические механизмы ее онимизации в эргонимии.

Ключевые слова: эргоним, зоологическая и ботаническая лексика, метонимия.

Deremenda Y. M.

NAMES OF PLANTS AND ANIMALS AS SOURCES OF COMPANY NAMES

The article studies company names of the Ternopil region formed with the use of names of plants and animals. Lexical and semantic mechanisms of onymisation in company names are discovered.

Key words: company name, zoological and botanical vocabulary, metonymy.

УДК 808.3: 801.313.1 (478.9)

М. Л. Дружинець, В. І. Щербина

ДИНАМІКА НАЙУЖИВАНІШИХ ОСОБОВИХ ІМЕН м. ТИРАСПОЛЯ

Статтю присвячено вивченню чоловічих та жіночих особових імен, які функціонували в іменнику м. Тирасполя ПМР з 1950 по 1974 р. і входять до так званої першої десятки. Простежується якісний та кількісний склад найпопулярніших антропонімів, а також особливості їх функціонування в іменних системах територій України.

Ключові слова: антропонім, динаміка імен, антропонімічна система, частотність.

Власне ім'я людини становить її невід'ємний індивідуальний атрибут. Антропоніми утворюють своєрідну і дуже важливу частину словникового складу будь-якої мови. Вони є важливим джерелом для дослідження не тільки мови й історії, матеріальної та духовної культури народу. Типи особових назв виникають у мові кожного народу в різні періоди, серед різних соціальних прошарків, з різних причин творяться за допомогою найрізноманітніших мовних засобів. Генетично пов'язані з апелятивною лексикою, вони так або інакше віддзеркалюють різні сторони й умови життя народу — навколишню природу, повсякденну працю, побут, суспільно-політичний і економічний лад, взаємозв'язки з іншими народами, психічний стан, світогляд, загалом, майже всі головні риси його етнічної індивідуальності.

Систематизоване вивчення східнослов'янської антропонімії почалося лише в другій половині XIX століття. В останні десятиліття антропоніміка зазнала бурхливого розвитку. Дослідження в цій галузі ономастики пов'язане з іменами видатних українських учених — П. П. Чучка, М. Л. Худаш, Ю. О. Карпенко, Л. Л. Гумецька, Р. Й. Керста, Н. П. Дзятківська, Л. П. Зайчикова та ін.

Мета нашої статті — простежити динаміку найпопулярніших чоловічих та жіночих імен м. Тирасполя середини XX століття. Антропоніміка міста Тирасполя Придністровської Молдавської Республіки

вперше стала предметом спеціального дослідження. Нами простежено зміни кількісного та якісного складу іменника за 25 років, а саме з 1950 по 1974 р.

Тирасполь — найважливіший політичний, економічний та культурний центр у Придністровському регіоні, заснований з наказу російської імператриці Катерини II в 1793 році. Своєрідність Придністровського регіону обумовлена тим, що ця територія з давніх пір служила зоною активних контактів багатьох народів, які її населяли. Міграційні процеси XIX ст. визначили сучасний склад населення Придністров'я. У Придністров'ї переважають етноси слов'янської (українці, росіяни, болгары, білоруси, поляки) та романської (молдовани) груп індоєвропейської мовної сім'ї, потім йде тюркська група алтайської мовної родини (більшість — гагаузи), германська група індоєвропейської мовної сім'ї (євреї, німці), індоарійська група індоєвропейської мовної сім'ї (цигани). Вказані етноси складають більше 90 % населення регіону [6: 351]. Етнічний склад населення цього регіону Східної Європи, що сформувався в результаті взаємодії в основному етносів індоєвропейської сім'ї, відрізняється надзвичайною строкатістю. Отже, формування іменника м. Тирасполя обумовлене географічним положенням регіону, що передбачає взаємодію різних етносів, їх культур, релігій і традицій.

У кожному іменнику діють традиції популярності імен, що призводять до концентрації іменника. Концентрація іменника виявляється в тому, що невелика кількість імен «відтягує» на себе більшу частину ім'янаречень [5: 46]. Більшість науковців указують на групу таких імен-улюбленців, що вирізняються з-поміж імен обмеженого чи поодинокого вжитку. Під час вивчення іменника м. Тирасполя нами використовувалась методика В. Д. Бондалетова [1: 92]. Досліджуючи зібраний матеріал, розподілили його на 5 груп за віковими зрізами.

Матеріалом розвідки послужили списки реєстрації народжування дітей протягом 1950—1974 рр.

У період з 1950 по 1974 р. народилося 18 387 хлопчиків. Чоловічий іменник у цей час складали 210 антропонімів. Першу десятку іменника обслуговували 17 антропонімів: *Анатолій, Андрій, Валерій, Василь, Віктор, Віталій, Володимир, В'ячеслав, Геннадій, Ігор, Леонід, Микола, Михайло, Олег, Олександр, Сергій, Юрій*.

У період з 1950 по 1954 р. до цієї групи увійшли такі лексеми: *Анатолій, Валерій, Віктор, Володимир, Леонід, Микола, Михайло, Олександр, Сергій, Юрій*. Лідерами першого вікового зрізу стали антропоніми *Володимир* (19,5 %) та *Олександр* (19,2 %). Третє місце посів антропонім *Віктор* (13,0 %). Далі майже з однаковою кількістю вживання виявлено антропоніми *Микола* (10,7 %), *Анатолій, Сергій, Валерій, Юрій* (9,5 %). Із значним відставанням від оніма *Юрій* на дев'ятому та десятому місцях розташувалися імена *Михайло* (5,0 %) та *Леонід* (4,1 %).

Другий віковий зріз (1955–59 рр.) охарактеризовано наступними показниками: лідерство за собою залишила лексема *Олександр* (24,4 %). За кількістю називань онім *Олександр* (майже чверть ім'янаречень) посідає панівне положення серед чоловічих імен м. Тирасполя другого п'ятирічного зрізу. Нижче знаходяться оніми *Сергій* (15,6 %) та *Володимир* (13,9 %). Далі за частотністю вживання — лексеми *Віктор* (11,3 %), *Юрій, Микола, Валерій, Анатолій* (5,8 %). Імена *Василь* і *Михайло* (по 3,3 %) завершують групу найпопулярніших імен другого вікового зрізу. Онім *Леонід* вибуває з першої десятки, з'являється нове ім'я *Василь*.

У період з 1960 по 1964 р. серед першої десятки визначаємо антропоніми *Сергій* (20,3 %), *Олександр* (15,5 %), *Володимир* (12,3 %), *Ігор* (12,0 %), *Юрій* (11,8 %), *Віктор* (7,5 %), *Олег* (6,6 %), *Валерій* (5,0 %), *Анатолій* (4,5 %), *Микола* (4,1 %). З'являються імена *Ігор* та *Олег*, які не простежувалися на перших двох хронологічних зрізах. Послаблюють свої позиції імена *Михайло* і *Василь* та переходять у розряд популярних онімів. Решта імен стабільно займають місця в першій десятці.

Четвертий зріз (1965–69 рр.) виявив нові антропоніми, що набули високої популярності й збільшили свій рейтинг, а саме: *Андрій* (5,8 %), *Геннадій* (5,0 %), *В'ячеслав* (4,6 %). Зазначені антропоніми вперше потрапляють до розряду найпопулярніших імен. Натомість зменшується частотність вживання лексем *Микола, Віктор, Анатолій*. Вони вибувають з розряду імен першої десятки. Антропоніми *Сергій* та *Олександр* залишають за собою лідерство. Однак на перше місце за частотністю виходить онім *Олександр* (18,6 %). Залишаються часто вживаними антропоніми *Ігор* (14,0 %), *Олег* (13,6 %), *Володимир* (8,4 %), *Юрій* (8,0 %), *Валерій* (5,0 %).

Останній віковий зріз засвідчує високу популярність у тираспольчан онімів *Олександр* (21,0 %) та *Сергій* (20,0 %). Далі лексеми розташувалися в такому порядку: *Андрій* (10,0 %), *Олег* (9,5 %), *Володимир* (9,0 %), *Ігор* (8,0 %), *Юрій* (6,0 %), *В'ячеслав* (5,5 %), *Геннадій* (4,7 %). Уперше нами виявлена популярність оніма *Віталій* (5,5 %). Ім'я *Валерій*, втративши відповідну кількість носіїв, посідає місце у розряді популярних імен.

Отже, на всіх вікових зрізах засвідчували своє перебування в розряді найуживаніших імена *Олександр*, *Сергій*, *Володимир*. При цьому онім *Олександр* у трьох вікових зрізах (II, III та IV) посідав перше місце з найбільшою кількістю носіїв; оніми *Сергій* і *Володимир* — в одному (відповідно в III і I). Ім'я *Олександр* у досліджуваній період жодного разу не опускалося нижче другого місця. Онім *Сергій* зазнав стрімкого злету: з шостого місця у I віковому зрізі на друге у II періоді, далі — перше у III й стабільно друге місце на двох останніх вікових зрізах. На популярність антропонімів *Олександр* та *Сергій* указують й українські дослідники [7: 130]. Антропонім *Володимир* у межах іменників першої десятки зазнав незначного занепаду. У I віковому зрізі — перше місце, у II й III — третє місце, IV й V — п'яте місце. Розвиток по низхідній лінії зазнали антропоніми *Віктор*, *Микола*, *Валерій*: на I віковому зрізі — відповідно третє, четверте, сьоме місця, на II — четверте, шосте, сьоме місця, на III — шосте, десяте, восьме місця. На IV й V вікових зрізах антропонімів *Віктор*, *Микола* ми вже не спостерігаємо серед розряду найуживаніших імен. На IV віковому зрізі на дев'ятому місці зафіксовано онім *Валерій*. Нестабільні показники виявлено по відношенню до лексеми *Анатолій*: у перших трьох зрізах це ім'я посідає відповідно п'яте, сьоме та восьме місця. У двох останніх досліджуваних періодах онім *Анатолій* не фіксується. Виявлено стабільне вживання оніма *Юрій* на всіх хронологічних зрізах: з п'ятого по восьме місця. У III періоді до розряду найпопулярніших імен входить антропонім *Юрій*, залишаючись ще на двох останніх досліджуваних зрізах. Це ім'я посідає відповідно четверте, третє та шосте місця. Антропоніми *Андрій*, *Геннадій*, *В'ячеслав* вперше потрапляють до розряду найпопулярніших імен на IV зрізі. При цьому ім'я *Андрій* з сьомого місця піднімається в останньому періоді вже на третє, що засвідчує зростання його популярності.

Зауважимо, що найулюбленіші десять антропонімів на кожному віковому зрізі обслуговували майже дві треті всього чоловічого іменника (I та IV зрізи), а на інших трьох — значно більше (див. таблицю 1). Через це розряд найпопулярніших імен зазнає найбільшого функціонального навантаження.

Таблиця 1

Частота функціонального навантаження чоловічого іменника розряду найпопулярніших імен

Вікові зрізи	Періоди	Кількість носіїв першої десятки	%
I	1950–1954 рр.	1628	62,5 %
II	1955–1959 рр.	1726	68,1 %
III	1960–1964 рр.	2374	72,5 %
IV	1965–1969 рр.	2641	68,9 %
V	1970–1974 рр.	3211	64,6 %

Серед лексем указанного розряду чітко виділяється група лідерів: *Олександр, Сергій, Володимир, Юрій*. За весь досліджуваний період ці антропоніми жодного разу не втрачали популярності й залишалися серед імен першої десятки.

Порівнюючи наші дослідження з дослідженнями України, зустрічаємо схожість результатів: антропоніми *Олександр, Сергій, Володимир* теж залишалися лідерами на цій території за частотністю ім'явжитку, зокрема в Одеській області [1: 7], в Одесі [3], у м. Ізмаїлі [2: 86].

Розглянемо динаміку жіночого іменника. Упродовж 25 років з 1950 по 1974 рр. народилося 15 692 дівчинки. У зазначений часовий відрізок жіночий іменник м. Тирасполя обслуговувало 251 ім'я.

На першому віковому зрізі до найуживаніших імен увійшли *Валентина (7,8 %), Галина (4,5 %), Лариса (4 %), Любов (2,9 %), Людмила (10,7 %), Надія (3,2 %), Наталія (7,6 %), Ольга (4,9 %), Світлана (4,8 %), Тетяна (13,0 %)*. Лідерами виявилися лексеми *Тетяна, Людмила*. З меншою частотою вживаності третє й четверте місця відповідно посіли оніми *Валентина (7,8 %)* й *Наталія (7,6 %)*. Середину розряду майже з однаковою частотністю утримували антропоніми *Ольга (4,9 %), Світлана (4,8 %), Галина (4,5 %), Лариса (4,0 %)*. Закривають розряд найпопулярніших імен оніми *Надія (3,2 %), Любов (2,9 %)*.

1955–59 роки виявили такі результати: лідерство залишилося за антропонімами *Тетяна* (16,7 %), *Людмила* (11,0 %). Лексеми *Надія*, *Любов*, втративши популярність, вийшли з розряду найуживаніших імен. Їх місце посіли імена *Олена* (4,2 %), *Ірина* (4,1 %). Третє й четверте місця розділили оніми *Наталія* (7,3 %), *Ольга* (6,5 %), п'яте й шосте — *Валентина* (5,9 %), *Світлана* (5,2 %); на сьомому й восьмому місцях відповідно *Лариса* (4,5 %), *Галина* (4,3 %).

На третьому віковому зрізі зафіксовано в повному складі всі десять імен другого періоду, а саме: *Валентина* (3,3 %), *Галина* (3,6 %), *Ірина* (8,9 %), *Лариса* (3,8 %), *Людмила* (7,5 %), *Наталія* (8,1 %), *Олена* (9,1 %), *Ольга* (7,4 %), *Світлана* (9,4 %), *Тетяна* (11,4 %). Лексема *Тетяна* знову на першому місці. З шостого на друге місце піднімається лексема *Світлана*. Піднесення також зазнають антропоніми *Олена* (9,1 %), *Ірина* (8,9 %). Вони посідають відповідно третє й четверте місця. Розвиток по низхідній зазнають такі імена: *Наталія* (8,1 %) — з третього на п'яте місце, *Людмила* (7,5 %) — з другого на шосте, *Ольга* (7,4 %) — з четвертого на сьоме місце, *Лариса* (3,8 %) — з сьомого на восьме, *Галина* (3,6 %) — з восьмого на дев'яте і *Валентина* (3,3 %) — з п'ятого на останнє десяте місце.

У четвертому періоді лексеми *Валентина*, *Галина* втрачають популярність у тираспольчан і виходять з першої десятки. На їх місце вперше за досліджуваний період виходять імена *Алла* (3,0 %) та *Марина* (2,4 %). Серед лідерів вказаного вікового зрізу вперше виявлено оніми *Олена* (11,2 %), *Світлана* (10,5 %), *Ірина* (9,7 %). Знизився рівень популярності антропоніма *Тетяна* (8,6 %), що зійшов з першого на четверте місце. Незмінним залишилося ставлення до імені *Наталія* (8,0 %) — п'яте місце. На шостій, сьомій та восьмій сходинках розташувалися відповідно антропоніми *Ольга* (6,0 %), *Людмила* (5,0 %), *Лариса* (4,4 %).

З 1970 по 1974 рік замість імен *Лариса*, *Алла*, *Марина*, що вибувають, з'являються нові лексеми: *Анжела* (3,1 %), *Вікторія* (3,1 %), *Інна* (2,8 %). В оновленій десятці вказані антропоніми займають відповідно восьме, дев'яте та десяте місця. Повертає собі перше місце *Тетяна* (12,0 %). На другому й третьому місцях оніми *Олена* (11,7 %) та *Наталія* (11,3 %). Лексема *Світлана* (8,9 %) з другого місця опускається на четверте, а лексема *Ірина* (8,5 %) — з третього на п'яте. Стабільні показники виявляють оніми *Ольга* (6,7 %), *Людмила* (3,8 %). Ці імена посідають шосте й сьоме місця.

Отже, розряд найуживаніших імен жіночого особового іменника м. Тирасполя протягом досліджуваного періоду обслуговували 17 антропонімів, зокрема: *Алла, Анжела, Валентина, Вікторія, Галина, Інна, Ірина, Лариса, Любов, Людмила, Марина, Надія, Наталія, Олена, Ольга, Світлана, Тетяна*. Безумовним лідером виявився антропонім *Тетяна*, котрий займав перше місце на чотирьох хронологічних зрізах. Лише на одному зрізі, а саме з 1964 по 1969 рік, опустився на четверте місце. Лексема *Людмила* на перших двох зрізах посідала друге місце. Проте, починаючи з третього періоду, втративши популярність, переміщається на шосте, а далі — й на сьоме місце. Серед імен-улюбленців тираспольчан залишаються оніми *Наталія, Ольга, Світлана*. Вони з високою частотністю вживання стабільно утримуються в середині розряду найпопулярніших імен, зокрема онім *Наталія* посідає третє місце в II та V періодах, четверте — в I, п'яте — в III та IV. Лексема *Ольга* впродовж досліджуваного періоду займала місця з четвертого по сьоме. Онім *Світлана* у третьому й четвертому вікових зрізах піднімався до другого почесного місця. В інший період задовольнявся й четвертим, й шостим місцями. Стрімкого розвитку по висхідній лінії зазнав антропонім *Олена*. Це ім'я вперше виявлено серед розряду найпопулярніших у 1955–59 рр. лише на дев'ятому місці. Проте в наступному зрізі посилює свої позиції і піднімається на третє місце. А далі — перше та друге місця.

Із кола уподобань тираспольчан вибувають уже на другому віковому зрізі оніми *Надія, Любов*, а на четвертому — оніми *Валентина, Галина*. Яскравий приклад розвитку по низхідній лінії зазнав антропонім *Валентина*:

I зріз — третє місце, II — п'яте, III — десяте. Навіть незважаючи на історичну подію (політ першої жінки-космонавта Валентини Терешкової в 1963 році) частотність вживання цієї лексеми постійно знижувалась.

Нестійкими виявилися уподобання батьків стосовно оніма *Лариса*: на перших чотирьох зрізах лише сьоме та восьме місця. В останньому періоді це ім'я серед найуживаніших не фіксується. Антропоніми *Алла, Марина* лише один раз на четвертому хронологічному зрізі виявили симпатії батьків, посівши відповідно дев'яте й десяте місця.

Таблиця 2

**Частота функціонального навантаження жіночого іменника розряду
найпопулярніших імен**

Вікові зрізи	Періоди	Кількість носіїв першої десятки	%
I	1950–1954 рр.	1 631	63,8 %
II	1955–1959 рр.	1 580	70,0 %
III	1960–1964 рр.	2 291	73,1 %
IV	1965–1969 рр.	2 338	69,2 %
V	1970–1974 рр.	3 073	70,1 %

Таким чином, протягом досліджуваного періоду розряд найпопулярніших імен послуговувала однаковою кількістю імен і чоловічого, і жіночого іменників, а саме 17. Як у чоловічому іменнику, так і в жіночому основне ядро склали давні християнські імена. Концентрація імен першої десятки чоловічого та жіночого іменника різна: на кожному віковому зрізі показники найпопулярніших жіночих імен у процентному відношенні вище за чоловічі (див. табл. № № 1, 2). До того ж іменник жіночої десятки виявився стійкішим, ніж чоловічий. Лексеми *Людмила, Наталія, Ольга, Світлана, Тетяна* та *Володимир, Сергій, Олександр, Юрій* протягом усього досліджуваного періоду постійно знаходилися в першій десятці. Оними *Анатолій, Валерій, Віктор, Микола* залишалися серед улюблених імен на перших чотирьох зрізах, крім останнього; онім *Олег* — на трьох. У жіночому іменнику три антропоніми *Лариса, Ірина, Олена* лише в одному періоді не фіксувалися, а лексеми *Галина, Валентина* — у двох. Репертуар жіночих особових імен, що лише на одному хронологічному зрізі послуговували першу десятку ширший, ніж чоловічий: *Алла, Анжела, Вікторія, Інна, Любов, Марина, Надія* та *Василь, Віталій, В'ячеслав, Леонід*. Кількість лідерів серед чоловічого іменника більша, а саме: *Олександр, Сергій, Володимир*, у жіночому лише *Тетяна*. На уподобання при виборі імені для новонароджених, безперечно, впливає мода, релігійний фактор та сімейні традиції.

Список літератури

1. Бондалетов В. Д. Динамика личных имён в XX в. // Личные имена в прошлом, настоящем, будущем. Проблемы антропонимики. — М., 1970.

2. Брайченко С. Л. Антропонімічні уподобання мешканців Одеської області України: лінгвістичний аналіз: Автореф. ... дис. канд. фил. наук. — Одеса, 1999.
3. Жмурко Д. А. Динамика личных имён жителей г. Измаила // Русская ономастика. — Одесса, 1984.
4. Зайчикова Л. П. Русский именник г. Одессы: Дис. ... канд. фил. наук. Приложение. — Одесса, 1986.
5. Зайчикова Л. П. Статистическое описание именника и его теоретические основы // Актуальные вопросы русской ономастики. — К., 1988.
6. Скворцова А. Ю., Смирнова И. Г., Бомешко Б. Г. и др. История Приднестровской Молдавской Республики. — Т.2, ч.1. — Тирасполь: РИО ПГУ, 2001. — 415 с.
7. Шевчук Л. В. Динаміка найуживаніших чоловічих імен м. Іллічівська // Записки з ономастики. — Одеса, 2010. — Випуск 13. — С. 129–138.

Дружинец М. Л., Щербина В. И.

ДИНАМИКА САМЫХ УПОТРЕБИТЕЛЬНЫХ ЛИЧНЫХ ИМЕН Г. ТИРАСПОЛЯ

В статье анализируются женские и мужские имена, которые функционировали в именнике г. Тирасполя ПМР с 1950 по 1974 г., а именно наиболее употребительная десятка. Прослеживается качественный и количественный состав данной группы антропонимов, а также особенности их функционирования в именных системах других территорий.

Ключевые слова: антропоним, динамика, антропонимическая система, частотность.

Druzhinets M. L., Scherbina V. I.

DYNAMICS OF THE MOST RECURRENT NAMES OF TIRASPOL

Analysis of the most frequently used masculine names of newborn children in Tiraspol, the city of Transnistria, from 1950 till 1974 is given in the article. Qualitative and quantitative components of this group of anthroponyms are analyzed. Also the peculiarities of their functioning in the anthroponymic systems of other territories are investigated.

Key words: anthroponym, anthroponymic system, dynamics of names, frequency.

УДК 811.161.2'373.23

Л. П. Зеленко

ВЛАСНА НАЗВА В КОНЦЕПЦІЇ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ (на матеріалі роману Івана Багряного «Тигролови»)

У статті показано, що епічний та ліричний принципи використання ономастичного матеріалу в художньому творі не можна ототожнювати з принципом виділення літературних родів. Провідне значення при розв'язанні цього питання має жанрова специфіка твору. Публіцистичність роману зумовлює семантичну трансформацію та символізацію пропріальної лексики, яка становить його ономастичний простір.

Ключові слова: публіцистичність, власна назва, заголовок, контекстні синоніми, поетонім.

Думка про безпосередній вплив авторського задуму на способи використання ономастичного матеріалу в художньому творі належить до аксіом поетичної ономастики. Як зазначає Ю. О. Карпенко, поетична ономастика (ономапоетика, поетонімія, літературна ономастика) детермінується художнім задумом, жанром, напрямком та стилем твору і, виконуючи в художньому творі передусім стилістичну функцію, бере участь у створенні образів [4: 14]. Вірне сприйняття авторської концепції завжди повинно спиратися на чітку систему координат. Надійним орієнтиром у процесі розуміння авторської рефлексії є, безумовно, поетоніми.

Об'єктом нашого дослідження є встановлення зв'язків між концептуальною основою художнього твору та мовними засобами, які сприяють відтворенню авторського задуму. **Предметом** розгляду обрано ономастичний простір роману Івана Багряного «Тигролови» у світлі концепції цього твору. **Актуальність і новизна** роботи зумовлені тим, що твори Івана Багряного не були предметом ономастичного дослідження. **Метою** статті є аналіз ролі пропріальної лексики в процесі сприйняття авторської концепції. До **завдань** дослідження належить визначення жанрової специфіки роману та основного принципу відбору й художнього використання власних назв у творі подібного типу; виявлення діахронічної та синхронічної етимології назви роману, виходячи з розуміння тексту та заголовка як взаємопорядку-

вальних величин [4: 40]; розгляд основних прийомів використання ономастичної лексики, які сприяють реалізації авторського задуму, з урахуванням динамічного характеру семантики поетонімів — поетонімогенезу [3: 2 9].

Розв'язання сформульованих завдань вимагає чіткого розуміння жанрової характеристики досліджуваного твору. Ю. Шерех вважав, що «Тигролови» — це типовий пригодницький роман, український усім своїм духом, усім спрямуванням, усіма ідеями, почуттями, характеристиками. Безумовно, від жанру пригодницького роману твір одержав надзвичайну динамічність розгортання сюжетної лінії. Але за своєю проблематикою та конфліктом це суспільно-політичний роман. Героїчний пафос боротьби з обставинами, які намагаються знищити особистість, зумовлює основні принципи побудови тексту та використання певних художніх засобів. Спосіб осмислення дійсності, представлений у цьому творі, дозволяє говорити про публіцистичність роману. Для нього є характерним те, що літературознавці визначають як особливості публіцистичного образу [6: 581]: 1) персоналіфікація понять (тоталітарну державу в романі змальовано у вигляді дракону); 2) народження образу з ідеї (Григорій Многогрішний — «символ непокірної і гордої молодості, символ тієї волелюбної і сплюндрованої за те Вітчизни» [1: 33]); 3) злиття емоційного з раціональним, внаслідок чого метафоричність чіткіше окреслює думку (для того, щоб протиставити Григорія та Гриця Сірченка світу цивілізації, автор використовує метафоричні образи — *два ведмеді, два тури* та ін.); 4) прагнення автора показати об'єкт утвердження або заперечення для того, щоб підвести читача до справедливості своєї декларації (розвиток теми України в контексті роману).

Публіцистичність роману «Тигролови» пояснює, чому при аналізі його ономастичного простору не підходить епічний принцип відбору й художнього використання власних назв, сформульований Ю. О. Карпенком. Згідно з цим принципом, в епічному творі панує пряме, а не образне, переносне вживання власних назв; семантичні обертони відсутні або малопомітні. На нашу думку, на твори публіцистичної спрямованості розповсюджується ліричний принцип використання ономастичного матеріалу, згідно з яким більшість власних назв має тропеїчне наповнення, зазнає семантичних трансформацій, набуває символічного звучання [4: 11–12].

У романі «Тигролови» концептуального значення набуває прийом контрасту. Серед мовних засобів, за допомогою яких реалізується антитетичний принцип побудови художнього простору, важливу роль відіграє ономастичний матеріал.

Ю. О. Карпенко вважає, що особливу групу власних назв становлять заголовки, які стають центром ономастичного простору художнього твору. Найбільш інформативними та виразними постають заголовки, побудовані на основі апелятивної лексики, пов'язані з непрямым іменуванням персонажів [4: 14, 219, 258–259].

Саме такою є назва роману «Тигролови». Діахронічна етимологія заголовка — зіставлення з початковим варіантом назви «Звіролови» — вказує на те, що з самого початку автор намагається акцентувати увагу на мужності та моральній силі українських переселенців, які зуміли адаптуватися до важких умов Далекого Сходу. Синхронічна етимологія заголовка — установлення зв'язку назви з текстом — дозволяє виявити пряме та переносне значення лексеми *тигролови* в контексті роману. Заголовок «Тигролови», крім вказівки на заняття мисливством, містить ще один мотив, пов'язаний з реалізацією основного авторського задуму. Для письменника є важливим показати не просто полювання, а чесний двобій з природою: Сірки йдуть на тигра голіруч і ловлять його живцем. Можна навіть висловити припущення, що згадка про загибель у такому двобої старшого сина Сірків Миколи є символічною: у чесній боротьбі шанси на перемогу чи поразку є рівними.

Образне значення заголовка «Тигролови» реалізується завдяки антитезі *тигролови* — *людолови*, яка латентно представлена в тексті роману. Звернімо увагу на те, як зароджується у творі ця опозиція. «Землею людоловів» автор називає СРСР сталінської доби, а ворог Григорія, співробітник НКВД майор Медвин, переведений з України на Далекий Схід, їде, як пише Іван Багряний, на якесь страшне «інше полювання» [1: 37]. За цією антитезою постає протиставлення справжніх людських цінностей — честі, власної гідності, поваги до свого роду та національних традицій — антилюдській сутності сталінського режиму. Саме тому головний герой, пристреливши на полюванні оленя, почуває себе убивцею, а знищивши Медвина, лише каже: «Я вбив одного дракона» (нагадаємо, що дракон — персоніфікація зла, втіленням якого є тоталітаризм).

У романі «Тигролови» автор надає особливого значення факту збереження або втрати імені. Збереження символізує в контексті роману зв'язок зі своїм родом, а втрата — соціальне знищення людини. Позицію письменника розкриває розповідь про одного із удегейців, автохтонних жителів Приморського та Хабаровського краю: «Його називали чомусь «Інокентій Петрович, хазяїн Яурина». <...> Яке було його власне, справжнє прізвище, — ніхто не знав. <...> Він — символ наївного племені дітей природи, що уже вигибали, як малі діти, від усіх благ чужої колонізації. <...> Патріарх, жрець і носій традицій та національної гордості свого племені. Єдине, на що він ще спроможний, — це забитися в недосяжній хащі і там сконати з чужим іменем, як з тавром» [1: 169].

Приєм безіменності використано також по відношенню до каторжників. За винятком головного героя, всі ті, кого везуть етапні ешелони НКВД, не мають імен. Використовуючи стилістичний прийом ампліфікації, Іван Багрянний нагромаджує контекстні синоніми на позначення репресованих, що допомагає створити узагальнений образ народної біди: «проглинені жертви, живі мертвяки, приречені, безнадійні, змодовані, тисячі обірваних, брудних, зарослих, худих, викинутих з вітчизни, з родини, з спільноти» [1: 31].

У художньому просторі роману використано прийом, який умовно можна назвати «віддзеркаленням двох світів». Адже в уявленні героїв роману існує «*та Україна*» (Батьківщина) і «*нова, друга Україна*» (діаспора, Зелений Клин); ім'я *Григорій* носять головний герой і син старих Сірків, у яких головний герой опинився після втечі з ешелону смерті; ім'я *Наталка* мають сестра Григорія Многогрішного і Наталка Сірківна; прізвище *Многогрішний* належить українському гетьману і головному герою; в Україні є *Київ* та *Трипілля* і в Зеленому Клину.

Цей прийом сприяє виявленню внутрішніх якостей зображуваних об'єктів і породжує низку опозицій в ономастичній системі твору. У тих випадках, коли позначуване не є об'єктом зображення в романі (сестра Григорія Многогрішного Наталка, Київ, Трипілля), однойменність не вимагає подальшої роботи з власними назвами. У протилежному випадку автор розв'язує проблему побудови ономастичних опозицій: використовуються дескрипції («*та Україна*» — «*нова, друга Україна*»), різні форми імені (*Григорій* — *Гриць*) або різні імена (*Дем'ян Многогрішний* — *Григорій Многогрішний*).

Опозиції, які виникають при такій побудові ономастичного простору роману, не становлять опозицій на рівні сприйняття його образної системи, вони лише привертають увагу читача до зіставлення художніх образів. Зрозуміло, що не може бути випадковим факт збігу прізвища головного героя з прізвищем українського гетьмана, який прийняв муку від московського царя. Наявність/відсутність між ними родинних стосунків не є суттєвою для автора твору. Письменник лише підкреслює, що український народ протягом століть потерпав під владою імперій, але зберіг свої волелюбні традиції (образи Григорія Многогрішного та українських переселенців).

Узагальнюючий характер зіставлення двох Многогрішних підтверджується такими моментами в тексті: по-перше, Іван Багряний підкреслює умовність розповіді про Григорія Многогрішного як «про нікому не відомого, гордого нащадка першого каторжанина Сибіру, про правнука гетьмана Дем'яна Многогрішного» [1: 33], називаючи це «легендою»; по-друге, в подальшому тексті словосполучення «нащадки Многогрішного» зазнає семантичного розширення і виступає як контекстний синонім до слова *каторжники* [1: 35].

Вважаємо, що при виборі ймення *Многогрішний* для автора не останню роль зіграла можливість обігрувати в тексті внутрішню форму прізвища. Це дозволяє показати, що концепція гріха в тоталітарному суспільстві вступає у протиріччя з нормами людської моралі: гріх у «країні людоловів» — боротьба за власну гідність, за національні інтереси.

Лише один раз у романі використано внутрішню форму прізвища як пряму характеристику, але не гетьмана чи головного героя, а тих, хто мислить категоріями «землі людоловів»: пасажери «люксусового експресу» розмірковують про «таке підходяще до ролі каторжанського патріарха прізвище» [1: 35].

Ймення *Многогрішний* виконує в тексті й суто номінативну функцію, виступаючи у своєму антропонімному значенні. Так, воно використовується у двочленній антропоформулі *Григорій Многогрішний*, коли необхідно підкреслити офіційний характер ситуації: 1) переклички в ешелоні смерті; 2) телеграма-блискавка про розшук державного злочинця Григорія Многогрішного; 3) оголошення в газеті про премію, яка обіцяна за спіймання «отамана банди» Григорія Многогрішного. Використання цієї антропонімної формули може вказувати

також на значущість описуваної події. Знищивши Медвина, Григорій не приховує свого імені: для автора є важливим показати, що відбувся суд, а не помста. Тому головний герой пише на снігу в тайзі: «Судив і присуд виконав я — Григорій Многогрішний» [1: 179].

На позначення головного героя в тексті вжито також загальну номінацію дескриптивного характеру — «нащадок гетьмана Дем'яна Многогрішного». На нашу думку, цей контекстний синонім зберігає і тут конотему «каторжник», оскільки в попередньому тексті словосполучення «нащадки гетьмана Дем'яна Многогрішного» вже зазнало подібної семантичної трансформації. Старий Сірко розповідає про те, як його рід відправився з Полтавщини на Далекий Схід «щастя-долі шукати». Урочистість ситуації підкреслює при цьому фольклорна інтонація тексту: «І слухали його дивну казку-бувальщину нове покоління славного роду Сіркового — Сірченко й Сірківна. Ще й нащадок гетьмана Дем'яна Многогрішного» [1: 118]. Отже, виникає своєрідна опозиція ситуативного характеру: члени роду протиставлені людині, яка внаслідок страшних обставин втратила зв'язок зі своєю сім'єю, яку можна вважати лише нащадком політичного в'язня.

На особливу увагу в цьому фрагменті тексту заслуговує форма іменування молодого покоління Сірків. Для автора є важливим показати, що українські переселенці зберегли традиційні цінності української патріархальної сім'ї. Це підкреслюється не тільки картинами побуту сім'ї Сірків, а й старовинними формами імен. Як відомо, найдавнішим способом іменування українців була двочленна антрополоформула, в якій особове ім'я стояло поруч із патронімом. Корені цього явища сягають ще стадії виникнення й розвитку патріархату, патріархальної сім'ї. Про українські прізвиська в сучасному розумінні цього терміна можна говорити, лише починаючи з 30-х років XIX століття, але ще до кінця століття в ідентифікації селянства використовували назви, які особа мала в побуті [7: 97, 113]. Предки Сірків, як відомо з роману, виїхали з України наприкінці XIX століття і зберегли традиції свого народу. Наталка пишається приналежністю до давнього роду: «Сірківна, — вимовила дівчина з гордістю. — Мій батько — Сірко, і дід — теж Сірко, і прадід. Всі Сірки» [1: 59].

У романі автор здебільшого використовує одночленну формулу іменування головного героя: найчастіше вживається офіційна форма імені — *Григорій*, значно рідше — розмовна форма *Грицько*. При цьо-

му виникає паралель з образом Гриця Сірченка. Коли Григорій вперше чує звертання Наталки до брата — «Грицьку!», — він спочатку його відносить до себе й думає: «Грицько ж таки, а тепер Григорій» [1: 50]. Отже, використання офіційної форми імені вказує на переломні події в житті головного героя: участь у повстанському русі (Холодний Яр), два роки в застінках НКВД, засудження на 25 років каторги.

У тексті неодноразово обігрується «однойменність» героїв, хоч з точки зору ономастичної системи твору не існує проблеми їхнього розрізнення. Антропоніми виконують ідентифікуючу функцію за рахунок того, що по відношенню до Гриця Сірченка ніколи не використовується офіційна форма імені. Автор просто затіває «гру в однакові імена», що надає тексту жартівливої інтонації. В усіх випадках ініціатором цієї ономастичної гри виступає старий Сірко: «Вас два Грицьки, і нам треба якось вас тут звати, щоб не плутати. Таке хоч нумеруй» [1: 85]. Дізнавшись про професію Григорія, старий виголошує: «Ну, гаразд, синку, <...> то ми тебе так і зватимем — інженером» [1: 99]. За цією жартівливою грою прихований авторський намір зорієнтувати читача на зіставлення образів Григорія та Гриця.

У розділі «Хабаровськ» по відношенню до обох героїв письменник використовує спільну форму номінації — множинну форму імені *Грицьки* [1: 140, 141, 159, 163]. Подібним чином автор наголошує на єдності героїв перед спільною небезпекою, адже їм протистоїть чужий, жорстокий світ, у якому панує НКВД: «Два гості виглядали, як люди з іншої планети, з якогось іншого, а не такого смердючого світу» [1: 157]; вони «квапились швидше виїхати в інший, у свій світ» [1: 164].

Суттєвим є ще одне зіставлення, до якого автор підштовхує читача: «*та Україна*» (Батьківщина) і «*друга, нова Україна*» (Зелений Клин). Цікаво, що топонім *Зелений Клин* згадується в тексті лише один раз, коли Григорій роздумує про розташування цієї місцевості на карті [1: 126]. Українські переселенці не використовують у романі цієї назви, вони вживають на позначення місцевих об'єктів лише топоніми ностальгічного характеру, які є символами їхньої далекої Батьківщини: *Київ, Україна, Чернігівка, Полтавка, Катеринославка, Переяславка*. Стара Сірчиха каже: «Це була наша друга Україна, нова Україна, але щасливіша» [1: 67].

Топонім *Україна* є центральним символом у творі, а тема України становить основу його сюжетної лінії. Розвиток саме цієї теми при-

зводить до кульмінації та розв'язки конфлікту в романі «Тигролови». Конфлікт у творі має дворівневий характер: за протистоянням Григорія Многогрішного та майора НКВД Медвина стоїть значно серйозніший конфлікт між розтерзаною Україною і тоталітарним режимом. Тому роман має, на наш погляд, і дві кульмінації: 1) усвідомлення головним героєм трагедії геноциду українського народу (розділ «Хабаровськ»); 2) суд над Медвиним (розділ «На кішку»). Слід зазначити, що найвища емоційна напруга, яка є характерною для кульмінації, спостерігається в розділі «Хабаровськ», а розділ «На кішку» лише остаточно підводить до закономірної розв'язки конфлікту.

Для розгляду значення топоніма *Україна* в тексті роману найцікавішим є фрагмент твору, в якому описано зустріч трьох ешелонів на станції «Красная Речка». При аналізі кульмінаційного моменту обов'язково слід враховувати розширений контекст і взаємовплив усіх поетонімів, представлених у даному фрагменті, з контекстом [3: 21–22].

Розглянемо, як Іван Багряний підводить читача до вірного розуміння кульмінації. Письменник розповідає, що Сірки багато працювали і жили заможнo у Зеленому Клину. Але потім вони змушені були переселитися в глуху тайгу, бо «прийшла советська власть і все перевернула», як каже стара Сірчиха [1: 67]. «Почало вже те «Не-КеВеДе» добиратись і в тайгу» [1: 96], — скаржиться ще один переселенець — старий Мороз, — син якого потрапив у «Бамлаг» (назва концентраційних таборів, створених для засланців і каторжан, які будували БАМ [1: 236]). Отже, у творі показано руйнування цієї «нової, другої України». Що ж до «тієї України» (Батьківщини), про яку з такою ніжністю згадують переселенці, то її вже теж не існує: «Немає вже того тихого краю, України тієї ясної, сонячної» [1: 68], — сумує головний герой. Створюючи картину загального страждання людей, автор підкреслює зовнішній характер опозиції «двох» Україн.

В експресі, яким Грицьки їдуть до Хабаровська, Григорій раптом відчуває, що він «потрапив додому». Автор констатує: «Вагон говорив усіма діалектами його — Григорієвої — мови: полтавським, херсонським, чернігівським, одеським, кубанським, харківським, подільським. <...> Основний контингент його пасажирів — Україна, ота зірвана з місця і кидана по всіх світах. <...> Екстериторіальна Україна. Україна «без стерна і без вітрил» [1: 143]. Тут топонім *Україна* зазнає

семантичного розширення внаслідок метонімії: Україна — це відірвані від своєї землі заробітчани, які тікають від голоду, хаотично рухаючись у різних напрямках «з дітками та жінками» [1: 143]. Поява стилістично маркованого контекстуального синоніма до слова *Україна* ще більше підкреслює приниження народу: «Уся його Вітчизна ось так — на колесах, розчавлена, розшматована, знеосіблена» [1: 145].

Письменник використовує також символізацію хрононіма, який означає «етнічні переміщення в Європі IV–VII ст.», для передачі розмірів народної трагедії: «Велике переселення народів! І таке враження, ніби все це котиться десь у прірву» [1: 146].

На станції з промовистою назвою «Красная Речка» експрес, яким подорожують герої, опиняється між двома ешелонами смерті: «Один етап ішов на схід, другий — на захід, а посередині — ще один етап, тільки без конвою» [1: 146]. Письменник повторює двічі: «Хтось з'їхав з глузду в цій країні» [1: 146, 147]. У цьому реченні фігурує контекстний синонім, який належить до іншого синонімічного ряду: СРСР, країна «чудес», «країна людоловів», ця «батьківщина» і т. п. Звернемо увагу на те, що автор використовує в цьому фрагменті тексту стилістично нейтральний синонім, але це ще більше підкреслює трагізм ситуації.

Розглянемо поетоніми, які займають другорядне місце в тексті роману, які з'являються лише «у зв'язках, асоціаціях з описуваними у творі явищами і виконують виразові, образні функції» [4: 9–10].

До алюзійних онімів належить топонім *Холодний Яр*. Згадка цієї назви привносить у текст роману закріплену в народній свідомості історичну інформацію. Коли під час хвороби в пам'яті Григорія виникає спогад, як «він лежить виснажений, поранений <...> в тім Холоднім Яру» [1: 53], без подальших пояснень розкривається причина його арешту і стають зрозумілими умови, в яких формувався характер головного героя.

У романі існує група топонімів, які не тільки локалізують дії, а й виконують експресивну функцію, разом з іншими мовними засобами передаючи емоційну напругу ситуації.

У двох перших розділах Іван Багряний описує рух потягів — ешелону смерті та Тихоокеанського експресу, який везе «екзальтованих пасажирів». Письменник лише називає географічні об'єкти, які миготять за вікнами потягів, тобто використовує в тексті пряме топо-

німне значення, але суттєвою є кількість згадуваних назв та контекст, в якому вони з'являються.

У першому розділі — «Дракон» — перелік топонімів починається фольклорним зачином: «Не з китайських казок і не з пагод Тибету — він знявся десь з громохкого центру країни «чудес» [1: 26]. А далі згадуються: безмежжя Уралу, хащі Сибіру; грізний, понурий Байкал; дикі кряжі Забайкалля, Становий хребет, сопки і кряжі Малого Хінгану, Амур, станція Океанська, Японське море, Тихий океан, Магадан та понура, невідома Колима [1: 26, 29, 31]. Цей перелік топонімів (13 назв), ніби перестук коліс, супроводжує опис ешелону смерті, демонструючи, яким довгим і важким був шлях арештантів, як все більше віддалялися вони від дому, втрачаючи надію на повернення.

Зовсім по-іншому описано рух Тихоокеанського експресу, який везе ситих, задоволених своїм життям пасажирів «в невідомий і вимріяний казковий край, в дивне золоте ельдорадо, <...> межі пасмами блакитних гір, повз легендарний Байкал, через височенні перевали Станового хребта. <...> Від понурої Прибалтики і до берегів Японського моря» [1: 33]. Реальних топонімів у цьому тексті всього чотири, решта — феєричні образи, які вказують на легку та приємну подорож, наповнену екзотичними враженнями.

Більшість назв неслов'янського походження (Дуабіхе, Мухень, Сучан, Сіхоте-Алінь, Бікин, Хехцир та ін.) використовується в тексті переважно як локалізатори дії. Вони створюють хронотоп твору, підкреслюють екзотичний характер місцевого колориту.

Вагомим для сприйняття роману є значення слов'янських мікротопонімів. Вони вносять елементи образності в описи природи, підсилюють поетичне звучання роману. Особливо це стосується тих випадків, коли автор використовує в тексті етимологічне значення топонімів. Точніше те, що лише сприймається як внутрішня форма, будучи народноетимологічним осмисленням назви [5: 153].

Так, «скелі звалися Собором, бо нагадували зруйновану церкву» [1: 176], а водоспад — *Дівчиною*, оскільки нібито утворився зі сліз красуні удегейки, яка втратила коханого [1: 102].

Тлумачення назви водоспаду дозволяє автору виразніше схарактеризувати, використовуючи прийоми антитези та демегафоризації, героїню твору Наталку й ставлення до неї Григорія Многогрішного.

Проводячи паралель між чудовим явищем природи і коханою дівчиною, Григорій думає: «Грайливий і сердитий, буйний і лагідний, ніжний і звабливий у своїй дикій красі. Ще б додати: «дівчина Наталка» [1: 102]. Поетичність тексту підсилюється тим, що автор спочатку створює метафору, а потім використовує пряме значення слова *дівчина*.

Як бачимо, навіть ті власні назви, що займають другорядне місце в романі, мають важливе значення для характеристики героїв, для створення хронотопу художнього твору, для передачі його емоційної атмосфери.

Розгляд способів використання ономастичного матеріалу в романі Івана Багряного «Тигролови» дозволяє стверджувати, що виділення епічного та ліричного принципів відбору й художнього використання власних назв не можна ототожнювати з виділенням літературних родів. Ця проблема вимагає подальшого дослідження з урахуванням розмаїття літературних жанрів.

Аналіз ономастичного простору роману «Тигролови», який має яскраво виражену публіцистичність, демонструє тропеїчне наповнення, семантичну трансформацію та символізацію власних назв, тобто те, що прийнято називати ліричним принципом використання поетонімів.

Синхронічний аналіз заголовка роману сприяє виявленню основного принципу організації художнього простору. Прийом контрасту реалізується в тексті через постійне зіставлення/протиставлення художніх образів, що стає основним способом характеристики у творі.

Важливе місце серед засобів реалізації авторської концепції належить ономастичній лексиці з її безмежними можливостями семантичного нюансування в межах художнього тексту.

Список літератури

1. Багрянний І. Тигролови: роман. Чому я не хочу вертатись до СРСР?: памфлет / І. Багрянний. — Кіровоград: Степова Еллада, 2000. — 240 с.
2. Жулинський М. Іван Багрянний / М. Жулинський // Історія української літератури ХХ століття: У 2 кн. / за ред. В. Г. Дончика. — К.: Либідь, 1998. — Кн. 2: Друга половина ХХ ст. — С. 231–234.
3. Калінкін В. М. Теоретичні основи поетичної ономастики: Автореф. дис. ... доктора філологічних наук: 10.02.02 — російська мова, 10.02.15 —

- загальне мовознавство / Калінкін Валерій Михайлович. — К., 2000. — 35 с.
4. Карпенко Ю. Літературна ономастика: збірник статей / Ю. Карпенко. — Одеса: Астропринт, 2008. — 328 с.
 5. Карпенко Ю. О. Ономастика роману «Берестечко» / Ю. О. Карпенко // Карпенко Ю. О., Мельник М. Р. Літературна ономастика Ліни Костенко: монографія. — Одеса: Астропринт, 2004. — С. 152-193.
 6. Літературознавчий словник-довідник / ред. кол. Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. — К.: ВЦ «Академія», 1997. — С. 581. (Nota bene).
 7. Худаш М. Л. З історії української антропонімії: монографія / М. Л. Худаш. — К.: Наукова думка, 1977. — 235 с.

Зеленко Л. П.

ИМЯ СОБСТВЕННОЕ В КОНЦЕПЦИИ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПРОИЗВЕДЕНИЯ (на материале романа Ивана Багряного «Тигроловы»)

В статье показано, что эпический и лирический принципы использования ономастического материала в художественном произведении нельзя отождествлять с принципом выделения литературных родов. Основное значение при решении этого вопроса имеет жанровая специфика произведения. Публицистичность романа предопределяет семантическую трансформацию и символизацию проприальной лексики, которая составляет его ономастическое пространство.

Ключевые слова: публицистичность, имя собственное, заголовок, контекстуальные синонимы, поэтоним.

Zelenko L. P.

PROPER NAME IN THE CONCEPT OF THE LITERARY WORK (Based on Ivan Bagrianyi's Novel «Tiger Hunters»)

It is shown in the article that epic and lyrical principles of using onomastic material in a novel should not be identified with the principle of allocating literary classes. The specific genre of the novel plays an important role in solving this issue. The fact that a novel is opinion-based influences the semantic transformation and symbolism of onomastic lexis, which composes its onomastic space.

Key words: opinion-based novel, proper name, title, contextual synonyms, poetonym.

УДК 811.111'373.2

Ю. В. Іваненко

СПЕЦИФІКА ВИКОРИСТАННЯ ТОПОПОЕТОНІМІВ У ПОВІСТІ К. С. ЛЬЮЇСА «THE LAST BATTLE»

Статтю присвячено дослідженню функціонування та стилістичного потенціалу найбільш «промовистих» топопоетонімів у повісті К. С. Льюїса «The Last Battle». Проаналізовано їх етимологічні та структурно-семантичні особливості, з'ясовано роль топопоетонімів у побудові сюжету.

Ключові слова: топопоетонім, етимологічний зміст, астіонім, ойкопоетонім.

Упродовж останніх десятиліть лінгвісти дедалі частіше зосереджуються на питаннях, що пов'язані з вивченням образності імен у художніх текстах. Чимало робіт присвячено аналізу поетонімного простору окремих письменників та опису особливостей функціонування численних класів поетонімів. До них ми сміливо можемо віднести дослідження вітчизняних мовознавців О. Д. Петренко творів Р.Дала [2], М. В. Бережної романів Дж.К. Ролінг з циклу «Гаррі Поттер» [1], К. І. Приходченко авторського доробку І. Я. Франка [3], О. О. Усової [4], Л. Д. Шестопалової [5] та багатьох інших. Не зважаючи на пошванлену увагу до цієї проблематики та існування фундаментальних праць видатних ономастів Ю. О. Карпенка, В. М. Калінкіна, Л. О. Белея, Є. С. Отіна, серед вчених все ще виникають розбіжності щодо тлумачення ступеня образності імен у художньому тексті. Ця проблема торкнулася і класу топопоетонімів, тобто імен на позначення географічних одиниць у художніх творах, що поєднують в собі художню дійсність та її естетичне сприйняття. Саме ця двоїста природа й породжує суперечливість їхнього аналізу та зумовлює **актуальність** нашого дослідження. Обравши **матеріалом** для аналізу повість британського романіста К. С. Льюїса «The Last Battle» з циклу «Хроніки Нарнії», ставимо за **мету** детально розглянути функціональні, структурні та стилістичні особливості топопоетонімів твору з ономастичної точки зору. **Завдання** статті полягає у детальному вивченні походження власних назв даного класу, їх се-

мантичного навантаження та встановленні їхніх стилістичних особливостей.

Повість «The Last Battle» побачила світ у 1956 році і є сьомою, заключною книгою циклу «Хроніки Нарнії». У творі описується кінець казкового нарнійського світу, який шляхом змови з ворогами та брехнею хоче зруйнувати мавпа Shift разом зі своїм соратником — вісликом на ім'я Puzzle, що через свою м'яку натуру змушений підкорятись підступній та власній мавпі. Двоє дітей, Jill Pole та Eustace Scrubb, на прохання короля Tigran, переносяться у цей омріяний світ для його порятунку. Твір насичений різними класами поетонімів, але, що важливо, їхня кількість органічно вписується у загальну побудову повісті. Власним назвам, зокрема топопоетонімам, надаються високі як змістові, так і образно-стилістичні можливості. Загальновідомі топоніми набувають нових відтінків семантики на рівні тексту та, відповідно, вже не тільки іменують географічні об'єкти, але й художньо «забарвлюють» їх, тим самим надаючи їм когнітивне наповнення.

Група топопоетонімів широко представлена у досліджуваному тексті, кожен поетонім на позначення географічних об'єктів майстерно вплетений у канву твору. Значну частину власних назв вказаного типу становлять авторські новоутворення, що надає їм більшої образності та краще характеризує авторську мовотворчість.

Основу авторської топопоетонімосфери складають сувереноніми, форма яких семантично мотивована їх складовими елементами, однак промовистість поетонімів цього класу з'ясовується тільки після дешифрування їх етимології та з урахуванням контексту твору. У межах цього класу домінує поетонім *Narnia*, який і виступає найбільш вживаним топопоетонімом твору (106 випадків вживання). Ця назва позначає альтернативний дійсному, вигаданий світ — країну з міфологічними істотами, своїми власними божествами, володарями та тваринами, що розмовляють. Можливі кілька варіантів етимології цієї номінації. Цілком ймовірно, що, навчаючись в Оксфорді, К. С. Льюїс мав змогу ознайомитись з рядом робіт латинської літератури, в яких є згадки про місто Nequinium, яке після завоювання його римлянами у 299 до н.е. було перейменоване на Narnia. Зважаючи на той факт, що автор вивчав і літературу Середньовіччя та Відродження, можливим є запозичення назви з роботи німецької літератури — «Wunderliche Geschichten von geistlichen Weybbildern», в якій фігурує згадка про свя-

ту Lucia von Narnia [6: 124]. Яким саме є джерело походження назви достеменно невідомо. Досліджуючи ментальний простір автора, доходимо висновку, що *Narnia* актуалізує в собі різну семантику. Автор доволі чітко розмежовує у творі світ Narnia та країну Narnia, включаючи їх в омонімічне відношення. Очевидно, що змальовано саме країну, з її соціальною ієрархією, де існує король та його піддані, та чіткими географічними кордонами, коли читаємо такі рядки: «*Caldron Pool is the big pool right under the cliffs at the western end of Narnia*» [7: 670], «*He thought of other Kings who had lived and died in Narnia in old times...*» [7: 690]. Зовсім інший зміст вкладено у назву, коли про неї говорить дівчинка Jill: «*That's the horrid part about coming back to Narnia*» [7: 695]; по суті, для неї це — інший світ, казковий, далекий від реальності, в якому багато що є відмінним від звичного їй: «*In fact they both [the children] seemed to be already much stronger and bigger and more grown-up than they had been when he [Trinian] first met them a few hours ago. It is one of the effects which Narnian air often has on visitors from our world*» [7: 699]. Таке двояке сприйняття назви пояснюється тим, хто говорить про Нарнію: для нарнійців це — завжди країна, в той час як земні мешканці сприймають Нарнію як окремий світ. Результатом ідентифікації цієї назви читачами виступає значення «Narnia як світ», що пояснюється віковою особливістю сприйняття дійсності читачами, а саме дітьми, для яких характерним є уявне перевтілення на головних персонажів художнього твору, більш їм близьких, а відтак, вони бачать дійсність очима саме земних мешканців. Далеко не нормативним є метонімічне вживанням топопоетоніма: «*Lucy stood with her dear friend, her oldest Narnian friend, the Faun Tumnus, looking down over the wall of that garden, and seeing all Narnia spread out below.*» [7: 765], «*...gloom and fear reigned over Narnia*» [7: 701]. У цих рядках характеризується вже не тільки країна, а й цілий казковий світ, усі нарнійці в цілому. За рахунок екстралінгвальних засобів спостерігається конотонімізація даного топоніма, набуття ним додаткових смислових значень.

Варто звернути увагу на сувереноніми *Archenland* та *Giant Land*, авторські оказіональні назви, які структурно можна представити формулою: *мешканець*+*land*, доволі типовою для суверенонімів К. С. Льюїса. Сконструйовані назви утворені за аналогією з реальними загальновідомими топонімами, на зразок, *England*, який також неодноразово зустрічається у творі (13) і є нейтральним за зна-

ченням та фігурує виключно як джерело додаткових відомостей про персонажів реального світу. Етимологічний зміст найменування *Giant Land* не зашифрований, у той час як *Archenland* потребує ономастичних коментарів. Префікс arch- , з грец. Arkhos має значення «основний» [8], і є вагомим аргументом релевантності денотативі, оскільки *Archenland* — одна з найбільших країн казкового світу, де розгортаються ключові, основні події циклу; королівство на півдні нарнійського світу, з власною столицею та мешканцями *Archenlanders*. Цей завуальований зміст назви свідчить про її добре виважений вибір. Саме це стосується й іменування *Calormen* (від лат. Calor — «heat», що має значення не тільки «спека», але й «гнів», «лють» [8]) — назви країни з напрочуд сухим кліматом, більшу частину території якої займає пустеля. Описуючи жителів держави *Calormen*, К. С. Льюїс акцентує на їх жорстокості та агресивності, що увиразнює етимологічний зміст цього топопоетоніма та дає підстави говорити про його художнє «навантаження»: «*The next thing was that these men were not the fair-haired men of Narnia: they were dark, bearded men from Calormen, that great and cruel country that lies beyond Archenland across the desert to the south*» [7: 679].

Характерно, що і в групі астіонімів зустрічаються реальні топоніми: *Bristol* (від О. Е. Brycgstow — «assembly place by a bridge» [8], з фінальним «l» наприкінці слів, які закінчуються на голосний, що є фонетичною особливістю мови місцевості) та *London* (від лат. Londinium — «place belonging to a man named Londinos» [8]), однак, на протиположності топопоетонімам на позначення казкових міст, виступають вони виключно у номінативній функції для індивідуалізації географічних об'єктів. Індивідуально-авторськими можна вважати схожі між собою за формою астіоніми — *Tashbaan* та *Tehishbaan*, двох міст королівства *Calormen*. Цілком ймовірно, що складотворча морфема —baan має значення «місто», позаяк зустрічається лише в назвах міст та дає змогу трактувати ці назви як «місто Таша» та «місто Тегіша», а відтак логічним є пояснення, що отримали вони свої іменування на честь божеств, яким поклонялися калорменці. Стала монолексемна структура цих топопоетонімів змінюється тільки в одному випадку, коли автор увиразнює назву *Tashbaan* епітетом: «*the great city of Tashbaan*» [7: 765], емоційно-забарвлює її та передає значення величності та могутності міста-столиці країни *Calormen*. Ономастичний інтерес

викликають і два інші астіоніми — *Chippingford* та *Ettinsmoor*. І знов К. С. Льюїс закликає читачів до етимологічних пошуків, оскільки походження та семантика назв зашифровані. В обидвох випадках автор використовує свій улюблений спосіб словотвору — складання основ. Назва *Chippingford* утворена з двох англ. слів: «chip» у видозміненій формі *chipping* та «ford», і має значення «a place where water can be crossed». Зазначений онім іменує поселення, місце розташування якого — на березі річки, та свідчить про добре обдуманний вибір його автором. Хоча зміст назви і не є відразу зрозумілим, після його з'ясування перед нами постає точно підібраний спосіб ономастичної характеристики. Що стосується астіоніма *Ettinsmuir* (-moor), то утворений він таким же шляхом: від *ettin* з О. Е. *eoten* «giant, monster» та *moor* — «waste ground» [8], що вживається на позначення місця проживання велетнів, з доволі чіткою мотиваційною ознакою утворення цього оніма.

Вартою уваги є власна назва класу ойкопоетонімів — *Cair Paravel* разом зі своїм варіативним іменуванням. Цей поетонім є свідченням того, як певна пропріальна одиниця може слугувати додатковою конотацією іншої назви. Якщо заглибитись у семантику даного ойкопоетоніма, то виражає він таке: з кельтської *cair* — «fortified town», укріплене місто-столиця Нарнії, описане на сторінках циклу, яке процвітає і дивує усіх своєю красою: «*From up there I have seen it all — Ettinsmuir, Beaversdam, the Great River, and Cair Paravel still shining on the edge of the Eastern Sea*» [7: 759]. Другий елемент назви, *Paravel*, є, фактично, онімічним шифром, після дешифрування якого, перед нами постає глибинний зміст назви. «*Paravail*» — той, хто знаходиться у чиємусь підпорядкуванні, проте, виступає господарем когось іншого. К. С. Льюїс використовує це значення для пояснення свого бачення соціальної ієрархії в Нарнії: королі правлять всією країною, але підпорядковуються своєму божеству — Аслану. Поетонім *Cair Paravel* має незмінну форму, і єдиним його варіантом на сторінках твору є загальна назва, *Tower*, що контекстуально стала власною, і вживається метонімічно як частина на позначення цілого: «*It was at the coldest hour of the night, just before dawn, that they got back to the Tower*» [7: 708].

Отже, проведений аналіз уживання топопоетонімів у повісті К. С. Льюїса «*The Last Battle*» дозволяє зробити такі узагальнення. Розглянуті особливості словотвору, етимології та рівень стилістично-

го потенціалу топопоетонімного простору повісті, свідчать про його неоднорідність та яскравість. Поетоніми цього класу створюють різноманітні стилістичні ефекти та відіграють важливу роль на ідейному та композиційному рівнях твору.

Список літератури

1. Бережна М. В. Ономастикон романів Дж.К.Ролінг циклу «Гаррі Поттер» в українському та російському перекладах: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. — Одеса, 2009. — 19 с.
2. Петренко О. Д. Ономастика дитячих творів Роалда Дала: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. — Одеса, 2006. — 17 с.
3. Приходченко К. І. Модус ономастичних назв у творах І. Я. Франка як авторська кремація // Лінгвістика. — Луганськ, 2010. — № 3, ч. 2. — С.176–184.
4. Усова О. О. Ономастикон художніх творів Миколи Хвильового: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. — Донецьк, 2006. — 19с.
5. Шестопалова Л. Д. Специфіка антропонімів у химерній прозі (на матеріалі творчості В. Г. Дрозда): Автореф. дис. ... канд. філол. наук. — Одеса, 2006. — 17с.
6. Ford P. Companion to Narnia: Revised Edition. — San Francisco: Harper Collins, 2005. — 512p.
7. Lewis C. S. The Last Battle/The Chronicles of Narnia. — London: Harper Collins Publishers, 2010. — P.665–767.
8. Online Etymology Dictionary. — <http://www.etymonline.com>.
9. Sammon M. C. A Guide Through Narnia. — Wheaton: Harold Shaw Publishers, 1979. — 164 p.

Иваненко Ю. В.

СПЕЦИФИКА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТОПОПОЭТОНИМОВ В ПОВЕСТИ К. С. ЛЬЮИСА «THE LAST BATTLE»

Статья посвящена исследованию функционирования и стилистического потенциала наиболее «ярких» топопоэтонимов в повести К. С. Льюиса «The Last Battle». Проанализированы их этимологические и структурно-семантические особенности, выяснена роль топопоэтонимов в построении сюжета.

Ключевые слова: топопоэтоним, этимологический смысл, астионим, ой-копоэтоним.

Ivanenko Y. V.

***SPECIFIC CHARACTER OF TOPOPOETONYM USAGE IN THE NOVEL
«THE LAST BATTLE» BY C. S. LEWIS.***

The article deals with the functioning and stylistic potential of the most «eloquent» topoetonyms in «The Last Battle» by C. S. Lewis. Their etymological, structural and semantic peculiarities have been analyzed in the given article and great attention has been paid to the role of topoetonyms in the plot construction.

Key words: topoetonym, etymological meaning, astionym, oikopoetonym.

УДК 81.373.2+811.111

В. В. Катернюк

МОРФОЛОГІЧНІ СПОСОБИ ТВОРЕННЯ НЕОФІЦІЙНИХ АНТРОПОНІМІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ, НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Стаття присвячена вивченню структури прізвиськ в англійській, німецькій та українській мовах. Ілюстративний матеріал включає три групи неофіційних антропонімів: політичні, кримінальні, а також шкільні та університетські. Проаналізовано способи утворення прізвиськ та виокремлено загальні і відмінні морфологічні процеси для того, щоб виділити типологічні особливості ономастичних систем в трьох генетично споріднених мовах.

Ключові слова: неофіційний антропонім, прізвисько, морфологічна структура, суфікс, префікс.

Останнім часом у лінгвістиці зростає інтерес до проблем ономастики, що зумовлено розвитком антропоцентричної парадигми мовознавчої науки [1].

До цього часу значну увагу дослідників було акцентовано на загальній проблемі семантичної структури власних імен (Г. Лейбниць, Дж. Локк, Б. Рассел, О. Ф. Лосєв, В. М. Муравйов, Д. І. Руденко, В. С. Соловйов, S. Kripke, J. S. Mill, E. Pulgram, H. Putnam, J. A. Searle та ін.) [13; 14; 15; 16; 17], яка була розглянута у суто лінгвістичному (О. Єсперсен, Л. М. Щетінін та ін.), соціолінгвістичному та етнокультурному аспектах (К. В. Бахнян, В. А. Ніконов, S. Lieberson, П. Чучка) [2; 8; 15].

Актуальність нашого дослідження визначається недостатньою кількістю комплексних розробок, присвячених порівнянню неофіційних антропонімів у трьох неблизько споріднених зіставлюваних мовах.

Метою нашого дослідження є комплексна зіставна характеристика морфологічних засобів утворення неофіційних антропонімів в англійській, німецькій та українській мовах.

Отже, предметом дослідження стало таке лінгвістичне явище як перехід апелятивів до розряду прізвиськ в англійській, німецькій та українській мовах.

Об'єкт дослідження — неофіційні антропоніми в англійській, німецькій та українській мовах.

Матеріалом дослідження стали оригінальні тексти, ресурси Інтернету, проводився експеримент для зібрання фактичного матеріалу серед групи українських студентів, залучалися матеріали нормативних, діалектних, регіональних словників української, англійської та німецької мов тощо.

Загалом зібраний англійський, німецький та український матеріал можна поділи на три великі тематичні групи: прізвиська англійських, американських, німецьких і українських політиків та громадських діячів, кримінальні англійські, американські, німецькі та українські прізвиська, а також студентські прізвиська, які включають як неофіційні імена учнів, так і вчителів в трьох досліджуваних генетично-споріднених мовах.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше комплексно досліджуються неофіційні антропоніми у трьох неблизько споріднених мовах в аспекті їхніх структурних властивостей, у дослідженні втілено намір виявити загальні структурні та мотиваційні моделі, а саме, особливості морфологічних засобів утворення неофіційних антропонімів.

Отже, завданням нашого дослідження є з'ясувати словотвірно-структурні моделі та виявити способи номінації прізвиськ в англійській, німецькій та українській мовах.

Щодо власних імен взагалі, то дослідники однотайно сходяться в одному: антропоніми генетично походять від апелєтивів, які у лінгвістиці називаються антропоосновами [10], а що стосується прізвиськ, то така ситуація ще більш очевидна, оскільки неофіційні антропоніми, на відміну від інших власних імен мають прозору семантику [13].

Найчастіше неофіційні односкладові антропоніми утворюються на основі іменників (наприклад, *Shrub*, *Куц* — американське політичне прізвисько Д. Буша, чие прізвище перекладається з англійської як «кущ», *Ratte*, *Шур*, — німецьке студентське прізвисько, *Гарант* — українське політичне прізвисько на позначення Президента). Існують також прикметникові і віддієслівні форми, хоч і значно рідше [5].

Спираючись на думку дослідників етимології онімів, які вважають, що антропоніми утворюються від загальних імен [3], випадки

утворення прізвиськ від прикметникових і дієслівних антропооснов ми вважаємо утвореними за допомогою конверсії, у зв'язку з тим, що під час онімізації такі антропооснови, переходячи в розряд власних імен, одночасно стають іменниками, тобто відбувається процес субстантивації.

Інформація про морфологічну структуру композитних імен і про граматичні характеристики їх складових не дуже широко представлена в науковій літературі. Ще менше досліджень стосується неофіційних антропонімів. Це пов'язано з розповсюдженою науковою думкою про відсутність семантики у власних імен, а, отже, відповідно, неможливість їх досліджувати [2], однак в нашому дослідженні матеріал вказує на протилежне, що також підтверджується дослідженнями інших науковців, наприклад, М. Е. Рут [13].

Враховуючи різноманітність морфологічних засобів творення антропонімів у генетично-споріднених мовах, ми вважаємо необхідним виділити серед прізвиськ наступні групи, спираючись на запропоновану Селівановою О. схему відмінностей між різними словотвірними моделями [14: 228–229]:

- деривати, які утворені на основі різних антропооснов за допомогою афіксів;
- композити, що утворилися за допомогою двох або більше твірних основ;
- абрєвіатури, тобто, такі неофіційні антропоніми, які не мають повних мотиваційних основ у своєму складі.

Оскільки словотвір — це галузь моделювання особливих одиниць номінації, похідних, отже, можна зробити висновок, що неофіційні антропоніми як семантично, так і граматично представляють собою похідні вторинні номінації.

Серед дериваційних засобів для відапелятивних прізвиськ в англійській, німецькій та українській мовах переважають різні види афіксації: суфіксація, конфіксація та префіксація, скорочення, що може бути кінцевим, серединним і початковим [12: 48; 18: 102; 11; 16: 59].

Отже, суфіксальні моделі досліджених неофіційних антропонімів в трьох досліджуваних мовах відповідають існуючим у мовах наступним суфіксам, які ми наводимо у порівняльній таблиці № 1:

Таблиця 1

Суфіксальні моделі неофіційних антропонімів

Англійські суфікси	Німецькі суфікси	Українські суфікси
Іменникові: -er: Dasher, Killer, Nightstalker -ness: Johness -s: Nails, Legs, Lips, Bugs, Potatoes, -y: Snorky, Herby, Woody, Chimp Зменшувальний: -ie: Richie, Cookie, Bushie, Brownie, Діалектний суфікс: -zza: Jezza, Mozza, Wazza, Запозичений суфікс: Nevada-tan	Іменникові на позначення чоловічого роду: -er: Stopper, Blonder, Faulenzer, Quacker, Streber, -ling: Strömling, Bückling -or: Laminator Іменникові на позначення жіночого роду: -ie: Zombie, Yoppie, Hippie, -ei: Weichei, Spiegelei -in: Träumerin, Matschfreundin Зменшувальні суфікси: -chen: Seelchen, Stöckchen, Muttchen, Juttchen, Hähnchen, -lein: Gräflein, Kaiserlein, -i: Fuzzi, Fuffi, Fabi, Fetti, Hoschi, Grutti, Günni, Goschi, Gnomi,	Іменникові на позначення чоловічого роду: -ик: Рижик, Прянік, Хвостик, Коржик -ок: Хом'ячок -чик: Воланчик, Гонщик -аль: Правдаль Іменникові на позначення жіночого роду: - (ч)ка: Біологічка, Хімічка, Зменшувальний: -очк (а): Пандочка

З прикладів у таблиці 1 можна зробити висновки, що завдяки відсутності граматичних ознак роду в сучасній англійській мові, система суфіксів неофіційних антропонімів значно відрізняється від розподілу суфіксів в німецькій та українській мовах. Якщо в останніх суфікси несуть значення не лише належності до частини мови, а ще й роду, то в англійських суфіксах однокомпонентних неофіційних антропонімів-дериватів ця ознака відсутня.

Однак, англійські суфікси іменників можуть бути розділені на дві групи — одна з них включає вихідні основи в клас актантів, інша — у клас абстрактних іменників зі значенням опредмечених станів, якостей, властивостей і т. п. Додаванням суфіксів з першої групи досягається віднесення мотивуючої основи до числа актантів — як діючих осіб, так і знарядь, інструментів дії, без формального розрізнення цих розрядів і при частому сполученні в одному найменуванні зазначених значень (наприклад, такі суфікси як -er та -ist). При утворенні найменувань діючої особи значення похідного близько буквальному й варіює в тих межах, які описані вище: Killer, той, хто вбиває та ін.

Додаток префіксів веде звичайно до інших наслідків, тому що ономасіологічним базисом найменування є основа, а префікс лише вказує на змінну ознаку позначуваного. Префікс не стільки класифікує, скільки уточнює вихідний знак, обмежуючи його в локативному або тимчасовому відношенні або ж сприяючи його оцінці [9: 473], очевидно, у зв'язку саме з такою специфікою ролі префікса, серед 3000 зібраних одиниць було виявлено всього 2 німецьких неофіційних антропоніма, утворених за допомогою префіксації: наприклад, *Extrawurst*, Особлива персона, *Überzahn*, Гарнюня.

Словоскладання відноситься до продуктивних засобів словотворення в англійській та німецькій мовах [8: 3] (наприклад, *Carrothead* (морква + голова), *Chickenleg* (курча + ноги), *Lovescats* (любити + коти)). При чому цей процес може поєднуватися із трансонімізацією: *Ashbug* — це прізвище, поєднане з апелятивом. В українській мові це явище теж присутнє, хоча менш розповсюджене (наприклад, *Жупрест*). На цей спосіб словотворення в англійській та німецькій мові припадає приблизно 15 % прізвиськ, а в українській серед зібраного матеріалу — лише 3 %.

Словотвірний аналіз прізвиськ у всіх трьох мовах і тематичних групах дозволив виділити наступні композитні моделі, в основі яких лежать такі комбінації:

1) іменник + іменник: американські політичні — *Balloonfoot* (кулька + нога), *Commander-in-Thief* (командувач + злодій), *Leaker-in-Chief* (базикало + начальник), кримінальні — *Shotgun* (вистріл + пістолет), *Scarface* (шрам + обличчя), німецькі студентські — *Boxernase* (боксер + ніс), *Bauchmann* (живіт + людина), *Blechpapst* (бляха + папа римський), *Briefpirat* (лист + пірат), *Chipsohr* (чипси + вухо), *Erbsenzähler* (горошини + той, хто рахує = скупий), *Eierkuchen* (яйце + пиріжок), українських неофіційних антропонімів, утворених за такою схемою не було виявлено.

2) прикметник + іменник: американські кримінальні — *Hotseattle* (гарячий + Сієтл), *Blackbeard* (чорний + борода), німецькі студентські — *Blauzahn* (блакитний + зуб), *Eisenherz* (залізний + серце), *Eisenfaust* (залізний + кулак), українське політичне — *Zavgar* (завідуючий + гараж, прізвисько Миколи Азарова).

3) дієслово + іменник: німецьке прізвисько — *Mümmelmann* (їсти, як кролик + людина), англійських та українських прізвиськ такого типу нами не було виявлено.

4) прикметник + прикметник: німецьке студентське — *Eisenhart* (залізний + твердий), англійських та українських прізвиськ такого типу нами не було виявлено.

5) повторення основ: звуконаслідувальні німецькі студентські — *Dingdong*.

6) синтаксична структура: *Monkey-in-a-Man-Suit*, Мавпа у Костюмі (про Джорджа Буша), *Честь-Имею-По-Визову* (Ян Табачник), *Данашливи!* (прізвисько Миколи Азарова після того, як під час обговорення бюджету він вигукнув в зал таку фразу).

Як показали результати дериваційного аналізу неофіційних антропонімів у генетично-споріднених мовах найбільш розвинені композитні словотвірні моделі серед німецьких прізвиськ. Це пов'язано зі специфікою німецької мови в сфері способів творення лексичних одиниць: в цій мові широко розповсюдженні складні слова, що семантично можуть замінити повноцінні словосполучення і речення [6: 79–85]. Саме серед німецьких неофіційних антропонімів було виділено 5 композитних моделей, на відміну від англійської та української.

Найменшу кількість композитних однокомпонентних антропонімів було виявлено в українській мові, лише 3 % одиниці (*Жиртрест*, *Завгар*, *Данашливі!*, *Честь-Имею-По-Визову*, *Мороз-Всьому-Голова* — прізвисько Олександра Мороза, *Боря-Кто-Заказівал-Таксі-На-Петровку* — прізвисько Бориса Колесникова, яке виникло після випадку, коли останнього бачили у якості водія Рената Ахметова та ще декілька інших), що свідчить про відмінність слов'янської мовної групи від германської.

Вказівки на пряму залежність багатьох типів складних слів від синтаксичних конструкцій уже зазначалися в класичних роботах з індоєвропейістики й германістики [2]. Це й же принцип, як бачимо на прикладах, працює і в сфері утворення неофіційних антропонімів [3].

Ще одним способом утворення прізвиськ як в англійській, так і в українській мові є аббревіація, коли використовуються, як правило, або одна перша, або декілька початкових літер офіційних антропонімів (наприклад, студентські американські — *JC*, *LeahJ*, *LeahW*, *SS*, *T-Rex*, *V*, *E*, *JP*, *J-Train*, *TФ*, *KK*, *BB*, політичні американські — *GWB*, *BJ Clinton*, *LBJ*, *JFK*, *FDR*, *TR*, *U. S. Grant*). Іноді аббревіатура може поєднуватися із суфіксальною деривацією (наприклад, *eep* — *eeeper*, *GWeezer*), що було виявлено лише в англійському матеріалі. Такі пріз-

виська складають 5 % всіх англійських неофіційних антропонімів, і лише 2 % — серед українських (*ЛМ* — Л. М. Кравчук, *МАЗ* — Микола Азаров). В німецьких неофіційних антропонімах, на відміну від англійських і українських прізвищ, утворених за допомогою конверсії не було виявлено. На нашу думку, це пояснюється більш розвинутими композитними процесами, ніж у двох інших порівнюваних мовах.

Таким чином, ми можемо стверджувати, що антропонімічні системи трьох генетично споріднених мов мають загальні риси, що стосується утворення неофіційних антропонімів в цих мовах. Прізвиська в трьох досліджуваних мовах, утворені за допомогою різних морфологічних моделей, зберігають свою головну функцію: одночасно персоніфікують особу та вказують на характерні ознаки об'єкта найменування.

Все це вимагає подальшого дослідження специфічних особливостей неофіційних антропонімів в трьох споріднених мовах для їх типологічного зіставлення.

Список літератури

1. Волкова Н. А. Прозвище как языковая единица // Словарь современных русских прозвищ. Экспериментальный выпуск / Под ред. В. Мокренко, Х. Вальтера. — Greiswald, 2004. — С. 5–10.
2. Гак В. Г. Языковые преобразования. — М.: Высшая школа, 1998. — 720 с.
3. Горпинич В. О. Українсько–давньогрецькі паралелі в антропонімії // Мовознавство. — 2006. — № 2–3. — С. 40–41.
4. Грищенко А. П. та ін. Сучасна українська літературна мова. — К., 1997. — 365 с.
5. Іванова Н. Г. Словотвірна характеристика лінгвістичних термінів з компонентом оним: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.02 / НАН України; Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. — О., 1998. — 17 с.
6. Кам'янець В. М. Структурні, семантичні та функціональні особливості власних імен сучасної німецької мови (на матеріалі особових імен, прізвищ та псевдонімів): Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Львівський національний ун-т ім. І.Франка — Л., 2001–108 арк.
7. Копытко В. А. Типология номинации (на примере одного класса антропонимов): Автореф. дис. ... канд. филол. наук./ Белорус. гос. ун-т им. В. И. Ленина. — Минск, 1990. — 18 с.
8. Кубрякова Е. С. Номинативный аспект речевой деятельности. — М.: Наука, 1986. — 156 с.
9. Лингвистический энциклопедический словарь / Под ред. В. Н. Ярцевой. — 2-е изд. — М.: Советская энциклопедия, 1990. — 685 с.

10. Масенко Л. Українські імена і прізвища. — К., 1990. — С. 47.
11. Отин Е. С. Словарь коннотативных собственных имен. — Донецк: Юго-Восток, 2004. — 412 с.
12. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / Отв. ред. А. В. Суперанская. — 2-е изд. — М.: Наука, 1988. — 192 с.
13. Рут М. Э. Антропонимы: размышления о семантике // Известия Уральского государственного университета. — 2001. — № 20.
14. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. — Полтава: Довкілля-К, 2006. — 716 с.
15. Суперанская А. В. Имя нарицательное и собственное. — М.: Наука, 1978. — 197 с.
16. De Klerk V., Bosch B. Naming Practices in the Eastern Cape Province of South Africa — Cap.: Capetown Press, 1996. — 174 p.
17. Hartmann P. Das Wort als Name. Struktur, Konstitution und Leistung der benennenden Bestimmung. — Köln, Opladen: Westdeutscher Verlag, 1958. — 88 s. [http://proceedings.usu.ru/?base=mag/0020\(01_04-2001\)&xsl=showArticle](http://proceedings.usu.ru/?base=mag/0020(01_04-2001)&xsl=showArticle).
18. Morgan J., O'Neill C. Nicknames: Their Origins and Social Consequences. — London: Routledge and Kegan Paul.

Катернюк В. В.

МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ СПОСОБЫ ОБРАЗОВАНИЯ НЕОФИЦИАЛЬНЫХ АНТРОПОНИМОВ В АНГЛИЙСКОМ, НЕМЕЦКОМ И УКРАИНСКОМ ЯЗЫКАХ

Статья посвящена изучению структуры прозвищ в английском, немецком и украинском языках. Иллюстративный материал содержит три группы неофициальных антропонимов: политические, криминальные, а также школьные и университетские. Проанализированы способы образования прозвищ, кроме того, выделены общие и различные морфологические процессы, чтобы охарактеризовать типологические особенности ономастических систем в трех генетически родственных языках.

Ключевые слова: неофициальный антропоним, прозвище, морфологическая структура, суффикс, приставка.

Katernuyk V. V.

**MORPHOLOGIC MEANS OF NICKNAME FORMATION IN ENGLISH,
GERMAN AND UKRAINIAN**

This article dwells upon the problem of nicknames' composition in English, German, and Ukrainian. The author analyzes three thematic nickname groups: political, criminal, as well as school and university nicknames in the languages. This research concerns nickname formation and composition, it presents differences and common processes for English, German, and Ukrainian in the attempt to find out typological correspondences for these genetically related languages.

Key words: *nickname, morphologic structure, suffixes, prefixes.*

УДК 811.161.2'373.23

Т. І. Крупеньова

ОНІМІЙНА ТВОРЧИСТЬ ЛЕСІ УКРАЇНКИ КІНЦЯ ХІХ СТОЛІТТЯ

У статті проаналізовано особливості функціонування і стилістичну роль антропонімів у драматичних творах Лесі Українки кінця ХІХ ст., висвітлено їх роль у побудові художнього твору.

Ключові слова: власна назва, онім, онімний простір, антропонім.

Художній світ кожної творчої особистості має свої прикмети. Якщо ж ідеться про такого видатного майстра художнього слова, яким є Леся Українка, то можна сказати з певністю — її стильова манера, особливості слововживання й світобачення по-справжньому неповторні. Навіть один вилучений з її творів рядок настільки промовистий, що одразу можна впізнати, кому він належить. Особливо це стосується такої маркованої лексики, як оніми в її драматургії. Свої перші два драматичні твори Леся Українка написала прозою. Це — «Блакитна троянда» і «Прощання».

31 серпня 1896 року, в Колодяжному поетеса закінчує свою першу драму, названу «**Блакитна троянда**». Поема побудована за всіма правилами драматургії: має вступну ремарку, де позначені дійові особи, — з них 10 осіб поіменовані і 5 безіменних. Твір поділяється на 5 дій практично однакового обсягу. «**Блакитна троянда**» була новаторською психологічною драмою в українській літературі й містила багато нового, що різнило драматургію письменниці від її попередників. Насамперед очевидною була тенденція оновлення української «сільської» драми. «Леся Українка переступила тематичні границі тодішньої літератури і взяла тему з інтелігентського середовища» [1: 177], виявивши при цьому свою прихильність до тематики екстремальних ситуацій, до виняткових і сильних характерів, героїв нелегкої долі. Таким персонажем у «Блакитній троянді» стає панна 25 літ **Любов Олександрівна Гошинська**. Нещасливе кохання **Люби й Ореста Михайловича Груїча**, молодого письменця, що недавно скінчив університет, — ось основна фабула драми, на тлі якого поетеса

майстерно малює широкє полотно звичаїв і способу життя інтелігенції кінця XIX ст. Відповідно добирається й «інтелігентське» антропонімічне оснащення драми. Серед дев'яти персонажів, названих за прізвищем, четверо мають у ньому нетипові для села суфікси **-ськ, -цьк**: **Гощинська, Колчевська, Милевський, Крицький**. І лише прізвище старого лікаря має «сільський» формант **-енко**: **Проценко**. Дуже характерно, що початково, у чернетці й **Милевський**, як зазначає П. Одарченко, «мав трохи іншу афішу — **Миленко**» [4: 77]. Це «трохи» є ономастично дуже вагомим, підказуючи напрямок онімійних пошуків Лесі Українки.

Ономастичний простір «Блакитної троянди», починаючи від заголовка-символа і до найдрібніших епізодичних персонажів, вибудований в єдиному ключі — виявити в цьому лексичному шарі незвичність обставин кохання **Люби** й **Ореста**. На наш погляд, саме тому поетеса вдається до низких онімних прийомів, які допомагають відтворити ці незвичні характери.

1. Прийом поєднання імен персонажів **Любов** — **Орест** і в ремарках, і у мовленні персонажів, відповідно 21 і 7 раз. Наприклад, ремарка в кінці IV виходу II дії: «**Люба** слухає, спустивши очі, часом підводить їх і з тривогою і страхом дивиться на **Ореста**» [6: 38]. У мові лікаря в II дії, XI вихід: «**Орест Михайлович** і **Любов Олександрівна** недарма вкупі глиняних болванів так пильно малюють» [6: 49–50]. Часом поєднання онімів головних персонажів доповнюється низкою імен. Так, у першій ремарці до виходу II у I дії поетеса до головних персонажів додає імена дійових осіб: «**Входять в середні двері Любов, Орест, Милевський, Саня, Острожин**» [6: 12].

2. Онімні повтори у звертаннях: У I дії: «**Нам з Орестом належить нагорода за рятунок погибаючих на водах! Правда, Оресте?**» [6: 13]. У V дії на цьому прийомі побудований майже весь діалог головних персонажів, що попереджує наступну трагічну розв'язку: «**Щастя? Ти кажеш, щастя? Де ж воно? Ох, Оресте, Оресте!**» [6: 106–107].

3. В окремих місцях драми оніми на довгий час — іноді майже на весь вихід! — замінюються займенниковими дейксистами. Це логічно вписується у сюжетне розгортання, **Орест** наче не в змозі вимовити ім'я коханої. Вихід II V дії побудований на цих суцільних дейксистах: замість імені **Люба** в діалозі з матір'ю вжито 24 займенникові замітники, і цей прийом надзвичайно загострює конфлікт матері й сина,

підкреслюючи особливу вагомість особи Люби для співрозмовників. Наведемо лише дві репліки з цього діалогу: «*Ні, Оресте, вона прийде, вона обіцяла прийти./ Прийде?! Коли? Чому не прийшла з тобою? Я ж казав: не вертайся без неї! А тепер... Ні, ні, вона не прийде, не прийде!.. Ах, чом ти її не привела?»* [6: 102].

4. Онімна концентрація в ремарках і мові персонажів, що надзвичайно ущільнює дію й розширює діапазон онімної дії на текст драми. Так, перша дія закінчується ремаркою: «*Орест виходить на балкон, стає проти Люби і дивиться на неї, мов очарований. Милевський і Саня зостаються в салоні. Завіса спускається під час співання першого куплета пісні «Ой місяцю, місяченьку!»*» [6: 33].

5. Обігрування імені персонажа й порівняння його з іншою історичною або міфічною особою. Таке застосування прийому антономасії дає певні нюанси характеротворення цього персонажа. Так, Милевський ввижається Любі Мефістофелем при червоному світлі; Крицького небезпідставно Люба назве Робесп'єром, а в діалозі її з Крицьким тричі вжито ім'я французької героїні Жанни д'Арк.

6. Символіка назви драми, що сполучається з фабулою твору: «*блакитна троянда*» — «*се любов не наших часів і не нашої вдачі*» [6: 30] (слова Ореста).

7. Заголовок і його символіка сполучається у драмі з цілим ланцюжком імен у діалозі персонажів: «*Єсть і в наші часи блакитні троянди, але се ненормальні створіння хворої культури, продукт насильства над природою./ Ви забуваєте другу любов, наприклад, любов Данте до Беатріче, а я, власне, таку мала на думці*» [6: 30].

8. Солідна кількість імен історичних осіб — політичних діячів, письменників, композиторів, а також персонажів літературних творів тощо: Ібсен, Верді, Россіні, Крафт-Ебінг, Вейсман, Робесп'єр, Бісмарк та інші. Кожне таке ім'я по-своєму вписується в текст і надає йому своєрідних барв, іноді зовсім неочікуваних. Наприклад, Бісмарк у мові хворої Люби: вона лічить лікареві волосся — «*один, два, три, чотири, є більше, ніж у Бісмарка!*» [6: 76].

9. Онімна переключка на значній текстовій відстані: наприклад, у I і IV діях згадуються **фатум**, **мойра** у словах Люби, що вважає себе психічно хворою, як її матір.

10. Онімні та безонімні позначення персонажів поєднуються з онімізованими атрибутами, що надає їм різноманітних відтінків. Так,

жебраки хлопчик і дівчинка у мові Люби іменуються — мої **попелушки**; **Орест** називає Любу моя муза, моя поезія тощо.

Відзначені прийоми онімного письма дають можливість твердити про майстерність побудови онімного простору «Блакитної троянди».

Поетеса продовжує шукати свої шляхи, свої теми, і прозовий драматичний твір «Блакитна троянда» так і лишається єдиним прозовим великим твором у письменниці, знайшовши продовження тільки в «Прощанні». Леся Українка не поспішає з драматургією, поволі, але неухильно йде до своїх майбутніх здобутків. Поезія, у якій вона так яскраво заявила себе, сполучиться в її наступній творчості з драматургією. А поки що авторка в цей період накопичує сили, шукає й експериментує. І це незабаром принесе небувалий врожай на ниві національного театру й літератури: хвора жінка виявиться справжнім велетом, піднісши рідну літературу й драматургію до рівня світових шедеврів.

У цей період Леся Українка створює драматичну сцену під назвою «**Прощання**». Це невеликий за обсягом твір, який не містить списку дійових осіб, бо їх лише двоє — **хлопець** і **дівчина**. Онімійна оощадність у творчості письменниці розпочалася цим твором. Дуєт безіменних персонажів точиться навколо дражливої для закоханих проблеми — колишньої симпатії хлопця. І вона, ця безіменна симпатія, виписана в прискіпливо підібраних барвах безіменності, які, на наш погляд, надзвичайно промовисті. Спочатку це просто **вона**, потім «*моя товаришка з дитячих літ*», а згодом єдина, будучи лише предметом схвильованої розмови, одержує бодай принагідне онімійне позначення: «*«куколка з льону» — дражнили ми її*» [6: 117]. Це прізвисько дитячих літ не випадково має структуру приказки «як Пилип з конопель». Недоречність цього портрету на побаченні з іншою зрештою призвело до перетворення побачення на прощання, як і назвала цю сцену авторка. Дуже уважний до Лесі Українки, але неувважний до її ономастики дослідник Петро Одарченко, який і відкрив текст «Прощання», бачить причину конфлікту в «різниці поміж віком дівчини й юнака» [4: 221]. А причина та — в «куколці»! Драматична сцена «Прощання» написана прозою, як і «Блакитна троянда». Імена ж дійових осіб для цієї сцени поетеса не добирає, вони їй не потрібні — адже маємо ситуацію, у якій сутність персонажів вичерпно позначається номінаціями **хлопець** і **дівчина**. Це не-

зручно для лесезнавців, які змушені, щоб виділити персонажів сцени, наділяти їх великою літерою, пор. таку сентенцію: «Драматична колізія «Прощання» повністю ґрунтується на діалозі між Хлопцем і Дівчиною». Це — певне самоуправство, бо Леся Українка вжила тут малу літеру. Але водночас такі номінації — не просто «безіменність», а контекстуальні антропоніми.

3 червня 1897 р. по червень 1898 року Леся Українка вимушена лікуватися в Криму. Тут і народжується драматична сцена «**Іфігенія в Тавріді**». Твір має у підзаголовку визначення жанру, вступну ремарку із вказівкою на місце дії та персонажів. Прекрасний знавець давньогрецької літератури, поетеса відтворює фрагмент, який міг би доповнити однойменну трагедію Евріпіда. Поетеса дотримується усіх давніх правил і вимог до трагедії: дію починає хор, що поперемінно виконує строфу й антистрофу, тобто відбувається своєрідний діалог — вступ до драматичного дійства. **Іфігенія** — єдина поіменована героїня драматичної сцени — приносить жертву богині **Артеміді** теж у супроводі хору.

Що стало поштовхом для написання цієї сцени? Можливо, це один з начерків нездійсненого задуму. Можливо, перебування в Криму, куди, за давньогрецькими міфами, богиня перенесла **Іфігенію**, яку хотіли принести в жертву для того, щоб змилювалися боги і допомогли грекам у війні з троянцями, і стало поштовхом, що активізував уяву поетеси, її творчий напрям. Крім того, жила Леся тоді на віллі з такою ж назвою — Willa Iphigenia [пор. 2: 6], і у драматичній сцені змальовано цю давньогрецьку героїню як живу і близьку серцю поетеси людину, адже саме їй в уста вона вкладає слова скорботи й туги за рідним покинутим краєм.

Що ж стосується ономастичного тла драматичної сцени, то він вирішений двопланово. По-перше, слід розподілити ономастикон на той, що використаний у ремарках, і той, що вживаний у мові персонажів — **Іфігенії** та супроводжувального *хору*. Та слід розподілити ономастикон іще на дві частини — на ономастикон у мові *хору* і мові **Іфігенії** — адже їй належить монолог, що складає половину драматичної сцени — 3 сторінки з шести. Розглянемо вживані у цих трьох площинах оніми.

У ремарках: два топоніми (**Тавріда** та *місто Партеніт*) і ймення богині, також 5 раз згадується сама Іфігенія.

У мові хору: численні епітети, що прославляють богиню: «*Богине, таємна, велична Артемідо, / Хвала тобі! / Хвала тобі, холодна, чиста, ясна, / Недосяжна!*» [6: 165]; «*Заступнице міцна коханої Тавриди, / Хвала тобі! / Хвала тобі, потужна, невблаганна / Богине стріл!*» [6: 165]. Також непрямі описові назви головної героїні: «*З краю далекого, з краю незнаного / Нам Артеміда її привела, / Все таємниця в дівчини величній, / Рід її, плем'я і ймення само*» [6: 166].

У мові **Іфігенії**: 1. Стилізація давньогрецької трагедії в онімному плані із звертаннями до богині, жрицею якої є **Іфігенія**: «*Ти, срібнолука богине-мисливице, / Честі і цноти дівчат обороннице, / Поміч свою нам подай*» [6: 167].

2. Онімна «гра» ім'я-безіменність головної героїні: «*Коли для слави рідної країни / Така потрібна жертва Артеміди, / Щоб Іфігенія жила в сій стороні / Без слави, без родини, без імення, / Хай буде так*» [6: 170].

3. Багато онімів, що стосуються давньогрецьких міфів: златокудрий **Орест**; **Латони** дочко, сестро **Аполлона** (перифрази на позначення Артеміди); *сестра моя*, **Електра**; **Ахіллес**; о **Мойро!**; *води Стікса й Лети*; *тяжкий твій спадок, батьку Прометею!* Донька царя Агамемнона Іфігенія виступає в драмі як «духовна дочка титана Прометея» [5: 184].

Л. Т. Масенко звернула увагу, що в українській літературі після «Енеїди» І. П. Котляревського закріпилося бурлескне, знижене вживання античної теонімії. Високе поетичне звучання почав повертати їй Шевченко (Споконвіку Прометея там орел карає), але вжив у своїх поезіях мало античних назв. І лише в кінці ХІХ ст. «антична міфологія займала в поетичній системі Івана Франка і Лесі Українки важливе місце як традиційне для європейської культури джерело образності» [3: 58].

Тут слід виокремити і піднести імення **Прометей**. Слідом за Т. Г. Шевченком і багатьма авторами Леся Українка активно розробляла тему прометеїзму, часто зверталася — і в поезіях, і в драмах — до теоніма Прометей. Іфігенія називає себе **нащадком Прометея** й вигукуює: «*Хто дав нам душу і святий вогонь? / Ти, Прометею, спадок нам покинув / Великий, незабутній*» [6: 169]. А відступникові Федону, що продав свій талант, Антей в «Оргії» кидає: «забудь не смертний образ Прометея» [6: 6, 191]. Ім'я **Прометей** стало в часи Лесі Українки вже узвичаєним, чітко окресленим символом. Але все ж важко погоди-

тися з П.Филиповичем, що Леся Українка «не внесла чогось нового, оригінального» в інтерпретацію міфу про титана Прометея. Внесла! Нові барви, нові нюанси... А головне, як зауважує Л. І. Міщенко, «Леся Українка слідом за Шевченком в образі Прометея бачить не окрему особу, а народ, що обстоює свободу». П.Одарченко цю думку висловив так: «у Лесі Українки, так як і в Шевченка, образ Прометея виступає як алегоричний образ нескореного народу» [4: 50]. Дмитро Павличко схарактеризував прометеїзм Лесі Українки ще виразніше: «Вона розвинула й доповнила ідеї трьох найбільших прометеїстів — Есхіла, Гете і Шевченка, —страктувавши мучеництво розп'ятого на скелях Кавказу титана як людський безкорисливий героїзм, як людський подвиг в ім'я свободи». Це — нове, це сам прометеївський «вогонь в одежі слова».

«Іфігенія в Тавриді» залишилася незакінченою драмою. Ліна Костенко зазначає: «Ми навіть не знаємо, про що мав бути цей твір» [2: 7]. Опрацьована драматична сцена була включена поетесою до циклу віршів «Кримські відгуки». У драмі думки Іфігенії про Батьківщину, про рідний край Леся Українка поєднує зі своїми власними переживаннями, тугою за рідною Волинною у своїх численних розлученнях з нею. Цей мотив поєднаний з топонімом Еллада, що логічно для давньогрецької героїні. Можна прослідкувати поєднання **Еллади з Україною**, порівнюючи драму зі сценою. У драмі: «*Коли для слави рідної Еллади...*» У сцені: «*Коли для слави рідної країни...*» [6: 1, 10]. В останньому випадку маємо вказівку на батьківщину Іфігенії, та одночасно — прозорий натяк на переживання авторки. Та й сам топонім **Еллада** стає тут двоплановим, поєднуючи прямий сенс «Греція», звідки родом героїня твору, з переносним «Україна», чим засвідчується, що і персонаж драматичної сцени, і автор — однодумці в своєму ставленні до рідного краю.

Леся Українка, незадоволена станом української драматургії, починає наполегливі пошуки. Поетеса прагне знайти свій голос, свою тематику, свої драматургічні можливості, прекрасно розуміючи значення театру, його могутній вплив на розвиток суспільної думки, її формування. Леся звертається до кращих зразків світової драматургії, перекладає драми Моріса Метерлінка «Неминуча» і Гергарта Гауптмана «Ткачі», пише критичні статті, присвячені драматургії. Це був період визрівання майбутнього велетня національної драматургії.

Мрія письменниці про світові обрії для національного театру вже вимальовується в її творчій уяві. А поки що її не полишає образ *блакитної троянди*. У прозовій мініатюрі поетеса ще раз згадує улюблений символ. «Твої листи завжди пахнуть зов'язлими трояндами, ти, мій бідний, зів'язлий квіте!» — так починається цей безіменний вірш у прозі з символічною колористикою троянд — білих, рожевих, червоних, блакитних. І закінчується твір знаменно: «І нехай в'януть білі й рожеві, червоні й блакитні троянди». Датований 7.XI.1900 роком, вірш у прозі — це прощання з останніми ваганнями, це рішучий крок у новітній етап, коли прийдуть і перші здобутки, і справжнє визнання, коли Леся Українка утвердиться в новому для національної драматургії жанрі — драматичної поеми, жанрі, якому вона вірно служитиме все останнє десятиліття і який принесе їй творчу радість, творчі злети, творчі перемоги.

Список літератури

1. Ішук-Пазунок Н. Леся Українка і європейські літератури: До питання про «Блакитну троянду» / Н. Ішук-Пазунок // Леся Українка. 1871–1971: збірник праць на 100-річчя поетки. — Філадельфія, 1971. — С. 163–178.
2. Костенко Л. В. Поет, що ішов сходами гігантів / Л. В. Костенко // Леся Українка. Драматичні твори. — К.: Дніпро, 1989. — С. 5–58.
3. Масенко Л. Т. Антична назва в українській поетичній мові / Л. Т. Масенко // Мовознавство. — 1987. — № 5 — С. 55–61.
4. Одарченко П. Леся Українка: Розвідки різних років / П. Одарченко. — К.: Вид-во М. П. Коць, 1994. — 239 с.
5. Пеленська І. До генези «Іфігенії в Тавриді» Лесі Українки / І. Пеленська // Леся Українка. 1871–1971: збірник праць на 100-річчя поетки. — Філадельфія, 1971. — С. 179–198.
6. Українка Леся. Зібрання творів: У 12 т. / Леся Українка. — К.: Наук. думка, 1975–1979. — Т.3.

Крупенёва Т. И.

**ОНОМАСТИЧЕСКОЕ ТВОРЧЕСТВО ЛЕСИ УКРАИНКИ КОНЦА XIX
СТОЛЕТИЯ**

В статье проанализированы особенности функционирования и стилистическая роль антропонимов в драматических произведениях Леси Украинки конца XIX столетия, определена их роль в построении художественного произведения.

Ключевые слова: *имя собственное, оним, ономастическое пространство, антропоним.*

Крупенюова Т. І.

**ONOMASTIC CREATIVITY OF LESYA UKRAINKA AT THE END OF
THE XIXTH CENTURY**

The article is dedicated to the research of anthroponyms in prose of Lesya Ukrainka in the late XIXth century, their role in the construction of the artistic work is reflected.

Key words: *proper noun, onym, onomastic space, anthroponym.*

УДК 811.161.2'373.232(477.82)

*Л. О. Лісова***ВІДОЙКОНІМНІ ПРІЗВИЩА ВОЛИНИ:
СЕМАНТИКО-СТРУКТУРНИЙ АСПЕКТ**

У статті розглянуто лексико-семантичні особливості українських прізвищ Волині.

Ключові слова: антропонім, прізвище, апелятив, онім.

Особливе місце в антропонімній системі займають спадкові антрополексеми відойконімного походження, які вказують на територіальне походження першонаосія, місце його попереднього проживання. Такі прізвища зберігають у складі своїх основ не менш цікавий для ономастів шар топонімної лексики, яка в деяких випадках збереглася лише у прізвищі. Як слушно зауважує І. Д. Скорук, труднощі аналізу допрізвищевої семантики зумовлені як омонімічністю певного ряду прізвищ, так і неможливістю вказати ойконім, від якого прізвища були утворені, бо деякі села зникли, окремі назви населених пунктів змінені, а прізвища зберегли їх давній вигляд [3: 253].

Через відсутність усталених засобів ідентифікації особи одним із основних джерел виникнення прізвищ ставало походження або місце попереднього проживання основоположника роду [1: 16]. Звичай називати людину за її територіальним походженням належить до одного з найдавніших у слов'янській, та й не тільки слов'янській антропонімії [6: 429]. Прізвища, що мають в основі ойконім, утворилися семантичним способом від ад'ектонімів, які на час становлення прізвищевої системи виконували зазвичай функцію прізвищ [7: 328].

Проблемі відтопонімних прізвищ присвятили ряд статей Ю. І. Блажчук, Н. Б. Вирста, Н. І. Головачук, Ю. О. Карпенко, Л. О. Кравченко, Л. В. Литвинчук, Н. М. Манакіна, С. Є. Панцьо, Ю. К. Редько, І. Д. Скорук, П. П. Чучка, С. В. Шеремета. Локалізація відтопонімних прізвищ становить значний інтерес, оскільки такий підхід до прізвища дає можливість встановити основні напрями переселення людності в період, який передував стабілізації прізвищ [6: 435]. Аналіз відтопонімних прізвищ певного регіону відтворює

особливості міграційних процесів між різними регіонами, а також специфічні зв'язки між ними, які залежно від історичних обставин або активізувалися, або нівелювалися.

Мета нашого дослідження — здійснити семантико-структурний аналіз відойконімних прізвищ Волині. Об'єктом аналізу стали сучасні прізвища жителів Володимир-Волинського, Горохівського, Іваничівського, Локачинського, Луцького районів Волинської області. В основах проаналізованих відойконімних прізвищ лежать ойконіми Волині, інших регіонів України, а також інших держав (всього 3867 таких прізвищ).

Найчисельніша група прізвищ, в основах яких засвідчено ойконіми Волинської області (708 прізвищ, 23, 5 %): *Адамовський* (с. Адамівка Рт.), *Баєвський* (с. Баїв Лц.), *Баховський* (с. Бахів Квл.), *Биховець* (с. Бихів Лбш.), *Бережницький* (с. Бережниця Мн.), *Березицький* (с. Березичі Лбш.), *Береський* (с. Береськ Рж.), *Биховець* (с. Бихів Лбш.), *Білицький* (с. Біличі Ів., Лбм.), *Боголюбський* (с. Боголюби Лц.), *Боровицький* (с. Боровичі Мн.), *Боровенський* (с. Боровне КК.), *Бродський* (с. Броди Рт.), *Бубновський* (с. Бубнів ВВ.), *Буковський* (с. Буків Лц.), *Бучинський* (с. Бучин Лбш.), *Велемець* (с. Велимче Рт.), *Велимчаниця* (с. Велимче Рт.), *Висоцький* (с. Високе Лбм.), *Вишневський* (с. Вишнів Квр., Лбм.), *Вільковський* (с. Вілька-Підгороднянська Лбм., Вілька-Садівська Лк.), *Галинський* (с. Галинівка ВВ.), *Гірський* (х. Гора Лбм., х. Гори Рт.), *Голобський* (сmt. Голоби Квл.), *Головинський* (х. Головин Ст.), *Гороховський* (м. Горохів), *Градиський* (с. Градиськ Мн.), *Григорівський* (с. Григорівка Рж.), *Гуловський* (с. Гулівка Квл.), *Деречинський* (х. Деречин Ів.), *Дідицький* (с. Дідичі Квр.), *Дольський* (с. Дольськ Тр., Лбш.), *Домбровський* (с. Домброва (сучасне Діброва) Квр.), *Дубовський* (с. Дубове Квл., с. Дубівка Квл.), *Жабецький* (с. Жабче Гр.), *Жирицький* (с. Жиричі Рт.), *Забузський* (с. Забужжя Лбм.), *Завидовський* (Завидів Гр.), *Загорський* (х. Загора Лбм.), *Залужський* (с. Залужжя ВВ.), *Залуцький* (с. Залука Шц.), *Замлинський* (с. Замлиння Лбм.), *Заріцький* (с. Заріччя ВВ., Квл., Мн.), *Застровський* (х. Заострів Рж.), *Згоранець* (с.Згорани Лбм.), *Знамировський* (с. Знамирівка Квр.), *Горенський* (х. Горен Квл.), *Іваницький* (сmt. Іваничі), *Іванський* (с. Іванів Ів.), *Камінський* (х. Камінь КК.), *Кам'янський* (с. Кам'янка Лц., Лбм.), *Карасинський* (с. Карасин КК.), *Качинський* (с. Качин КК.), *Квасовець* (с. Квасів Гр.), *Ковальський*

(х. Ковалі Лбм.), *Козинський* (с. Козин Рж.), *Красовський* (с. Красів Гр.), *Кульчинський* (с. Кульчин Квр., Тр.), *Кухарський* (с. Кухарі Квл.), *Ліпський* (с. Липа Гр.), *Маковецький* (с. Маковичі Тр.), *Макоський* (х. Маків Рж.), *Маньковський* (с. Маньків Лк.), *Обаровський* (с. Обарів, назва якого засвідчена у давніх пам'ятках як *Обаровъ*, *Обаров* [4: 66]), *Ольшанський* (с. Ольшани КК.), *Островський* (с. Острів Квр.), *Охотинський* (с. Охотин Лц.), *Павловський* (с. Павлівка Ів.), *Пеньковський* (х. Пеньківка Рт.), *Положевець* (с. Положеве Шц.), *Рачинський* (с. Рачин Гр.), *Рудницький* (с. Рудники Мн.), *Романовський* (с. Романівка Ів., Лц.), *Садовський* (с. Садів Лц.), *Семеринський* (с. Семеринське Лк.), *Скулінець* (с. Скулин Квл.), *Соб'ятинський* (с. Соб'ятин [див. 2: 287]), *Сорочинський* (х. Сорочин Тр.), *Торчинський* (с. Торчин Лц.), *Холонівець* (с. Холонів Гр.), *Хоміцький* (с. Хомичі Лбм.), *Червінський* (х. Червін Лбш.), *Ясинський* (х. Ясина КК.).

Значна частина досліджуваних прізвищ мотивована назвами населених пунктів сусідніх областей (23, 1 %). Суміжність аналізованої частини Волинської області з обома областями, а також історичні умови розвитку краю сприяли тісним культурним і господарським взаєминам, а також процесу міграції, який відобразився в відойконімних прізвищах. Ойконімами Львівщини мотивоване 381 прізвище (12, 7 %): *Барський* (с. Бар), *Бачинський* (с. Бачин), *Баранський* (с. Барани), *Бережанський* (с. Бережани), *Березовський* (с. Березів), *Блажевський* (с. Блажів), *Боднарський* (с. Боднарі), *Вановський* (с. Ванів), *Вишенський* (м. Вишня), *Вовковський* (с. Вовків), *Водницький* (с. Водники), *Волянський* (с. Волянка), *Гвоздецький* (с. Гвоздець), *Горальський* (с. Горалі), *Горбацький* (с. Горбачі), *Горянський* (с. Горяни), *Дмитровський* (с. Дмитрів), *Добрянський* (с. Добряни), *Дубравський* (с. Дубравка), *Дудинський* (с. Дудин), *Думанський* (с. Думанів), *Жидачевський* (с. Жидачів), *Жировський* (с. Жирівка), *Жуковський* (с. Жуків), *Жулинський* (с. Жулин), *Завадський* (с. Завада), *Заплатинський* (с. Заплатин), *Збудовський* (с. Збудів), *Зубрицький* (с. Зубриця), *Іванський* (с. Івани), *Ільницький* (с. Ільник), *Ісаєвський* (с. Ісаїв), *Калиновський* (с. Калинів), *Карасовський* (с. Карасівка), *Качмарський* (с. Качмарі), *Книшевський* (с. Книшівка), *Ковалевський* (с. Ковалівка), *Комарницький* (с. Комарники), *Кульчицький* (с. Кульчиці), *Ланевський* (с. Ланівка), *Лешневський* (с. Лешнів), *Лопатинський* (с. Лопатин), *Магеровський* (с. Магерів), *Макарський* (с. Макарів), *Самборський* (м. Самбір),

Синицький (с. Синиці), *Сокальський* (м. Сокаль), *Стоцький* (с. Стоки), *Стрільковський* (с. Стрільків), *Сукманський* (с. Сукманів), *Шаварський* (с. Шаварі), *Шептицький* (с. Шептичі), *Яворський* (с. Явори).

Назви населених пунктів Рівненщини стали основами 312 прізвищ (10, 4 %): *Бабінський* (с. Бабин), *Березинський* (с. Березини), *Березняцький* (с. Березняки), *Берестовський* (с. Берестівка), *Більський* (с. Більськ), *Бондаревський* (с. Бондарівка), *Боцяновський* (с. Боцянівка), *Боярський* (с. Боярка), *Бродовський* (с. Перший Бродів), *Верховський* (с. Верхів), *Витковський* (с. Витків), *Вороневський* (с. Воронів), *Глинський* (с. Глинськ), *Горбовський* (с. Горбів), *Городецький* (с. Городець), *Грабовецький* (с. Грабовець), *Грабовський* (с. Грабів), *Грудський* (с. Груди), *Даниловський* (с. Данилівка), *Дем'яновський* (с. Дем'яни), *Долинський* (с. Долина), *Дроздовський* (с. Дроздів), *Дублянський* (с. Дубляни), *Дубенський* (м. Дубно), *Житинський* (с. Великий Житин), *Зборовський* (м. Зборів), *Кириловський* (с. Кирилівка), *Кілецький* (с. Кілець), *Корецький* (м. Корець), *Коровицький* (с. Коровиця), *Кривицький* (с. Кривичі), *Круковський* (с. Круки), *Крупецький* (с. Крупець), *Ліпковський* (с. Липки), *Осоховський* (с. Осуха) (у церковній сповідній книзі с. Борисковичі за 1929 рік це прізвище записане як *Осуховській*), *Островецький* (с. Островець), *Понятовський* (с. Понятівка), *Пристанський* (с. Пристань), *Савицький* (с. Савичі), *Соколовський* (с. Соколів), *Стадницький* (с. Стадники), *Томашевський* (с. Томашів), *Яловицький* (с. Яловичі).

Активно відобразилися в основах досліджуваних прізвищ ойконіми Тернопільської області (177 прізвищ, 5, 9 %): *Антошевський* (с. Антошівка), *Барановський* (с. Баранів), *Бичковський* (с. Бичків), *Будилловський* (с. Будилів), *Васильківський* (с. Васильків), *Вибрановський* (с. Вибранівка), *Вишневецький* (с. Вишнівець), *Галицький* (м. Галич), *Заваловський* (с. Завалів), *Збаражський* (м. Збараж), *Золотницький* (с. Золотники), *Казановський* (с. Казанів), *Квасницький* (с. Квасниця), *Комаринець* (с. Комарин), *Кохановський* (с. Коханівка), *Мединський* (с. Медин), *Молотковський* (с. Молотків), *Новицький* (с. Новики), *Писарський* (с. Писарівка), *Поплавський* (с. Поплавки), *Раєвський* (с. Раїв), *Синьковський* (с. Синьків).

Меншою кількістю прізвищ представлені антропоніми, похідні від назв населених пунктів Житомирщини (108 прізвищ, 3, 6 %): *Биковський* (с. Биків), *Буцький* (с. Буки), *Веселовський* (с. Веселів-

ка), *Виговський* (с. Вигів), *Врублевський* (с. Врублівка), *Вязовський* (с. В'язівка), *Гошовський* (с. Гошів), *Давидовський* (с. Давидівка), *Дворецький* (с. Двірець), *Демчинський* (с. Демчин), *Іскоростенський* (м. Іскоростень, сучасне Коростень), *Коростишевський* (м. Коростишів), *Клиновський* (с. Клинівка), *Лозовицький* (с. Лозовики), *Малиновський* (с. Малинівка), *Мотовильський* (с. Мотовилівка), *Росовський* (с. Росівка), *Соболевський* (с. Соболів), *Токарський* (с. Токарів), *Хижевський* (с. Хижівка), *Чайківський* (с. Чайківка), *Швайковський* (с. Швайківка), Хмельниччини (93 прізвища, 3, 1 %): *Вачевський* (с. Вачів), *Вихрівський* (с. Вихрівка), *Гуковський* (с. Гуків), *Дахновський* (с. Дахнівка), *Добринський* (с. Добрин), *Заміховський* (с. Заміхів), *Каньовський* (с. Канівка), *Капустинський* (с. Капустин), *Морозовський* (с. Морозів), *Оріховський* (с. Оріхівка), *Проскуровський* (м. Проскурів), *Сарновський* (с. Сарнів).

Поодинокі антрополоксеми, похідні від назв населених пунктів південно-західних областей: Івано-Франківської (57 прізвищ, 1, 9 %): *Барвінський* (с. Барвінків), *Будзинський* (с. Будзин), *Вікторський* (с. Вікторів), *Воронецький* (с. Воронець), *Глушковський* (с. Глушків), *Дем'яновський* (с. Дем'янів), *Кобилецький* (с. Кобилець), *Куницький* (с. Кунічі), *Куровський* (с. Курів), *Рожновський* (с. Рожнів), Чернівецької (36 прізвищ, 1, 2 %): *Грибовський* (с. Грибівка), *Грунтовський* (с. Грунтівка), *Туровський* (с. Турів), *Бочковський* (с. Бочків). Незначна кількість прізвищ, мотивованих назвами населених пунктів південного заходу України, зумовлена історичними причинами, зокрема належністю Волині та зазначених областей до різних держав, а також значною відстанню між регіонами.

Чимало прізвищ утворилося від назв населених пунктів, що знаходяться у віддалених від Волині областях. Найбільше прізвищ цієї групи похідні від ойконімів Вінниччини (210 прізвищ, 7 %): *Бершацький* (м. Бершадь), *Білянський* (с. Біляни), *Борковський* (с. Борків), *Браславський* (с. Браслав), *Вахновський* (с. Вахнівка), *Вендичанський* (с. Вендичани), *Вінницький* (м. Вінниця), *Голубовський* (с. Голубівка), *Горячковський* (с. Гарячківка), *Гнатковський* (с. Гнатків), *Грановський* (с. Гранів), *Громовський* (с. Громівка), *Жабокрицький* (с. Жабокричка), *Зеленянський* (с. Зеленянка), *Каленівський* (с. Каленівка), *Кальницький* (с. Кальник), *Карбовський* (с. Карбівка), *Качковський* (с. Качківка), *Китайгородський* (м. Китайгород), *Клебанський* (с. Клебань), *Коса-*

ківський (с. Косаківка), *Красносельський* (с. Красносілка), *Крижановський* (с. Крижанівка), *Лозовський* (с. Лозівка), *Марківський* (с. Марківка), *Обозовський* (с. Обозівка), *Потоцький* (с. Потоки), *Рибський* (с. Рибки), *Хмаровський* (с. Хмарівка), *Чернявський* (с. Чернявка), *Шимановський* (с. Шиманівка), *Юрковський* (с. Юрківка).

Понад 16, 6 % прізвищ походять від назв населених пунктів таких регіонів:

Київщини (156 прізвищ): *Абрамовський* (с. Абрамівка), *Балицький* (с. Балики), *Білоцерківський* (м. Біла Церква), *Богуславський* (м. Богуслав), *Ботвиновський* (с. Ботвинівка), *Василевський* (с. Василів), *Володарський* (с. Володарка), *Гайворонський* (с. Гайворон), *Демківський* (с. Демків), *Домановський* (с. Доманівка), *Заячковський* (с. Заячківка), *Закревський* (с. Закревка), *Кагарлицький* (м. Кагарлик), *Канівський* (м. Канів), *Київський* (м. Київ), *Кобилянський* (с. Кобилянка), *Парадовський* (с. Порадівка), *Рижановський* (с. Рижанівка), *Сулімовський* (с. Сулімівка), *Черняхівський* (с. Черняхівка), *Шпіндовський* (с. Шпендівка);

Полтавщини (129 прізвищ): *Артюховський* (с. Артюхівка), *Васьковський* (с. Васьківка), *Вербинський* (с. Вербин), *Винницький* (с. Винники), *Вітовський* (с. Вітівка), *Гуцинський* (с. Гушин), *Горбачовський* (с. Горбачівка), *Грушковський* (с. Грушківка), *Гусинський* (с. Гусин), *Довгальський* (с. Довгалів), *Запісоцький* (с. Запіски), *Карлівський* (с. Карлівка), *Карповський* (с. Карпів), *Климковський* (с. Климківка), *Кобеляцький* (с. Кобеляки), *Козубський* (с. Козуби), *Ляховський* (с. Ляхів), *Михаліцький* (с. Михайлики), *Назарівський* (с. Назарівка), *Пузиревський* (с. Пузирівка), *Трачевський* (с. Трачів);

Чернігівщини (111 прізвищ): *Батуринський* (м. Батурин), *Вербицький* (с. Вербичі), *Голубицький* (с. Голубичі), *Гонський* (с. Гонка), *Деревінський* (с. Деревини), *Жадановський* (с. Жаданівка), *Забродський* (с. Забродівка), *Касянівський* (с. Касянів), *Кучинський* (с. Кучинівка), *Лісковський* (с. Лісківка), *Олишевський* (с. Олишівка), *Рудьковський* (с. Рудьківка), *Сохацький* (с. Сохачі), *Славінський* (с. Славин), *Сосницький* (с. Сосниця), *Шуманський* (с. Шумани);

Сумщини (102 прізвища): *Борисовський* (с. Борисів), *Войковський* (с. Войків), *Волошинський* (с. Волошинів), *Гавриловський* (с. Гаврилів), *Грецький* (с. Греки), *Гусаровський* (с. Гусарів), *Дюбинський* (с. Дюбин), *Журавський* (с. Журавка), *Зіновський* (с. Зінів), *Караван-*

ський (с. Караван), *Казиновський* (с. Козинівка), *Луговський* (с. Лугівка), *Пушкарський* (с. Пушкарівка), *Сичевський* (с. Сичів), *Цибульський* (с. Цибульки).

Менш активні у творенні прізвищ ойконіми Харківської (66 прізвищ, 2, 2 %): *Бединський* (с. Бедин), *Бобровський* (с. Бобрів), *Горчаківський* (с. Гірчаківка), *Гладковський* (с. Гладків), *Дубинський* (с. Дубин), *Дудківський* (с. Дудківка), *Змієвський* (с. Зміїв), *Качаловський* (с. Качалівка), *Маховський* (с. Махівка), Одеської (39 прізвищ, 1, 3 %): *Винарський* (с. Винарі), *Гурковський* (с. Горківка), *Дальницький* (с. Дальник), *Доброжанський* (с. Доброжанівка), *Лукановський* (с. Луканівка), *Флоринський* (с. Флоринівка), Луганської області (36 прізвищ, 1, 2 %): *Гаєвський* (с. Гаївка), *Граковський* (с. Граків), *Мараховський* (с. Марахівка), *Хращевський* (с. Хрящівка), *Шатківський* (с. Шатківка).

У наших матеріалах засвідчені прізвища, мотивовані ойконімами Кіровоградської (22 прізвища, 0, 74 %): *Горманський* (с. Горманівка), *Гординський* (с. Гординівка), *Кислицький* (с. Кислиця), *Новаковський* (с. Новаківка), Донецької (14 прізвищ, 0, 45 %): *Вершинський* (с. Вершинів), *Муравський* (с. Муравка), *Серединський* (с. Серединівка), Дніпропетровської (13 прізвищ, 0, 44 %): *Грузинський* (с. Грузинівка), *Заплавський* (с. Друга Заплава), *Лиховський* (с. Лихівка), Херсонської (11 прізвищ, 0, 4 %): *Знаменський* (с. Знаменка), *Каховський* (м. Каховка), *Чирський* (с. Чирки), Миколаївської (9 прізвищ, 0, 3 %): *Костецький* (с. Костичі), *Маложенський* (с. Маложенівка), Запорізької області (8 прізвищ, 0, 29 %): *Азовський* (м. Азов), *Богатирський* (с. Богатирівка).

Від назв населених пунктів, які знаходяться за межами території України, утворилися прізвища *Батицький* (м. Батичі, Польща), *Барановицький* (м. Барановичі, Білорусь), *Брянський* (м. Брянськ, Росія), *Воскресенський* (м. Воскресенськ, Росія), *Ієрусалимець* (м. Ієрусалим, Ізраїль), *Москва* (м. Москва, Росія), *Пінський* (м. Пінськ, Білорусь), *Смоленський* (м. Смоленськ, Росія), *Стамбульський* (м. Стамбул, Туреччина). Очевидно, назвами населених пунктів, які зникли із сучасної карти України або були перейменовані, мотивовані прізвища *Купчинський* (с. Купчин [2: 222]), *Мокрицький* (с. Мокриці [2: 246]).

Переважна більшість відойконімних прізвищ Волині — це прикметникові антропоніми із суфіксом *-ськ-* (*-цьк-*), група відіменних прізвищ на *-ець* представлена значно меншою кількістю утворень

(0, 69 % всіх відойконімних прізвищ Волині). У наших матеріалах засвідчені також утворення з суфіксом *-иця* (*Велимчаниця* (с. Велимче Вл.), *Тураниця* (с. Тур Вл.)). Стосовно останніх побутує думка, що це назви чоловіків за їх територіальним походженням [див. 6: 325]. Зафіксовані прізвища, співзвучні з ойконімами (*Москва, Полтава*).

Отже, найбільше відойконімних прізвищ Волині мотивовані назвами населених пунктів Волинської області та прилеглих територій, віддалені ойконіми відобразилися в антропоніміці меншою мірою. Основи досліджених прізвищ засвідчують значні міграційні процеси між Волинню та територіями сусідніх, а також близьких областей. Незначна кількість антропонімів, пов'язаних із ойконімами віддалених областей, свідчить про слабкий міграційний рух між цими територіями, який був спричинений передусім великою відстанню між ними. Вагому роль у творенні відойконімних прізвищ відіграла історична роз'єднаність окремих регіонів України, зокрема Волині та Івано-Франківщини, Закарпаття, що зумовило появу лише поодиноких прізвищ, мотивованих ойконімами південного заходу України. Серед відойконімних прізвищ Волині домінують антропоніми із суфіксом *-ськ-*, незначна кількість утворень із суфіксами *-иця*.

Скорочення назв районів Волинської області

- ВВ. — Володимир-Волинський
- Гр. — Горохівський
- Ів. — Іваничівський
- Квл. — Ковельський
- Квр. — Ківерцівський
- Лбм. — Любомльський
- Лбш. — Любешівський
- Лк. — Локачинський
- Лц. — Луцький
- Мн. — Маневицький
- Рж. — Рожищенський
- Рт. — Ратнівський
- Тр. — Турійський
- Ст. — Старовижівський
- Шц. — Шацький

Список літератури

1. Блажчук Ю. І. Прізвища Уманщини, мотивовані топонімами та етнічними / Ю. І. Блажчук // Студії з ономастики та етимології. 2007 / НАН України, Ін-т укр. мови. — К., 2007. — С. 13–19.
2. Бучко Д. Г. Інверсійний словник ойконімів України / Д. Г. Бучко. — Lublin : Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 2001. — 325 с.
3. Скорук І. Д. Відойконімні прізвища в антропоніміці м. Луцька / І. Д. Скорук // Студії з ономастики та етимології. 2007 / НАН України, Ін-т укр. мови. — К., 2007. — С. 252–260.
4. Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.: В 2 т. / [редкол.: Д. Г. Гринчишин та ін.]. — К. : Наук. думка, 1977–1978.
5. Фаріон І. Д. Українські прізвищеві назви Прикарпатської Львівщини наприкінці XVIII — початок XIX століття (з етимологічним словником) / І. Д. Фаріон, Львівський нац. ун-т ім. І. Франка. — Львів : Літопис, 2001. — 372 с.
6. Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття / П. П. Чучка, Ужгородський нац. ун-т. — Ужгород, 2008. — 672 с.
7. Шеремета С. В. Відойконімні прізвища Північної Тернопільщини / С. В. Шеремета // Студії з ономастики та етимології. 2007 / НАН України, Ін-т укр. мови. — К., 2007. — С. 327–335.

Лисовая Л. А.

ОТОЙКОНИМНЫЕ ФАМИЛИИ ВОЛЫНИ: СЕМАНТИКО-СТРУКТУРНЫЙ АСПЕКТ

В статье рассмотрены лексико-семантические особенности украинских фамилий Волыни.

Ключевые слова: антропоним, фамилия, апелятив, оним.

Lisova L. O.

OIKONYM-BASED SURNAMES OF VOLYN: SEMANTIC AND STRUCTURAL PECULIARITIES

The article deals with problem of lexico-semantic peculiarities of Ukrainian surnames of Volyn.

Key words: anthroponym, surname, appellative, onym.

УДК 821.161.2–32.09

О. А. Лихачова

СИМВОЛІКА ЗАГАЛЬНИХ НАЗВ У НОВЕЛІ ГР. ТЮТЮННИКА «ЗАВ'ЯЗЬ»

Стаття присвячена з'ясуванню специфіки використання символу лексеми «Зав'язь» у новелі Гр. Тютюнника. Аналізується однойменна новела письменника стосовно філософського наповнення концепту «зав'язь».

Ключові слова: *концепт, символ, символічний образ, філософсько-речовий символ.*

Як правило, образи-назви новел і повістей Гр. Тютюнника — то вдивовиж прості «конкрети», але не без характерницького, як у народної казки, забарвлення, звучання і внутрішнього «націлення» — «Три зозулі з поклоном», «Оддавали Катрю», «Поминали Маркіяна», «У Кравчини обідають», «Степова казка», «Кізонька», і тільки зрідка трапляються образи-назви творів, виражені лексемами на означення абстрактних понять — «Зав'язь», «Обмарило», «Азарт», «Чудасія», «Облога»,... Безумовно, що абстрактна вербальна одиниця містить у собі набагато більшу можливість ймовірних, майбутніх, запрограмованих автором (і самим твором) зв'язків, у котрі оте заголовне слово має вступити, аніж лексема-конкрет, що, як правило, тісно прив'язана до одного предмета, чи спрощеного руху, чи до однолінійного явища.

Можна говорити і про певний, локальний кут зору, що його кидає на текст твору, на його внутрішній рух і асоціативні ланцюжки зв'язків, заголовний образ-слово; на відміну від загального кута зору, що програмується автором і вже в процесі розгортання композиції якби доповнюється націленою парадигмою концепції; такий мікрокут зору зосереджений в самій матриці, в семантично — образному ядрі заголовно-ключової лексеми; і якраз її абстраговане багатство продиктовує оту майбутню множину ймовірних асоціативних зв'язків, в котрі згодом вступить заголовний образ-назва.

У цьому сенсі абстрактна лексема (і водночас образ) «зав'язь» — семантично надзвичайно містка, якраз в причину цього вона в процесі

здійснення твору буквально переростає у велику філософську категорію, і, видається, Гр. Пютюнник (а його поетиці найбільш притаманний життєвий конкретизм), осягнувши загрозу тієї тотальної абстрагованості, свідомо (а можливо й підсвідомо), локалізує родієву панораму цієї вербальної одиниці: напевне, тому прозаїк зосереджується на зовсім вже скромному сюжеті й фабулі, на спрощених, з першого погляду, ситуативних моментах, на кількох буденно-приземлених героях, концентруючи дію чи екран зав'язі не на якійсь епохальній події чи символічному дійстві, — а на весняному «вечорі-ночі-ранку» двох юних, закоханих сердець...

Відтак, основна, визначальна площина або один із рівнів композиції і започатковується саме абстрактною лексемою «зав'язь»: автор ніби розчеплює його таке багате ядро — і відбувається своєрідна ланцюгова, власне, естетична реакція (якраз оте, за В. Фащенко, «динамічне співвідношення»), внутрішній діалог — розвиток наступних і наступних асоціацій: «зав'язь» — і «кібчик на голові» хлопця. В цій смислово-зоровій асоціативній парі другий, викликаний першим, елемент «кібчик» майже втрачає своє початкове образно-семантичне значення — чубчик, подібний до пташки-кібчика, а прибирає значення, а це більше образу «своєрідної квітки» на голові Миколи: адже і серце, і розум юнака якраз у цій ситуації перебуває в передчутті першої закоханості, яка і має розквітнути...

Й тут же, майже водночас у тексті, з ядра початкового, заголовного образу-лексеми «зав'язь», за принципом контрастності, антитезно започатковується і прокреслюється інша, конфліктує, нехай і на мікро-рівні спочатку, площина: вона міцно та безпосередньо пов'язана, нехай і в негативному енергетичному плані, із семантикою першообразу: «У хаті споночило так, що й цвілі по кутках не видно, і шибки посиніли, мов на грозу» [1: 13]. Ясна річ, що «цвіль» — буквально не «цвіт», хоча ці дві лексеми надзвичайно наближені; але і «цвіль» (читаємо в підтексті) також має свою, нехай і малоприємну, відворотню, якби негативного значення (та і звучання) зав'язь.

І саме в цьому моменті структури твору прозаїк свідомо вводить початковий асоціативний елемент негативного, — і якраз із цього початкового «бінарного протистояння виникають визначальні силові лінії головної концепції етюду й водночас започатковуються здій-

снення композиції як «всезав'язі» та взаємодії усіх структур художнього твору.

Якраз із цвіллю, за зоровою аналогією, тут же, без паузи, асоціює прозаїк колір шибок хати, які «посиніли, мов на грозу»: адже і гроза своєрідно, хоча й страшає, також «зацвітає» в небі... Так починає вибудуватися негативний ряд: «цвіль», «синь шибок», «гроза», що також матиме свій наскрізний розвиток.

Відтак, з окремих, вже початкових, бінарних асоціативних зв'язків започатковується і прокреслюється два, більш ніж зримих, плани: сутність, краса, «динамічне торжество» зав'язі як початку всіх початків у природі й людині, зав'язь — я закон усього сушого, що народжується, розвивається і ясна річ, колись щезне... І — ворожі, негативні, всезнищувальні, демонічно-сатанинські сили та начала (насамперед, у людині та суспільстві, витвореному нею ж), що за всіх часів протистояли, загрожували, а то й нищили саму сутність зав'язі, краси, високих почувань гармонії.

І надзвичайно прикметно (це просто в природі феномену Тютюнника), що таке протистояння, власне, їх, вічних істин, антиподна боротьба, вирішується письменником на матеріалі, з першого погляду, більш, аніж буденному, навіть, спрощеному та вдивовиж приземленому.

Отож, образно-семантична енергія, власне, поле тяжіння зав'язі все більше та інтенсивніше захоплює глибші й глибші площини та структури етюду, водночас виразно прорисовуючи два «генеральних плани», їх протистояння. Простежимо їх структурний і функціональний розвиток.

Асоціація за аналогією: «зав'язь» — і «картопля: ключки повикидала». Звідси суто логічна асоціація: «картопля...в землю проситься», ця ж, в свою чергу, якби програмує часово-дієву асоціацію: «пора мені вирушати».

Далі в парадигму зав'язі письменник майстерно вмонтовує навіть біблійську, таку глобальну «детермінацію-зав'язь», буквально в постмодерній манері використовуючи текст української народної колядки:

Звізда гряде чудно
З восток на полудно,
Над вертепом сіяє,
Христа-царя являє... [1: 13]

Тут одна із ключових лексем, «звізда» також наче перебуває в стані зав'язі: вона гряде, себто, сходить-народжується; геніальний, із самого серця народного образ (звісно, що саме такий не міг не вразити поетичної душі нашого прозаїка): та ж прекрасна, первородна зоря, немов «друга Богородиця», неначе із своєї палахкої, крізьсвітної сутності, народжує-являє світові та людині «Христа-царя» ... Такий глобальний образ підносить-вивищує і звучання, і структуру, саму сутність «скромного» етюду Гр. Тютюнника до вічних вершин людського духу; привносить у тональність твору сакральну епічність і багатозначну, символічну заглибленість.

Й незважаючи на свою запозиченість із фольклору, в даному місці тексту «Христос-цар» — домінуючий образ, і в подальшій матерії твору його енергетична парадигма, без сумніву, знаково присутнітиме і в самому тексті, і в сприйнятті читача... Більш того, за принципом контрасту, або антитезності, якби викличе свого негативного двійника — образ чорта... Так, шляхом трансформації зорово-символічної асоціації із метафоричного слова (в даному випадку, біблійського) та із суб'єкта метафори... народжується новий образ. Отже, функціонування асоціативних зв'язків є одним із естетичних джерел народження і генези образної системи в художньому творі.

Але Христос далеко — у святій глибині часу...,і, начеб відштовхуючись від образу Ісуса, за принципом часової контрастності, письменник вводить у текст «я» героя, Миколки: «А тепер — минулося. Тепер я..., самі ж, бач,кажуть: парубок...» [1: 13]. Тобто, сталася така ж сама зав'язь: із дитини — юнак, парубок... І за допомогою такої високої асоціації: Христос — і «я» чиниться буквально сакральне, внутрішнє дійство — образ Христа якби накладається на образ юнака, який зачув у собі найвище — зав'язь закоханості та сприймає ту прекрасну мить — як своє (і загальнолюдське) найбільше свято!

Список літератури

1. Тютюнник Г. М. Твори. — К.: Молодь, 1984. — Книга 1. — 327 с.

Лихачова О. А.

СИМВОЛИКА ИМЕН НАРИЦАТЕЛЬНЫХ В НОВЕЛЛЕ ГР. ТЮТЮННИКА «ЗАВЯЗЬ»

Статья посвящается выяснению специфики использования символа лексемы «завязь» в новелле Гр. Тютюнника. Анализируется одноименная новелла писателя относительно философского наполнения концепта «завязь».

Ключевые слова: *концепт, символ, символический образ, философско-предметный символ.*

Lukhachova O. A.

SYMBOLISM OF COMMON NAMES IN GR. TUTUNNYK'S STORY «ZAVYAZ»

The article is dedicated to elucidating the peculiarities of using the symbol in the story of Gr. Tutunnyk «Zavyaz». The text is analyzed as to the philosophical essence of the concept «zavyaz».

Key words: *concept, symbol, symbolic character, philosophical material symbol.*

УДК 811.12.25

Е. П. Матузкова

АКТУАЛЬНОСТЬ ИССЛЕДОВАНИЙ ИДЕНТИЧНОСТИ В СОВРЕМЕННОМ НАУЧНОМ ЗНАНИИ

В статье описывается социокультурная проблематика идентичности и рассматриваются основные причины актуальности исследований идентичности не только в ономастике, но и в философской и социогуманитарной научных парадигмах XXI века в целом, приведшие к смене традиционной понятийности.

Ключевые слова: *идентичность, актуальность, традиционная понятийность, социокультурная проблематика.*

В ономастике последнего десятилетия наблюдается активизация исследований, связанных с проблематикой идентичности. Вопросы идентичности так или иначе рассматриваются в контексте изучения развития антропонимикона английского языка, номинации своих и чужих этнических групп, лингвокультурологических особенностей прозвищных номинаций, социосемиотических аспектов номинации лица в англоязычном дискурсе, ономастических единиц как факторов идентичности. Выдвигается понятие антропонимической идентичности литературного персонажа как целостной системы его номинаций, являющейся источником информации об определенных прагматических ситуациях в жизни героя, восприятии его имени другими персонажами и их отношении к нему (Гарагуля 2009; Дёмина 2001; Ковалев 2000; Ляшенко 2003; Шен 2009 и мн. др.).

Обращение ономастики к исследованию идентичности личности и группы является отражением небывалого интереса представителей различных наук, междисциплинарных научных подходов, отдельных теорий и концепций к указанной проблематике, возникшего еще в середине XX века. В научной парадигме XXI века идентичность — это уже не просто научное понятие, известное узкому кругу его исследователей, а междисциплинарная «категория социально-гуманитарных наук, применяемая для описания индивида и группы в

качестве относительно устойчивых, тождественных самим себе целостностей» [12, 78].

Почему же так много исследователей ведут разговор об этом феномене и изучают его? В представленной статье постараемся дать ответ на этот вопрос и остановимся на основных причинах актуальности исследований идентичности, введения данного термина в широкий научный обиход и предпочтения его традиционным и привычным терминам «самость», «самосознание», «самоопределение», «Я» и т. п.

Итак, обращение научной парадигмы XX века к теме «идентичности» и необычайная активность и многочисленность исследований в этом русле в XXI веке связаны, прежде всего, с потерей кредита традиционной понятности [11; 12; 6; 15 и мн. др.].

Понятийный аппарат классической и (частью) неклассической философии с его «приматом рефлексивной субъективности» [11] характеризовал человека как устойчивую, данную (тождественную) самому себе экзистенциальную целостность. В современных условиях постмодернистского глобализирующегося мира такой сугубо узкоспециальный экзистенциальный подход подвергается резкой критике, существенному пересмотру основных его положений и понятий, а то и вовсе отторгается социальными науками XXI века как анахронизм. В общепсихологических и социально-психологических исследованиях актуализация проблематики идентичности была обусловлена не только кризисом экзистенциального подхода к понятию личности, самости, самосознания, но и существующими противоречиями между структурно-функционалистской и феноменологической традициями в исследовании личности, а также нерешенностью проблемы соотношения «индивидуальное — социальное» в личности [2].

Так, с точки зрения указанных научных подходов и традиций, личность рассматривается как объективно устоявшаяся, фиксированная совокупность персональных характеристик, функций, мотивов, что дает возможность выделять ее инварианты, сравнивать разные личности и т.д. (структурно-функционалистская традиция); и как принципиально уникальная, ни на что не похожая и ни с чем не сравнимая сущность (феноменологическая традиция), ядро которой — реальное «Я» — целостно и постоянно в течение всей жизни человека (экзистенциальный подход).

Новый поворот в проблематике личности и ее самосознания, произошедший благодаря введению термина «идентичность», был связан с ее психологизацией и социологизацией, пошедшими по пути расщепления «Я» и рассматривающими его как соотношение:

- * субъективного, отраженного (зеркального) и ролевого «Я» в структурно-функциональных версиях социологии личности;
- * структур «сверх-Я», «Оно» и «Я» во фрейдизме и неофрейдизме;
- * структур «Я» и «те» в символическом интеракционизме;
- * проблем «Я — Я» и «Я — Он» в концепции автокоммуникации и т. д.

В этих и многих других исследованиях, оформившихся впоследствии в междисциплинарные научные подходы к изучению идентичности, человек как целостность оказывается не данным исключительно самому себе, а реализуется прежде всего в «межсубъектном (интерсубъективном) пространстве диалога-коммуникации» [1, 403]. Личность проецирует себя в это пространство, получая подтверждение своей идентичности от других. Соответственно идентичность может быть устойчивой лишь в том случае, если человек получает подобное подтверждение и как вообще личность, и как индивидуальная личность. Тем самым, происходит «аннигиляция тождественности, всегда принадлежащей и апеллирующей к прошлому, за счет открытости идентичности в будущее и принципиальной незавершенности человека» [там же]. Поэтому актуальные в современной научной парадигме психоаналитический, социологический, когнитивный и конструкционистский подходы к изучению идентичности акцентируют внимание на иллюзорном, неуловимом, вымышленном, конструируемом, множественном, динамичном и социальном характере идентичности.

В итоге понятие «идентичности» не только разрушило традиционное представление о тождественном, но и послужило средством максимальной радикализации понятия «самости» и перевода проблематики классической и постклассической философии в пространство интерсубъективности. [1, 403]. Именно такая перспектива позволила соотносить трактовки идентичности в философском и социогуманитарном знании, избежать нежелательных ассоциаций с «философией сознания» и в то же время не ограничивать соответствующую проблематику рамками психоанализа. Благодаря этому появилась возмож-

ность тематизировать нерелексивные, «ускользающие от контроля самосознания» содержания и вместе с тем не прибегать к таким понятиям психоанализа как «подсознание» и «бессознательное» [11, 201].

В свою очередь смена традиционной понятности в социогуманитарных и философских исследованиях отражает реакцию науки на резкое изменение социальных условий.

Раньше, в традиционных и индустриальных капиталистических обществах идентичность индивидов определялась их происхождением, родом занятий и принадлежностью к определенному социальному слою, и сами индивиды не могли что-либо изменить. Так, например, в Средние века, когда темпы социального развития были медленными, человек однозначно привязывался к его семье и сословию. Общество строго ограничивало рамки индивидуального самоопределения: род занятий, мировоззрение, даже жену молодой человек выбирал не сам, за него это делали старшие. «Знать себя» для средневекового человека означало, прежде всего, знать своё место. Иерархия самосознания отождествлялась с социальной иерархией [8]. Поэтому в обществах с простым разделением труда и минимальным распределением знаний идентификация происходила автоматически, идентичность была социально предопределена в сознании большинства людей и постоянно подтверждалась всем социально значимым взаимодействием. Вопрос идентичности, соответственно, не содержал проблемных моментов, подлежащих обсуждению и дискуссиям.

Со второй половины XX века начинается отсчет так называемой «постсовременной культуры» [9; 13], отражающей процессы глобализации, информатизации, рыночной экономики, атомизации, конsumerизма в современном или, как его называют, постмодернистском обществе. Для таких обществ характерно растущее общее сознание релятивности всех миров, включая и собственный, который теперь осознается как один из многих. Социальные характеристики, которые традиционно приписывались индивиду в качестве определения идентичности — раса, пол, класс, страна или место рождения, семья — становятся менее значимыми и изменчивыми (изменяющимися) в наиболее технологически и экономически развитых странах.

В 1994 на улицах Берлина появился плакат, высмеивающий верность стереотипам, которые были более не способны совладать с существующим порядком вещей в мире. Надпись гласила — «Твой

Христос — еврей. Твоя машина — японка. Твоя пицца — из Италии. Твоя демократия — греческая. Твой кофе — бразильский. Твой отпуск — в Турции. Твои цифры — арабские. Твои буквы — латинские. И только твой сосед-иностранец — чужак». В период становления польской республики в головы детей вдалбливались ответы на следующие вопросы: «Кто ты? — Я маленький поляк». «Каков твой знак? — Белый орел». В наше время ответы на эти вопросы звучат совершенно по-другому, полагает Моника Костера, известный социолог, изучающая современное общество. «Кто ты?» — «Симпатичный мужчина лет сорока, с хорошим чувством юмора». «Каков твой знак?» — «Близнецы» (перевод наш. — *Е. М.*) [15, 27]. Берлинский плакат — это весьма показательный знак глобализации общества, в то время как изменившийся ответ на вопрос «кто ты?» указывает на радикальное изменение личной (истинной либо навязанной) иерархии самоопределений. Эти два явления постмодернистского времени очень тесно между собой связаны, что и находит свое отражение в постсовременной культуре. В такого типа культуре, формируется и определенный тип личности, который принято называть «постмодернистским» [3; 9; 15 и мн. другие]. Для мировосприятия такой личности характерны следующие ключевые черты:

- * радикальный плюрализм как принципиальная ориентация на множественность, которая предохраняет от власти авторитета и традиции;

- * негативное отношение к каким-либо иерархиям и центрациям; все получает статус самой по себе и самой для себя вещи, цели и ценности;

- * разрушение и недоверие к каким-либо мировоззренческим концепциям, которые претендуют на универсальность (мифологические, религиозные, политические, исторические и т. п.); главное — самопостроение собственной картины мира, избавление от любого внешнего навязывания;

- * реабилитация человеческой чувственности, телесности (сексуальная революция) и возвращение разуму статуса обычного человеческого свойства [13, 86–87].

Именно постсовременная культура, отражающая процессы глобализма, антиглобализма (локализации) общества конца XX века, привела к пониманию уникальности мировоззрения каждого чело-

века, множественности субъективных социальных реальностей и, соответственно, поведенческих моделей и стратегий, среди которых нужно найти своё место, то есть сформировать свою идентичность. И не одну, а несколько, причем установленных и сберегающихся не раз и навсегда, а постоянно изменяющихся и пересматривающихся. Отсюда и разные образы «старой» и «новой», постмодернистской идентичности: фотоальбома с пожелтевшими фотографиями, который бережно хранится и пересматривается, и видеозаписи, которую можно стирать и перезаписывать (Бауман 2002).

Таким образом, введение термина «идентичность» в широкий междисциплинарный научный обиход и актуальность проблематики идентичности в социогуманитарном знании XX–XXI веков были обусловлены потерей кредита традиционных терминов «тождество», «самость», «самосознание», «самоопределение», «бессознательное», «подсознание» и кризисом экзистенциального подхода к изучению личности. Интерес к исследованиям идентичности разрешил противоречие между структурно-функционалистской и феноменологической традициями в исследовании личности, способствовал решению проблемы соотношения «индивидуальное–социальное» в личности, разрушил традиционное представление о тождественном, перевел проблематику постклассической философии в пространство интерсубъективности, что в итоге позволило соотносить трактовки идентичности в философском и социогуманитарном знании.

В свою очередь такая смена традиционной понятийности отражает реакцию науки на резкое изменение социальных условий в постмодернистских обществах второй половины XX века с их постсовременной культурой и особым, уникальным мировосприятием постмодернистского типа личности.

Список литературы

1. Абушенко В. Л. Идентичность // Новейший философский словарь / Сост. А. А. Грицанов. — Минск: Изд. В. М. Скакун, 1998. — С. 400–404.
2. Антонова Н. В. Проблема личностной идентичности в интерпретации современного психоанализа, интеракционизма и когнитивной психологии // Вопросы психологии. — 1996. — № 1. — С. 131–143.
3. Бауман З. Индивидуализированное общество / Пер. с англ. под ред. В. Л. Иноземцева. — М.: Логос, 2002. — 325 с.

4. Гарагуля С. И. Антропонимическая прагматика и идентичность индивида: Дис. ... докт. филол. наук: 10.02.04. — Москва, 2009. — 418 с.
5. Дёмина А. В. Номинация чужих этнических групп в английском языке новоанглийского периода: Дис... канд. филол. наук: 10.02.04. — Санкт-Петербург, 2001. — 155 с.
6. Заковоротная М. В. Идентичность человека. Социально-философские аспекты. — Ростов-на-Дону: СКНЦ ВШД, 1999. — 200 с.
7. Ковалёв Г. Ф. Ономастические единицы как фактор идентичности // Проблема национальной идентичности в культуре и образовании России и Запада. — Воронеж, 2000. — Т. I. — С. 134–143.
8. Кон И. Идентичность // Онлайн Энциклопедия Кругосвет. Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye-nauki/sociologia/IDENTICHNOST.html>.
9. Культурология: Учебник / В. П. Большаков, Е. П. Борзова, С. Н. Иконникова [и др.]; науч. ред. С. Н. Иконникова, В. П. Большаков. — Москва: Проспект, 2011. — 528 с.
10. Ляшенко И. В. Языковая сущность и прагматические функции этнических прозвищ: на материале английского языка: Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. — Пятигорск, 2003. — 207 с.
11. Малахов Ю. С. Неудобства с идентичностью // Вопросы философии. — 1998. — № 2. — С. 43–53.
12. Малахов Ю. С. Идентичность // Новая философская энциклопедия в 4 т. / Институт философии РАН, Нац. общ. — научн. фонд; Научно-ред. совет: предс. В. С. Стенин. — М.: Мысль. — Т. II. — 2011. — С. 78–79.
13. Прилуцька А. Є., Корабльова Є. М. Культурологія. Модульний курс [Текст]: навч. посібник. — Х.: Торсінг плюс, 2009. — 288 с.
14. Шен Д. А. Этноним в лексико-семантическом пространстве английского языка: Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. — Н. Новгород, 2009. — 160 с.
15. Bauman Zygmunt. Identity. Conversations with Benedetto Vecchi. — Polity Press, Cambridge. — 2010. — 104 p.

Матузкова О. П.

АКТУАЛЬНІСТЬ ДОСЛІДЖЕНЬ ІДЕНТИЧНОСТІ В СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ЗНАННІ

У статті описується соціокультурна проблематика ідентичності і розглядаються основні причини актуальності досліджень ідентичності не лише в ономастиці, але й у філософській та соціогуманітарній наукових парадигмах XXI століття в цілому, що призвели до зміни традиційної понятійності.

Ключові слова: ідентичність, актуальність, традиційна понятійність, соціокультурна проблематика.

Matuzkova E. P.

IDENTITY RESEARCH TOPICALITY IN CURRENT HUMANITARIAN KNOWLEDGE

The article deals with socio-cultural perspectives of identity notion evolution resulted in changes in traditional scholarly conception. It also focuses on main reasons for topicality of identity research in XXI century philosophic and sociohumanitarian knowledge as well as in onomastics.

Key words: identity, topicality, traditional conception, socio-cultural perspectives.

УДК 81'373.2: 679.123

С. В. Насакина

ОНОМАСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РЕКЛАМНЫХ ТЕКСТОВ

В статье проводится исследование собственных имён в рекламных текстах. Была определена роль собственных имён и выделены функции онимов.

Ключевые слова: рекламный текст, имя собственное, прагматоним.

Реклама как уникальный социокультурный феномен является предметом исследования в экономике, социологии, психологии, философии. Учёные-лингвисты единодушны в том, что рекламные тексты являются одним из ресурсов пополнения знаний в области языкознания. Внимание отечественных и зарубежных исследователей привлекают различные аспекты рекламных текстов: лингво-стилистический, коммуникативно-прагматический, прагмасемантический, лингво-прагматический (Е. И. Зелинская, В. В. Зирка, Ю. Б. Корнева, Н. Н. Кохтев, Т. В. Крутько, Т. Ю. Ковалевская, В. И. Охрименко, Н. В. Попок, Д. Э. Розенталь и др.).

Интерес лингвистов к языку рекламных текстов поставил перед ономатологами ряд новых проблем, в том числе проблему изучения особенностей функционирования онимов в рекламе. Анализ ономастических особенностей рекламных текстов даёт возможность определить специфические характеристики собственных имён, роль которых является «определяющей в упорядочивании информации не только текстовой ткани, но и ментального лексикона» [6: 50]. Особый интерес представляет функциональный аспект изучения имён собственных. Анализ онимии в рекламных текстах нашёл отражение в работах Ю. А. Грушевской, Н. В. Кутузы, Н. С. Лысой и др.

Объектом изучения в данной статье являются рекламные тексты лекарственных препаратов. В качестве **предмета** исследования избраны онимы в англо-, немецко-, украино- и русскоязычных рекламных текстах лекарственных препаратов. С помощью разнообразных лингвистических приёмов в рекламных текстах лекарственных препаратов осуществляется воздействие на адресата. Некоторые исследова-

тели называют собственные имена «одним из эффективных средств психолингвистического давления на реципиента» [2: 1].

Цель настоящей статьи состоит в анализе особенностей функционирования онимов в рекламных текстах лекарственных препаратов. Для достижения цели данной работы сформулированы следующие **задачи**: описать корпус имён собственных в исследуемом материале и определить место онимов в рекламных текстах.

Материалом для нашей статьи послужила печатная реклама, размещённая на страницах газеты «Здоровье АиФ в Украине» за период 2004–2011 год, журнала «Spiellen und Lernen» за период 2004–2010 год, журнала «Healthy living with Diabetes» за 2011 год и журнала «Your Health» за 2008 год. Анализу подверглись 204 рекламных текста.

Актуальность исследования обусловлена необходимостью проведения всестороннего исследования современных рекламных текстов как важной составляющей современных СМИ, а также таких существенных, однако мало изученных элементов рекламных текстов, как имена собственные.

Имена собственные (Nomina propria), изучение которых началось ещё в Древнем мире, представляют собой пласт имён, которые по специфике и функции противопоставлены именам нарицательным (Nomina appellativa) и служат «вместилищем языковой и текстовой (энциклопедической) информации» [6: 40]. Как отмечает известный ономаст А. В. Суперанская, «в отличие от имён нарицательных, даваемых классам объектов (реальных или воображаемых, многочисленных, состоящих из одного лишь предмета и даже вовсе безпредметных), собственные имена даются индивидуальным объектам, имеющим кроме того, общие (нарицательные) имена (имена классов) и служат для выделения объектов из этих классов» [9: 98].

Исследователи выделяют в ономастическом пространстве такие классы имён собственных, как **антропонимы** (собственные имена, которые может иметь человек), **топонимы** (собственные имена любых географических объектов), **космонимы** (собственные имена космического пространства), **зоонимы** (собственные имена животных), **хрононимы** (собственные имена отрезков времени), **хрематонимы** (собственные имена предметов материальной культуры), **идеонимы** (собственные имена идеальных, духовных предметов), **теонимы** (собственные имена божества), **эргонимы** (собственные имена деловых)

вых объединений людей), **прагматонимы** (собственные имена тех объектов, которые имеют непосредственное отношение к материальной сфере деятельности человека).

Функционируя в рекламных текстах, имена собственные играют роль своеобразных ориентиров (меток) для адресата, которые направлены на создание определённых ассоциаций (положительных или отрицательных), что усиливает прагматический потенциал языка рекламы. Реклама как особая форма массовой коммуникации, должна, согласно известной американской формуле AIDA, привлечь внимание, заинтересовать, возбудить желание иметь данный товар и, наконец, побудить к действию [12: 296]. Для того чтобы привлечь внимание реципиента, рекламный текст должен обладать оригинальностью, экспрессивностью и запоминаемостью. Исследователями подчёркивается весомая роль собственных имён в «процессе запоминания» [6: 45], а также в процессе «восприятия и понимания текста» [6: 46], поэтому можно утверждать, что использование онимов в рекламных текстах во многом служит рекламным целям.

Особую важность для рекламного текста представляют «информативность, цельность и связность» [3: 12], поэтому они построены согласно определённой композиции и структуре, с помощью которых удобно как информировать о товаре, так и воздействовать на потенциального потребителя. Большинство исследователей в качестве основных структурных компонентов рекламного текста называют **слоган, заголовок, основной рекламный текст, эхо-фразу** не отрицая при этом возможности использовать и другие компоненты [1: 6–27; 4: 230; 9: 165]. Существует мнение, что неотъемлемой частью рекламного текста является товарный знак [7: 7]. На наш взгляд, существенными элементами рекламного текста, являются рекламные реквизиты, которые включают в себя справочные данные о фирме-производителе, информацию о сертификатах, лицензиях, дипломах, адрес, электронную почту, сайт, телефон.

Проанализируем функционирование онимов в каждом из выше-названных компонентах рекламного текста. Система онимов в заголовках и слоганах представлена преимущественно прагматонимами. А. В. Суперанская считает, что прагматонимы находятся на границе между именами собственными и апеллиативами [9: 193]. Отечественные ономатологи определяют прагматонимы как «собственные на-

звания тех объектов, которые имеют непосредственное отношение к материальной сфере деятельности человека» [10: 178]. Исходя из того, что собственное имя «служит для выделения названного им объекта среди других объектов, его индивидуализации и идентификации» [8: 67], а прагматоним выполняет эти функции, мы полагаем, что прагматоним может быть отнесён к разряду онимов.

Рассмотрим примеры использования прагматонимов в заголовках и слоганах, которые, представляют собой знаки «уникальные по уровню прагматического и психологического воздействия на реципиента и концентрации значительного объёма информации» [2: 13].

Кардіомагніл: захисти своє серце

«Здоровье АиФ», № 9, 2011 ***Bronchicum***

Das kraftvolle Naturrezept

«Spiellen und Lernen», № 1, 2008

«Пустырник Форте» от компании «Эквалар» сделает вас хозяином своих эмоций»

«Здоровье АиФ», № 9, 2011

CholestOff

Lowers cholesterol naturally

«Healthy Living with Diabetes», № 4, 2011

Прагматонимы часто образуются из морфем, которые включают в себя информацию о болезни, лекарственном препарате, и тем самым «подсказывают» какими свойствами обладает данный препарат. Так, благодаря введению в первом примере морфемы *кардио* в название лекарства, у реципиента возникает ассоциация со средствами, восстанавливающими работу сердца. Во втором случае морфема *bronchi* ориентирует покупателя на то, что лекарство предназначено для лечения бронхиальных (лёгочных) заболеваний. Название известного своим успокаивающим эффектом препарата пустырника указывает реципиенту на направленность действия данного лекарства. В последнем примере название лекарственного препарата направлено на снижение холестерина. Таким образом, словесные товарные знаки подчёркивают важные для адресата свойства и «подталкивают» к его приобретению.

В основной части рекламного текста часто используются наиболее распространённые онимы — антропонимы и топонимы, причём от ассоциативной связи этой группы онимов с когнитивными категориями рекламного текста во многом будет зависеть воздействующая функция рекламного сообщения. «Образность, символизация легче развиваются на базе тех онимов, которые легче знаешь, тут субъективная весомость существеннее, чем весомость объективная» [5: 72]. Например:

Человек не может жить без движения...

Физические нагрузки, старение организма, нарушение обмена веществ, избыточный вес, ревматические заболевания — всё это приводит к развитию заболеваний опорно-двигательной системы.

Сегодня появилось семейство специальных препаратов — ОСТЕОАРТИЗИ, среди которых можно выбрать наиболее оптимальное средство, подходящее индивидуально для каждого, кто страдает от подобного рода недугов.

Необходимо отметить, что требования к производству лекарственных препаратов в Австралии более жесткие, чем в Америке и Европе.

«Здоровье АиФ», № 15, 2006

Использование топонимов в вышеприведенном примере акцентирует внимание реципиента на надёжности австралийского препарата, поскольку требования к лекарственным препаратам в Австралии жёстче, чем в Европе и Америке, а следовательно, качество лекарственного препарата выше. В следующем примере, кроме топонимов, используется ряд антропонимов.

Об остеохондрозе, артрите и Дикрасине

Уважаемые соотечественники, страждущие и потерявшие веру хотя бы в частичное улучшение своего состояния, не проходите мимо «Дикрасина-1», обратите его себе на пользу!

В заключение мне хочется низко поклониться таким людям, как Владимир Дикуль, Вячеслав Евминов, П. Я. Лосевская, Димитр Крыстев! Поклониться за то, что они собственные болезни и страдания принесли на алтарь служения человечеству!

«Дикрасин-1» — производитель «ЕТ Дикрасин — Димитр Крыстев», София, Болгария.

«Здоровье АиФ», № 4, 2005

Имена и фамилии людей, которые сумели победить тяжёлые заболевания позвоночника и являются примером для многих больных людей и ассоциативно связаны в рекламном тексте с лекарством *Дикрасином*. Таким образом, в приведенном примере прослеживается ассоциативная цепочка: «болезнь позвоночника — лекарство Дикрасин — исцеление, как у перечисленных известных людей». Особенности использования антропонимов и топонимов в рекламных текстах определяются информационной и эмоциональной функцией данных единиц, что вызывает эффект узнавания у потребителя и стимулирует ассоциативные связи с онимом. Очевидно, что для рекламы, рассчитанной в первую очередь на массового потребителя, доступная декодировка онимов способствует быстрому запоминанию. Например,

Vaseline

Vaseline is so confident in their new prescription strength moisturizer that they are testing it in one of the most challenging skin environments: Kodiak, Alaska.

«Your Health», Winter, 2008

В тексте, рекламирующем вазелин, использование топонимов (города Кадьяка, находящегося на Аляске), подчёркивает эффективность действия препарата, предназначенного для смягчения кожи рук в этом холодном регионе.

В основном рекламном тексте, кроме антропонимов и топонимов, можно встретить такие типы онимов как эргонимы, идеонимы. Например:

Унікальні цілющі фіто збори академіка Г. С. Авакяна

Унікальний метод Г. С. Авакяна — запатентований винахід, визначений вже в 42 країнах світу. Особливі досягнення академіка Авакяна в медицині були неодноразово визнані державними, міжнародними і церковними нагородами. Г. С. Авакян — кавалер відзнаки ЮНЕСКО (ергоним), лауреат «Премії імені академіка Глушакова».

«Здоровье АиФ», № 6, 2004

Исследователи выделяют в рекламной практике вид внушения «с помощью авторитетного источника информации» [11: 157]. Перечисленные награды академика Г. С. Авакяна создают мнение об авторитетности и признании учёного международными организациями,

а следовательно, у потенциального потребителя возникает доверительное отношение к рекламируемым фитосборам, что стимулирует желание приобрести данное средство.

В эхо-фразе, как в заключительном компоненте рекламного текста, повторяется основная идея рекламного слогана или заголовка, поэтому в ней чаще всего используются прагматонимы. Например:

***Contramutan** — Geben Sie dem grippalen Infekt Contra.*

***Contramutan** die Akut-Medizin für die ganze Familie — wirkt bei Husten, Schnupfen, Fieber und Halsweh ganz natürlich und ist dank sehr guten Verträglichkeit bereits ab dem 6. Lebensmonat und somit für die ganze Familie geeignet.*

Contramutan

Das Pflanzliche Anti-Infektivum

«Spielen und Lernen», № 4, 2006

В данном примере прагматоним **Contramutan**, представленный в заголовке, повторяется в эхо-фразе для усиления эффекта запоминания названия препарата.

В состав рекламных реквизитов входят идеонимы и топонимы. Это важная информативная часть рекламного текста, которая способствует созданию официального стиля сообщения.

Например:

Аспірин Кардіо

Золотий стандарт у профілактиці інфарктів та інсультів

Якість від німецької компанії «Байєр»_

ТОВ «Байєр»: 04071, м. Київ, вул. Верхній Вал (топоним), 4-Б.

www.bayer.ua (идеоним)

«Здоровье АиФ», № 19, 2011

Hustagil

Thymian-Hustensaft extra gegen Kinderhusten

Denn Kinder sollen frühlich sein

www.dentinox.de (идеоним)

«Spielen und Lernen», № 2, 2006

Oh, yes I can!

***Orencia** has been proven to make difference for many patients, including those who haven't been getting enough help from treatment such as methotrexate, Enbrel, Humira, and Remicade.*

Find out more about Orenzia

Visit:

www.Orenzia.com (идеоним)

«Healthy living with Diabetes», Fall 2011

Использование подкласса идеонимов — сайтонимов — в рекламных текстах является отличительной характеристикой современной рекламы. Данный тип онимов придаёт достоверность и надёжность информационному блоку рекламного сообщения, предоставляя потребителю возможность получить необходимые сведения о рекламодателе.

Таким образом, рекламный текст как особый вид текста обладает определённой структурой, с помощью которой осуществляются прагматические функции. Имена собственные являются важнейшими элементами рекламных текстов, поскольку создают необходимые условия для достижения главной цели рекламного текста — убедить покупателя в необходимости приобретения данного товара. Знакомые реципиенту имена собственные, вызывая в сознании исторические, культурные и другие ассоциативные связи, зашифровывают информацию, вызывая у реципиента желание расшифровать её, и тем самым усиливают интерес адресата и стимулируют рекламное воздействие. Закономерно, что изучение особенностей функционирования онимов в рекламных текстах представляет интерес не только для современной ономастики, но и для когнитивной лингвистики, психолингвистики, социолингвистики.

Список литературы

1. Бернадская Ю. С. Текст в рекламе. — М.: Юнити-Дана, 2008. — 288 с.
2. Грушевська Ю. А. Власні назви в російському рекламному тексті лінгвістичний і функціональний аспекти: Автореф. дис. ... канд.філол.наук, 10.02.02. — Дніпропетровськ, 2005. — 20 с.
3. Зелінська О. І. Лінгвальна характеристика українського рекламного тексту: Автореф. дис. ... канд.філол.наук, 10.02.01. — Харків, 2002. — 17 с.
4. Кафтанджиев Х. Гармония в рекламной коммуникации. — М.: Эксмо, 2005. — 368 с.
5. Карпенко О. Ю. Пряме й образне осмислення онімів у асоціативному експерименті // Наукові записки Тернопільського державного університету. Серія:Мовознавство. — 1 (13). — Тернопіль: ТДПУ, 2005. — С. 68–80.

6. Карпенко О. Ю. Проблематика когнітивної ономастики: Монографія. — Одеса: Астропринт, 2006. — 325 с.
7. Попок Н. В. Лингвостилистические характеристики рекламных текстов (на материале испанского языка): Автореф. дис. ... канд. филол. наук, 10.02.05. — Минск, 1991. — 20 с.
8. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. — Полтава: Довкілля-К, 2006. — 716 с.
9. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного. — М.: Наука, 1973. — 368 с.
10. Торчинский М. М. Структура онімного простору української мови: Монографія. — Хмельницький: Авіст, 2008. — 548 с.
11. Феофанов О. А. Реклама: новые технологии в России. — СПб.: Питер, 2003. — 384 с.
12. Baran S. J. Introduction to Mass Communication. Media Literacy and Culture. — Mayfield: Mayfield Publishing Company, 2001. — 520 p.

Nasakina S. V.

ОНОМАСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТІВ

У статті проведено дослідження власних назв у рекламних текстах. Визначено функції власних назв та роль різних онімних класів.

Ключові слова: рекламний текст, власна назва, прагматонім.

Nasakina S. V.

ONOMASTIC PECULIARITIES OF THE ADVERTISING TEXTS

The article deals with the proper names in advertising texts. The functions of proper names and the role of different onymic classes in advertising texts are determined.

Key words: advertising texts, proper name, pragmatonym.

УДК 811.111'1'373.2

В. Ю. Неклесова

ГОЛОВНІ СКЛАДОВІ ДРУГОГО КОЛА ІНДИВІДУАЛЬНОГО ХРОНОНІМНОГО ФРЕЙМА

У статті проводиться аналіз даних ономастичного асоціативного експерименту. Увага приділяється опису онімів-стимулів, що актуалізують узуальний, узуально-сакральний та віртуально-узуальний скрипти другого кола.

Ключові слова: хрононім, узуальний скрипт, узуально-сакральний скрипт, віртуально-узуальний скрипт.

У другому колі знаходяться події, які індивід сприймає як так звані «чужі». Людина знає про них, може надати інформацію, але не більше. Реакції у цьому колі вже не мають емоційної забарвленості, не реалізують емоційні сценарії, вони вже не такі виразні. Однак такі оніми все ще відіграють роль в особистісній часовій картині світу. Вони стають певними точками відліку, стосовно яких людина будує свою ментальну реальність.

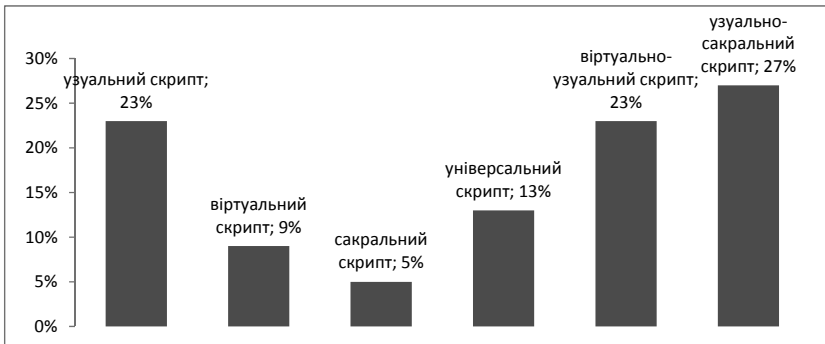

Рис. 1. Розподіл скриптів у другому колі індивідуального хрононімного фрейму

Дія **узуального скрипту** у цьому колі виявляється у присутності хрононімів, які позначають події довколишнього світу. Ми віднесли до неї стимули, де серед отриманих результатів були відмови. До друго-

го кола потрапили хрононіми, які вказують на події, де присутність наших респондентів малоймовірна (*Церемонія нагородження Нобелівських лауреатів*) та ті, де відсутні вказівки на приналежність цих онімів до першого кола, тобто емоційний компонент незначний або зовсім відсутній (9/11).

Церемонія нагородження Нобелівських лауреатів 121/90/23/13/0 Багато асоціатів вказують на велике соціальне значення цієї події: *пошана 2, визнання*. Подібні реакції складають семантичний гештальт асоціативного поля (далі СГАП) «престиж» (20 %). Приблизно однакова кількість у гештальтів «наука» (*визнання 26 %*) і «матеріальні цінності» (*пошана 17 %*).

Загальна сума асоціатів свідчить про наявність енциклопедичної інформації про цю подію, завдяки цьому ми пропонуємо віднести цей хрононім у друге коло індивідуального фрейму. ОЛ (онімічна лемма [3: 107]) *Обама* згадується 6 разів у зв'язку із врученням цієї премії. В одному випадку реєструється несхвалення, здивування: *Обата — Премія миру* (?!). Дія узуального скрипту підтверджується такими реакціями: *досягнення в науці, етикет*. Враховуючи широку відомість цього заходу, асоціати не є несподіваними, вони повністю відображають реалії святкування, володіння інформацією: *нема премії для математиків, присуджується за наукові заслуги*.

і) 9/11 114/67/39/17/1 Завдяки телебаченню цю подію бачили наживо мільйони людей. Але хрононім не знаходиться у сфері першого кола індивідуального фрейму тому, що це сталося в іншій країні. Числовий компонент дав кількість асоціатів, яка дорівнює 12 (10,5 %). Вони так чи інакше пов'язані з такою галуззю, як підрахунки. А також інтерпретація хрононіму як дробу викликала дробові відгуки (*дев'ять одинадцятих*), склала асоціативний гештальт «підрахунки» (32 %). Також наявний асоціат «нешастя» — 30 %. Завдяки трансляції цієї події на багатьох каналах та наявності декількох фільмів зумовлено присутність асоціацій, де джерелом є зорові образи теракту, які дуже добре можна розпізнати серед списку реакцій: *падають будівлі, пил*.

Велика кількість згаданих онімів зумовлюється тим, що були використані синонімічні форми: *вежі-близнюки, Всесвітній торговий центр, ВТЦ, World Trade Center*. Дивно, що асоціація літак є одиночною: цю машину було обрано як знаряддя для теракту, тому незвична

кількість таких відгуків. Асоціацію з маркою зброї пояснив сам інформант, хоча такого завдання не було, але це самоспостереження є дуже цінним для нашого дослідження. У нашій мові пістоль має назву *Кольт М1911 (А1)*, англійський оригінал *The M1911*. Прості та автоматичні пістолі набули широкого вживу під час Першої та Другої світових воєн і залишаються у масовій свідомості завдяки кіноіндустрії та комп'ютерним іграм.

Серед онімних асоціатів виділяються такі групи: вплив числового компоненту (*платформа 9 s, 911 Служба порятунку*), смислові — реалізація узуального скрипту.

Ми можемо виділити дві великі групи асоціацій для сценарію-лінії: ті, де поштовхом були цифри і дія узуального скрипту — докладний опис сцен вибухів і паніки (*падають будівлі, паніка*). Також ми бачимо реалізацію другого скрипту — віртуального. Ми не можемо назвати його другорядним тому, що це осмислення минулого людьми, може, і не зовсім правдиве, але можливе (*обман*).

ii) Конкурс краси «Міс Америка» 116/65/18/14/1 Всесвітньо відомий конкурс, подібні є в багатьох країнах, однак американський є найбільш розрекламованим. Асоціативний гештальт «ідеал краси» (66 %) складають реакції, подібні таким: *модель (3), жінки у коронах, сукнях зі стрічками*. Також присутні негативні реакції (*дурість, потворні сільські дівичі*), що дає нам можливість віднести власну назву до другого кола індивідуального фрейму.

Оніми вказують на місце проведення: *Голівуд, Статуя Свободи*. Інша частина пропріативів відображує уявлення про красиве життя: *американська мрія, Барбі*. Власна назва *американська мрія* є відомою у всьому світі, ця «лінгвокультурема пройшла шлях від розуміння її втілення у свободі вибору, справедливості, демократії, відкритих горизонтів до мрії тільки про фінансовий успіх» [2: 133]. Онім «*Miss American Pie*» є відсилкою до пісні, такого конкурсу не існує. Респонденти знають про цей або подібні конкурси та на основі цього конструюють типові реакції: *величезна кількість блондинок, Голівуд*. Сценарій змальовує стандарт: *конкурс краси (8), блондинка (3)*.

iii) Октоберфест 122/49/22/7/2 СГАП «пиво» (38 %) та «осінь» (25 %). ОЛ визначають місце проведення: *Німеччина (13), Баварія (3)*. Сценарні реакції є віддзеркаленням прототипних уявлень про смакові уподобання німців: *багато пива (2)*.

iv) Друга світова війна 131/86/44/18/3 містить СГАП «війна» 83 %. Про володіння широким колом енциклопедичної інформації свідчать і скриптові (*зброя, бомбування*), і сценарні реакції (*війна між країнами*). ОЛ є найчастішими реакціями в нашій словниковій статті. Вони іменують персон, пов'язаних з війною (*Жуков*), місця (*Німеччина* (7)), події (*Тегеран '43*), предмети (*медаль «За відвагу»*). Хоча цей хрононім є історичною подією і жоден з наших респондентів не міг бути фізично присутнім, ми відносимо його до другого кола індивідуального хрононімного фрейму, кола, яке не є периферією індивідуальної хронології. Ця війна ще посідає важливе місце в ментальному лексиконі людей, незважаючи на те, що минуло шістдесят років. Про це свідчать емоційно-оцінні реакції, на зразок *наволочі, наша перемога* та асоціати, які символічно переосмислюють події Другої світової, наприклад, *героїзм*.

Сполучення двох скриптів (**віртуально-узуальний скрипт**), віртуального та узуального, стає результатом творчого пошуку людини. У другому колі індивідуального хрононімного фрейму знаходяться власні назви, які були згадані у кінематографі (*Перл Харбор*), мультиплікації (*Halloween*) та живопису (*Виверження Везувію '79*). Усі вони є продуктами реального скрипту. Один стимул (*Hemingway Day*) пройшов зворотній шлях від царини творчості до реальної події. Хрононім *Ера Форда* знаходиться у дії власне віртуального скрипту, однак лише чверть реакцій визначила його як такий, інших респондентів заплутала власна назва **Форд**, і вони віднесли його у зону реалізації узуального скрипту.

i) *День Гемінгвея* 114/58/48/18/4 це один з небагатьох онімів, де найуживанішою реакцією є власна назва «*Старий і море*», 21 випадок. Подібними є реакції *риби, рибалка*, як пов'язані зі змістом твору «*Старий і море*». І пов'язані з іміджем творця у нащадків: *алкоголь, в'язаний светр*. Взагалі хрононім майже повністю вказує на персону, і це не дивно, адже ознакою номінації є антропонім. СГАП «література» 76 %. Ми відносимо цей пропріатив до третього кола тому, що в реакціях є багато можливих сценаріїв святкування, а це вказує на відсутність знань про свято.

Хрононім є пам'ятною подією, власна назва є представником власне узуального скрипту, однак є деякі посилання на віртуальний скрипт. Більш за все онімних асоціатів припадає на твори автора, разом із помилковим «*Рибалка та море*» (1) та усіченим «*Кіліманджаро*»

(1) становить 29 реакцій. Також дуже частотною є вказівка на ім'я та прізвище письменника 11. Це свідчить про добре знання творчості та, мабуть, популярність творів. Серед апелятивних реакцій панують відгуки, що вказують на ідентифікацію поійменованої особи: *письменник* (11), *література* (8).

Власна назва є річницею від дня народження письменника, святкується щороку, отже, є типовим представником циклічного цивільного свята. Реципієнти представили широкий спектр можливих сценаріїв святкування: *читання віршів*, що вказує на знання прототипічного сценарію проведення подібних заходів.

ii) **Виверження Везувію '79** 115/51/22/9/1 СГАП «лихо» 65 %, онімічні лемми є топонімами *Італія* (6), *Помпеї* (5). Реакції, що пов'язані із ідеонімічною сферою, мистецтво, оскільки ця подія відобразилась у ньому: «*Останній день Помпеї*» 3, «*Pompeii, the last day*». Хоча це історична подія, але ми відносимо його до 2 кола, велика популяризація відносить його туди. Фактографічні реакції є свідченням дії узуально-скрипту: *виверження вулкану біля Неаполю в Італії*.

iii) **Перл Харбор** 133/71/60/17/2 містить СГАП «Військова авіація» 44 %. Лексеми *літаки* (13), *війна* (6) чітко знаходяться у зоні узуального скрипту. Віртуальний скрипт реалізовано здебільш ОЛ. Вказівки на віртуальний скрипт вербалізовано крізь узуальний: героїв фільму названо не їх іменами у фільмі, а справжніми: *фільм з Беном Афліком*. Сценарні реакції копіюють скрипти: *бомбування Японією бази та улюблений фільм*.

iv) **Ера Форда** 110/70/34/18/0 СГАП «технічний прогрес» 75 %. ОЛ пов'язані з джерелом оніма «*Прекрасний новий світ*» *Олдоса Хакслі* (2), та омонімічні тезки: *машина «Форд»* (2), *Гарісона чи що?*. Сценарні реакції містять реакції, які дещо відображають емоційні сценарії: *час Жигулів, період популярності авто марки Форд*, що є гумористичним осмисленням оніму-стимулу.

До **узуально-сакрального** скрипту ми автоматично відносимо хрононіми, які позначають будь-які проміжки у сфері релігійних поглядів. Подібні хрононіми зазвичай є відображенням системи переконань частини суспільства, але не всіх людей. Отже, деякі групи людей вважають абсолютною реальністю певні події, для інших груп це є вигадки, які не мають значення. У другому колі індивідуального хрононімного фрейму знаходяться такі хрононіми:

i) Олімпійські ігри 135/68/38/18/0 СГАП «спорт» посідає провідне місце серед асоціатів цієї групи (78 %). Серед ОЛ превалюють топоніми, які позначають місце проведення: *Сочи* (4), *Афіни* (3).

Зараз хрононім вважається представником суто узуального скрипту — спортивна світська подія. Відгуки сакрального минулого є відбиттям культурних знань: *Геракл*, *Олімп*. Олімпіада є прототипом, своєрідним еталоном спортивних змагань, асоціати вказують на світову популярність: *5 континентів*, *людина з факелом*.

ii) Покрова Пресвятої Богородиці 117/53/11/7/2 СГАП «релігія» 76 %. Серед онімічних лемм всі пов'язані з релігією: *Бог*, *Собор Паризької Богоматері* відносимо до сакрального скрипту, адже жодних вказівок на те, що респонденти вірять чи не вірять, немає, звичайно, енциклопедична інформація в них є: *14 жовтня*, *велике православне свято*.

iii) Кубок Девіса 109/52/9/9/2 Кількість реакцій, що вказують на тему «спорт», сягає 74, разом із помилковими (*бейсбол*, *rally*) 87. СГАП «спорт» 83 %.

Досить незначна частина анкетованих звернула більше уваги на лексему *кубок* і звідси маємо такі реакції: «*Кубок вогню*», *чаша Граалю*, *чашка* (2), помилкове або гумористичне *пляшка Девіса* та два графічних зображення кубка ☞.

На реалізацію узуального скрипту вказують реакції, які конструюють семантичний гештальт «спорт», а також онімічні асоціати: *Надаль*, *Овечкін*, *олімпіада*, *Федерер*. Вони ідентифікують добре відомі, неуявні реалії. *Надаль* і *Федерер* є відомими тенісистами. *Овечкін* є хокеїстом, він потрапив сюди скоріш за все як відомий спортсмен. Реакцій, які містять у своєму складі концепт, представлений словом *кубок*, дві: *Гаррі Поттер* «*Кубок вогню*» та *чаша Граалю*. Вони обидві належать до віртуального скрипту. Грааль є більш давнім за часом походження і зараз багатьма сприймається не як суто вигадана річ, середньовічна легенда, а як реалізація реального або сакрального скриптів. Як реальний — це сприйняття Граалю як реальної, але загубленої святині. Як сакральний — Грааль колись шанували, мабуть, він існував, та, на жаль, його не можуть знайти і вивчити як культурну пам'ятку. Чаша Граалю поєднувала «уламки напівзабутих міфологій з християнською сакраментальною містикією» [1: 318]. «*Кубок вогню*» також був уживаний тому, що у цій серії книг були використані елементи

багатьох міфів, образи, які легко впізнати. Хремадонім *Кубок Вогню* є ніби Граалем нашого часу, він містить у собі подібність, але є симулякром, правдоподібною схожістю. Серед реакцій панує реалізація суто узуального та частина сакрального скриптів.

Асоціації є типовими, очікуваними — вони семантично пов'язані зі спортивним доменом: *тенісне поле*. Відомість оніма припускає знання дати проведення, що відносить його до циклічної події.

iv) *День святого Валентина* 135/58/6/4/1 наявність асоціативного гешталту «кохання» (77 %) не є несподіваною. Хоча це свято з'явилося у нашому календарі нещодавно, активна пропаганда та численні піар-акції швидко зробили його відомим і навіть обов'язковим для святкування. ОЛ повторюють назву і тематику свята (*День всіх закоханих*).

Сакральним цей онім є тому, що він прийшов до нас з іншої традиції та світосприйняття. Це свято, взяте з католицького календаря, сприймається скоріш як світське, а не як день пам'яті мученика. У нашому експерименті немає асоціацій, які вказують на це. Проте існують негативні відгуки щодо традиції святкування: *ненавиджу, пуста витрата грошей*.

Сценарій є типовою програмою святкування, варіанти подарунків, відношення до свята: *дарувати сувеніри у вигляді серця, комерційний захід*.

v) *Миколин день* 102/60/28/14/4 першою за кількістю є гіперонімічна асоціація *свято* (14), що є логічним сприйняттям хрононіма. СГАП «традиція» становить 64 %. Присутні вказівки і на ймовірне походження свята: *день янгола* (4). Асоціати, які вказують на можливість віднести онім до першого кола фрейму: *мій, день народження друга*. Вони є ідентифікацією хрононіма у персональному календарі, де зберігається інформація про важливі події тільки для певної людини.

Багато респондентів ідентифікували хрононім як похідний від агіоніма, а той, у свою чергу, від антропоніма, і ми маємо онімні асоціати: *Миколай 7, Коля 4*. Маленька група онімних відгуків є, скоріш за все, асоціацією по звучанню: *Ніколя, Ніколь Кідман*.

Знаходиться у зоні реалізації двох скриптів: узуального для православних та сакрального для атеїстів і віруючих інших конфесій. Дія узуального скрипту засвідчена у такому асоціативному ряді: *день святого Миколая 3, православ'я*. Сакральний скрипт не заперечує важ-

ливості та священних властивостей свята, однак вони відходять на другий план, головним стає констатування факту: *день усіх Миколаїв*.

Сценарій є добре відомим: *подарунки під подушкою* (4). Маленька частина онімних асоціатів свідчить про відсутність цього свята в індивідуальній картині світу: *нікотин день*, що є висловами, збудованими на фонетичній подібності. Також присутні відгуки у дещо жартівливій формі (*а чий Серьожин? Васин день*), де інформанти вирішили обіграти їх, використавши інші антропоніми.

vi) World Day of Prayer 118/81/25/14/3 СГАП «релігія» становить 97 %. Респонденти продукували реакції, які свідчать про те, що вони сповнилися ідеєю свята: *за всіх близьких, нарешті одумались*. ОЛ відображають міркування з приводу цього заходу та містять у собі не тільки поняття християнської віри: *Богородиця, Стіна Плачу*.

У другому колі індивідуального хрононімного фрейму присутні шість типів скриптів: узуальний, універсальний, віртуальний, сакральний, віртуально-узуальний та узуально-сакральний. Таке розмаїття ми пояснюємо впливом поглядів, переконань та вподобань людей, які оточують «Я». Узуальний, узуально-сакральний та віртуально-узуальний займають приблизно однакові зони: 23 %, 27 % та 23 % відповідно. Друге коло знаходиться далі від «Я» індивіда. І, відходячи від антропоцентричного кола, від точки зосередження індивідуальних смаків людини, ми стикаємося із соціумом, зі всім розмаїттям картини світу для всіх, а не лише для «Я» індивіда. Усі скрипти мають реалізацію у сфері реальності. Друге коло відходить від особистісної хронології, і, хоча її вплив відчувається у всіх колах індивідуального фрейму, додається реальність соціуму, від якої індивід не в змозі звільнитися.

Список літератури

1. Аверинцев С. С. Грааль / С. С. Аверинцев // Мифы народов мира. Энциклопедия : в 2 т. / [гл. ред. С. А. Токарев]. — М. : Советская энциклопедия, 1991. — Т. 1. А—К. — С. 317—318.
2. Ладика О. Лінгвокультурний аспект словесно-художнього образу «American dream» (на матеріалі англійської мови) / О. Ладика // Мовні і концептуальні картини світу. — К. : «Київський університет», 2007. — Вип. 21. — Ч.2. — С. 131—136.
3. Неклесова В. Ю. Когнітивна природа власних назв на позначення часу : Дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.15 / Неклесова Валерія Юріївна. — Одеса, 2010. — 239 с.

Неклесова В. Ю.

ГЛАВНЫЕ СОСТАВЛЯЮЩИЕ ВТОРОГО КРУГА ИНДИВИДУАЛЬНО-ХРОНОНИМНОГО ФРЕЙМА

В статье проведен анализ данных ономастического ассоциативного эксперимента. В центре внимания — описание онимов стимулов, которые актуализируют узуальный, узуально-сакральный и виртуально-узуальный скрипты второго круга индивидуального хрононимного фрейма.

Ключевые слова: хрононим, узуальный, узуально-сакральный скрипт и виртуально-узуальный скрипт.

Neklesova V. Y.

THE MAIN COMPONENTS OF THE SECOND CIRCLE OF THE INDIVIDUAL CHRONONYMIC FRAME

The article deals with the analysis of the data of the onomastic associative experiment. The focus of the article is the description of the personal names that represent the usual, usual-sacral, virtual-usual scripts.

Key words: chrononym, usual script, usual-sacral script, virtual-usual script.

УДК 811.161.2'373.2:821

О. Ф. Немировська

ЕПІГРАФ ЯК СКЛАДОВИЙ КОМПОНЕНТ ЗАГОЛОВНОГО КОМПЛЕКСУ (на матеріалі прози О. Ю. Кобилянської)

Стаття присвячена розгляду функцій важливого надтекстового заголовного компонента — епіграфа як ідейно-тематичного конденсата прозових творів О. Кобилянської. З'ясовано семантико-стилістичну роль епіграфа у структурі онімного простору, в організації художнього цілого, у створенні естетичних асоціацій, висвітленні авторської концепції твору.

Ключові слова: авторська концепція твору, епіграф, заголовок, літературна цитата, онімний простір, художній контекст.

Онімний простір художнього твору (ХТ) містить у собі власні назви (ВН) різних розрядів і класів. Всі вони утворюють чітку лексико-семантичну підсистему, що діє в потрібному авторові ключі, беручи активну участь у побудові сюжету, композиції, розкритті теми та ідеї твору. Особливе місце у цій підсистемі належить заголовку, що є специфічним центром онімного простору (ОП). Саме специфіка заголовку зумовлює його надзвичайно важливе значення для художнього контексту. Він стає не тільки першим знаком твору, а й першим елементом ОП. Назва твору містить інформаційний смисл, оцінний компонент, що сприяють розкриттю теми, ідеї, художнього задуму автора. Роль заголовку як першого знаку ХТ є надзвичайно вагомою і зумовлює його першорядне значення. У зв'язку зі своїм ініціальним положенням назва «виокремлює текстове начало, відмежовує один текст від іншого, створює певну перспекцію для читача стосовно перспективи подальшого текстового розгортання і, нарешті, означає весь текст, дає йому ім'я» [10: 109].

Проте найчастіше заголовок твору — коротка містка форма, що не завжди задовольняє автора, оскільки стислість обмежує його можливості. У таких випадках письменники здебільшого вдаються до підзаголовків, подвійних назв, що несуть додаткову інформацію, яку слід активізувати для повного сприйняття художнього цілого. Особливу

роль у розшифруванні такої прихованої інформації відіграють епіграфи, які допомагають читачеві адекватно уявити авторський задум [5: 174].

Як відомо, епіграф є наступною після заголовка сходинкою проникнення в текст, необхідною авторові для моделювання сюжетного руху. Він передує основному тексту і співвідноситься з ним як з цілим. Якщо порівняти заголовок і епіграф, що йде за ним, то останній сприймається як певна розширена ланка, яка співвідноситься із заголовком і виконує роль контекстуального епіцентру оповіді. Обидва ці компоненти знаходяться над текстом, передують йому. «Заголовок і епіграф — це головне і підрядне речення. Перше називає явище, друге прагне його пояснити (...) але художня функція в них є однаковою» [2: 153].

За допомогою епіграфів автор поєднує свій твір та його заголовок із зовнішнім світом, із оточуючою дійсністю, «відкриває зовнішню межу тексту для проникнення мовних, літературних та ін. вінь різних спрямувань та епох, тим самим наповнюючи і розкриваючи його внутрішній світ» [5: 174].

У зв'язку з інтенсивним розвитком літературної ономастики за останні десятиліття, спостерігається збільшення інтересу дослідників до заголовків художніх творів. Побачили світ цікаві розвідки, присвячені заголовкам (І. Ю. Адріанов, І. В. Арнольд, З. Д. Блисковський, Л. Б. Бойко, Е. В. Джанджакова, Ю. О. Карпенко, Н. О. Кожина, С. І. Костигіна, І. Г. Кошова, В. А. Кухаренко, Е. Б. Магазанник, Т. І. Пермінова, Л. І. Селівестрова, О. М. Траченко та ін.). Що ж стосується епіграфів, що є не менш важливими для розкриття глибинної семантики творів, то даний аспект залишається недослідженим уповні, за винятком поодиноких спорадичних розвідок (Є. М. Попова, Н. О. Фатєєва, Н. О. Кожина). На матеріалі української художньої прози питання заголовних комплексів узагалі та епіграфів зокрема практично не розроблялося. Досі залишається недослідженим ОП художньої прози О. Ю. Кобилянської, в т.ч. і заголовні комплекси та епіграфи. Вищезазначене зумовлює **актуальність** представленої розвідки.

Отже, **тема** нашої статті — епіграф як складовий компонент заголовного комплексу. **Об'єктом** дослідження є специфіка художнього мовлення О. Кобилянської, **предметом** — епіграфи та їхнє місце у загальній художньо-образній системі. **Матеріалом** розвідки послужили

прозові твори письменниці. У процесі роботи ми поставили за мету визначити особливості функціонування епіграфів у прозі О. Кобилянської, їхній зв'язок із заголовком та онімним простором, експліцитні та імпліцитні зв'язки із ХТ.

Епіграф — це «особливий композиційний вид цитати, який винесений поза межі основного тексту і займає домінантне «надтекстове» положення у структурі тексту» [9: 34]. Як змістовний і композиційний прийом, епіграф виконує роль експозиції після заголовка, але перед текстом пропонує роз'яснення чи загадку для прочитання тексту відносно його заголовка [5: 174]. В. В. Виноградов у свій час також підкреслював значення для художнього твору літературної цитати-епіграфа та імені автора у її складі, оскільки створюється своєрідне художньо-асоціативне «поле тяжіння», кожен елемент якого тісно пов'язаний із заголовним комплексом узагалі і кожним його компонентом зокрема. Літературні цитати та ім'я їх автора стають відправною точкою пристосування читача до нової системи асоціацій, семантичних і композиційних ходів, які співвідносяться з твором, що цитується, та його автором [1: 404–408]. Отже, ім'я автора разом із цитатою-епіграфом перетворюється у важливий прийом побудови сюжету, авторської характеристики персонажів, в істотну деталь онімного простору того чи іншого твору.

У загальному контексті творчості О. Ю. Кобилянської епіграфи містить порівняно невелика частина творів. Це повісті «Людина», «Царівна», «Земля», «В неділю рано зілля копала...», новела «Ніоба», гумореска «Він і вона». Проте у зазначених творах спостерігаємо надто цікаві внутрішньо-контекстні зв'язки; епіграфи виконують роль роз'яснювального чи шифрувального елементу, створюють відповідний настрій, проспектують читача на подальшу оповідь.

Повість «Людина» містить підзаголовок «Повість з жіночого життя» і кожній з частин передують епіграфи німецькою мовою з перекладом у кінці сторінки; авторка вибудовує взаємовідношення компонентів художнього мікросвіту за широко розповсюдженою моделлю *заголовок ↔ епіграф ↔ текст*.

I

Das Reich der Lüde ist aufrecht, wie es noch niemals gewesen. Wahrheit selbst wagt sich, nur in gleißenden. Fetzen verummmt, aus shrem Winkel Hervor... (Всюди панує брехня, як ще ніколи дотепер. А правда відважу-

ється вивізати зі свого кутка не інакше, як закутана в привабливо-яскраві ганчірки... (нім.) [4: 1: 67].

II

Es lebt in mir die Leibe zur Freiheit, der feste Entschluß, mich nicht knechten lassen zu wollen, es sei von wem es sei; nimmer mein Haupt zu beigen, wo meine Seele es nicht kann; mein Leben zu leben, wie ich es verstehe, den Weg zu gehen, den ich mir vorgezeichnet, und mich durch nichts von diesem Wege abbringen zu lassen; durch keine Schmeichelei, durch keine Drohung, mag er denn führen, wohin er will... («Allzeit voran» von Fr. Spielhagen). (В мені завжди живе любов до свободи і непохитна рішучість не дати нікому мене поневолити; ніколи не схилити своєї голови, коли проти цього протестує моя совість; жить так, як сам життя я розумію, і йти лише тим шляхом, що я його собі обрав, яким би трудним він не був, не даючи ніколи ніяким підлещуванням, ніяким погрозам звести себе з цього шляху... (Фр. Шпільгаген. «Завжди вперед»)) [1: 89].

Епіграф до першої частини повісті вжито без імені автора; до другої частини епіграфом служить уривок з твору Фр. Шпільгагена «Завжди вперед». Ім'я автора цитати-епіграфу і назва його твору є яскравим доповненням до світоглядного кредо письменниці, її феміністичних і загально-естетичних концепцій. Обидва епіграфи поєднують текст твору і заголовок, служать своєрідним містком між ними. Заголовок, розширений співвідносними з ним епіграфами, створює композиційну чіткість, внутрішній взаємозв'язок і взаємообумовленість усіх компонентів художньої системи. Епіграфи, дібрані відповідно до теми та ідеї твору, проявляють і висвітлюють заголовок, загострюють читацьку увагу і створюють неповторну тональність. Цьому сприяють також мовні засоби: лексеми *брехня, правда, свобода, поневолити, совість*; словосполучення *не схилити своєї голови*, що теж є одним із показників авторської концепції твору, ставлення письменниці до високого звання *людини*.

Повість «Царівна» містить епіграф до одного з розділів, що відділяються один від одного трьома зірками; це уривок з поезії Т.Шевченка: «*Минають дні, минають ночі, минає літо, шелестить пожовкле листя... гаснуть очі, заснули думи, серце спить. І все заснуло — і не знаю, чи я живу, чи доживаю, чи так по світі волочусь, бо вже й не плачу й не сміюсь...*» Т.Шевченко [4: 1: 178]. Епіграф та прізвище його автора створюють відповідну тональність, віддзеркалюючи настрої головної

героїні, що живе очікуванням змін у своєму житті, проте це очікування її вже стомило, і їй «однаково, що завтра буде, а позавтра? Теж байдуже!» [4: 1: 178].

За епіграфом «нормативно закріплена концептуально роз'яснювальна функція, він завжди допомагає заголовку, навіть якщо не містить у своєму складі заголовних слів» [6: 103]. Прикладом такого зв'язку може служити повість «Земля», до першої частини якої авторка вживає епіграф німецькою мовою без імені автора: «*Es liegt um uns herum gar mancher Abgrund, den das Schickal grub, doch hier in unserem Herzen ist der tiefste*» («Кругом нас знаходиться якась безодня, що її вирила доля, але тут, у наших серцях, вона найглибша» (нім.)) [4: 2: 7]. Епіграф містить значний філософський зміст; лексеми *безодня, доля, серця, найглибша* створюють трагічну експресію, немовби настроюють читача на майбутню трагедію, причиною якої є влада *землі* над розумом і душею людини.

Епіграфом до твору «В неділю рано зілля копала» служить відома народна пісня «*Не ходи, Грицю, на вечорниці*», що є лейтмотивом повісті, побудованої на фольклорних джерелах; епіграф розкриває тему, сюжет, головну ідею повісті, яка закінчується трагедією молодої дівчини та її коханого. Назва повісті є, власне, уривком з пісні, що служить епіграфом; цей прийом є першим лейтмотивом, що у процесі розгортання оповіді поступово збільшує своє звучання, а наприкінці твору досягає найсильнішої трагічної експресії.

До новели «Нюба» авторка як епіграф добирає уривок з 13 глави Листу апостола Іоанна до коринфійців, де мова йде про всеохоплюючу Любов. Заголовок, пов'язаний із текстом імпліцитно, розкривається протягом оповіді. Епіграф та ім'я його автора наголошують на «урочисто-узагальненому сенсі» і свідчать про «закорінення твору в традиціях Біблії» [7: 180]. З епіграфом у контексті перегукуються словосполучення *святі апостоли* [4: 2: 263], числівник *дванадцятєро* [4: 2: 264], розкриваючи, таким чином, метафоричні відношення «*заголовок — текст*», «*епіграф — текст*» [5: 174], а також наголошуючи на стражданнях матері, що глибоко кохає всіх своїх дітей, кожен з яких зазнав у житті трагедії. Будучи пов'язаним із літературним твором, ім'ям автора, містячи в собі різні асоціації-паралелі, епіграф у процесі розгортання оповіді виявляє семантичний і конотативний потенціал, перетворюючись у вагому художньо-образну деталь.

Прикладом цікавих семантичних зв'язків між епіграфом і текстом є гумореска «Він і вона», що містить епіграф німецькою мовою: «*Motto: Der Mensch ist etwas was ьberwunden warden soll. Nizshe. «Also sprach Zarathustra»* (Людина є щось таке, що його треба побороти. Ніцше. «Так говорив Заратустра» (нім.)) [4: 1: 407].

Текст гуморески побудований у вигляді монологів двох молодих людей. Епіграф за допомогою контрастної опозиції висвітлює характер молодого лікаря *Ернеста Ріттера*, який іронічно ставиться до філософії «модного пророка» і його «героя». Дистантні повтори обох ВІ в мові *Ернеста* підтверджують це: *той сатана Ніцше — Заратустра той* [4: 1: 409]; *Заратустра* [4: 1: 411; 423]; *феноменальне явище єсть твій пророк* [4: 1: 411]; *Ніцше* [4: 1: 411]; *Ніцшевий Заратустра* [4: 1: 419].

Дистантні повтори ВІ *Ніцше, Заратустра* в мові *Софії*, навпаки, висвітлюють її м'якість, позитивне ставлення до філософії *Ніцше*, твір якого вона збирається перекладати українською мовою [4: 1: 410], до *Заратустри*, якого вона цитує німецькою мовою [4: 1: 413]. У роздумах героїні текст епіграфу передається повністю, а подальший контекст демонструє її песимістичний настрій; у даному випадку епіграф набуває виразних конотацій: «*Чоловік — то щось таке, що його треба побороти, — каже той Заратустра. Не знаю, але думаю, так часто над сим реченням, а тоді кажу собі звичайно: мене поборе смерть*» [4: 1: 410].

Отже, зв'язки між заголовком та епіграфом є настільки взаємообумовленими, що обидва ці компоненти утворюють єдиний комплекс, який спрямовує увагу читача в певне русло: «... епіграф створює складний образ, розрахований також і на сприйняття того контексту, звідки його вилучено» [8: 511], він містить у концентрованій формі основну ідею твору, вибудовує відкриті й приховані асоціації, пов'язує в єдине ціле художній контекст. Питома вага епіграфів з т.з. кількості є досить малою; проте вона є надто великою з т.з. їхньої художньо-образної функції, можливості впливати на побудову сюжету, системи образів, усіх рівнів художнього контексту. Крім цього, ім'я і прізвище автора цитати-епіграфу у процесі розгортання оповіді є дійовим засобом дешифрування авторської концепції, засобом демонстрації смаків та уподобань митця, є яскравим характеротворчим штрихом, що розкриває різноманітні грані світогляду того чи іншого персонажа.

Таким чином, епіграф, будучи разом із назвою дотекстовим компонентом заголовного комплексу, «є однією з найсильніших інтертекстуальних одиниць тексту» [З: 184–185]; він розпочинає знайомство із текстом, конкретизує й розширює назву, проспектуючи її на подальший контекст. Епіграф стає вагомою і влучною деталлю художнього контексту, виразною конотемою, спрямованою на поступове декодування авторських ідейно-тематичних настанов.

Список літератури

1. Виноградов В. В. Стиль Пушкина / В. В. Виноградов. — М.: Наука, 1941. — 355 с.
2. Гей Н. К. Искусство слова / Н. К. Гей. — М.: Наука, 1967. — 364 с.
3. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту: навч. посіб. / Т. А. Єщенко. — К.: ВЦ «Академія», 2009. — 264 с.
4. Кобилянська О. Ю. Твори: У 3 т. / О. Ю. Кобилянська. — К.: Держлітвидав України, 1956. — Т.1–3.
5. Кожина Н. А. Заглавие художественного произведения: онтология, функции, параметры типологии / Н. А. Кожина // Проблемы структурной лингвистики, 1984: Сб. науч. труд. — М.: Наука, 1988. — С.167–183.
6. Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту: Навч. посіб. / В. А. Кухаренко. — Вінниця: НОВА КНИГА, 2004. — 272 с.
7. Лексикон загального та порівняльного літературознавства. — Чернівці: Золоті літаври, 2001. — 636 с.
8. Литературный энциклопедический словарь / Под общ. ред. В. М. Кожевникова, П. А. Николаева. — М.: Советская энциклопедия, 1987. — 752 с.
9. Попова Е. Н. Эпиграф как вид предтекстовой цитаты / Е. Н. Попова // Текст и контекст. — М.: Наука, 1990. — С.34–45.
10. Русская ономастика: Сб. науч. труд. — Одесса: ОГУ, 1984. — 186 с.

Немировская А. Ф.

ЭПИГРАФ КАК СОСТАВНОЙ КОМПОНЕНТ ЗАГЛАВНОГО КОМПЛЕКСА (НА МАТЕРИАЛЕ ПРОЗЫ О. Ю. КОБЫЛЯНСКОЙ)

Статья посвящена рассмотрению функций важного заглавного компонента — эпитафия как идейно-тематического конденсата прозы О. Ю. Кобылянской. Определена семантико-стилистическая роль эпитафия в структуре онимного пространства, в организации художественного целого, в создании эстетических ассоциаций, в раскрытии авторской концепции произведения.

Ключевые слова: авторская концепция произведения, эпитафия, заглавие, литературная цитата, онимное пространство, художественный контекст.

Niemyrovska O. F.

EPIGRAPH AS THE TITLE COMPONENT (Based on O. KOBYLANSKAJA'S Works)

The given article is dedicated to the study of the importance of the title component — epigraph — as a condensate of thematic context of pieces of prose in O. Kobyljanskaja's works. It defines a semantic-stylistic role of epigraph in the onymic space, in the organization of the literary entity, in highlighting of the author's concept of the work.

Key words: the author's concept of the work, epigraph, title, literary citation, onymic space, artistic context.

УДК 811.11(072)

Э. И. Постникова

СПЕЦИФИКА УПОТРЕБЛЕНИЯ АНТРОПОНИМОВ И ТОПОНИМОВ В РУНИЧЕСКИХ НАДПИСЯХ

В данной статье рассматриваются особенности употребления имён собственных в старших рунических и древнескандинавских надписях, определяется их языковая принадлежность, значение и функциональная нагрузка.

Ключевые слова: *руническая ономастика, старшие руны, западногерманские антропонимы, младшие руны, древнескандинавские имена собственные.*

Руническое письмо является одним из крупнейших культурных завоеваний германских племен в эпоху переселения народов. Однако учитывая то, что истоки рунического искусства корнями уходят в далекое прошлое, вопрос о его происхождении и территориальном распространении является спорным и актуальным и в настоящее время. Большинство рунологов придерживается мнения, что руническое письмо возникло у одного из южногерманских племен в I–II вв. н. э. под влиянием или латинского, или североиталийского алфавита в одном из его вариантов, затем распространилось на север вплоть до Скандинавии, захватив постепенно север, восток и запад древней Германии. Самая древняя разновидность рунического алфавита была представлена 24-значным рядом (Старшим Футарком), который по праву считается первым связным письмом у древних германцев. Изначально рунам приписывалось магическое значение, их назначением было ограждать владельца предмета с той или иной надписью от злых сил и врагов. Всего обнаружено около 150 предметов, которые относятся к II–VII вв. н.э. Это, как правило, детали вооружения, украшения, амулеты, надгробные камни и т. д. Большинство надписей на них представляют собой отдельные слова, чаще всего имена собственные. **Целью** нашего исследования является анализ номинизаций в рунических надписях. Разделяя их на топонимы и антропонимы, мы считаем нашей задачей определить их функциональную нагрузку, так как в надписях нет случайных ономастических названий, всё упорядочено и имеет своё значение. Важность изучения рунической

ономастики обусловлено тем, что, с одной стороны, основной её пласт находит своё соответствие в более или менее точно засвидетельствованных западногерманских именах собственных, но в то же время не имеет ясных параллелей в древнескандинавской ономастике. Мы считаем, что проблема установления языковой принадлежности топонимов и антропонимов в рунических надписях требует более детального рассмотрения. Несомненно, данный вопрос нуждается в глубоком археологическом, историческом и лингвистическом анализе. О. фон Фрисен указывал на то, что руническая ономастика значительно отличается от древнескандинавской и многие рунические имена собственные встречаются среди западногерманских и восточногерманских племен [7]. Это свидетельствовало, по его мнению, о контактировании племен в районе нижнего Рейна в первые века н. э. и их непосредственной связи с герулами (одно из восточногерманских племен). Основанием для этого явилось в основном слово **erilaR** 'мастер рунического письма', встречающееся на нескольких рунических надписях, которое многие исследователи сопоставляли с именем самих герулов. Возможно, что это имя стало нарицательным обозначением для рунического мастера вообще. На наш взгляд, герулов необходимо рассматривать не только как предтеч позднейших викингов, представителей военной касты, но и как создателей и распространителей рунического письма и других культурных ценностей с юга Европы до Скандинавии. Следует отметить, что в рунических надписях наблюдается реалистическое изображение действительности, чем обуславливается использование существующего топонимикона. В надписях все топонимы являются реальными, что очень важно для набора исторических сведений, так как почти всегда можно найти на карте или в исторической хронике место, о котором идёт речь в койне. Таким образом, топонимы в них являются, прежде всего, средством пространственно и историко-дифференциальной характеристики.

В результате нашего анализа было исследовано 150 старшерунических надписей и 300 слов, что позволило нам изучить рунический ономастический материал и выделить 24 рунических антропонима, которые нашли своё соответствие в западногерманской лексике. В таблице 1 представлены рунические имена собственные, их западногерманский вариант и перевод:

Таблица 1

Имена собственные в старших рунических надписях

Руническое слово	Западногерманский вариант	Перевод
1. aluco	дс. Aluco	Алуко
2. alawid	дф. Alawit	Алавид
3. alawin	дф. Alawini	Алавин
4. agilamudon (род. п.)	Agilamundus (имя короля квядов)	Агиламундус
5. arsiwoda	двн. Sibodu	Сибода
6. boso	да. Boso, двн. Buoso/ Bosogast	Буза, Босо
7. fino	двн. Fingast, Finngold	Финно
8. frawaradaR	бавар. Frolio	Фраварадаз
9. frifridil	дгерм. Frifridil	Фрифридилъ
10. godahig	да. Godag	Годахид
11. hadulaikaR	Имена содержавшие <i>hant-</i> в двн., алем. Nadaleih	Хадулайказ
12. harja	Herio	Харья
13. hariwulf	Hariwulf	Харивульф
14. hlewagastiR	дгерм. hlewagastiz	Хлевагастиз, Хлевагастир
15. iutingaR	двн. Eodunc	Иутингаз
16. kunimu (n)duR	двн. Cunimunt	Кунимунт
17. ladawarijaR	двн. Lantwari, дф. Landoerus	Ладаварийаз
18. leubaR	дф. Liuf	Лиуф
19. saligastiR	дгерм. saligastiz, дф. Saligast	Салигастиз
20. swabaharjaR	да. Swafhere, двн. Suabheri	Свабахарьяз, Сайравидаз
21. sigimaraR	дгерм. sigimaraz	Сигимарирь
22. wakraR	дгерм. wakraz	Вакраз
23. wiwila	дф. Vivilo	Вивила
24. wodan	дгерм. wodan	Водан (Один)

Трудности при проведении данного анализа связаны, прежде всего, с тем, что рунический ономастический материал слишком фрагментарен. Кроме того, не представляется возможным, точно установить принадлежность определенного имени к тому или иному

германскому племени, так как из-за нехватки исторических и археологических сведений мы не можем определить частотность употребления антропонимов в различных племенах, а также в какой мере они были свойственны одному или нескольким германским племенам. Отсутствие рунических имен собственных в древнескандинавских источниках объясняется тем, что в первые века н.э. скандинавский языковой ареал ещё не оформился как самостоятельная диалектная группа [3]. Однако рунические надписи эпохи викингов (VIII–XI), а также древнейшие скандинавские письменные памятники свидетельствуют о наличии рунической ономастики, выполненной уже младшими рунами (IX–XII вв.). Старшие и младшие руны различаются как по функциям, так по форме и содержанию. Так, первые переработанные алфавиты содержали уже не 24, а 16 знаков, близких по начертанию к рунам Футарка, последние (XI–XII вв.) — 15 и меньше знаков, иногда не имеющих с Футарком ничего общего. Если старшее руническое письмо было фонографическим алфавитом, то младшее, подчиняясь принципу экономии знаков, отражало звуковой строй языка, но лишь на уровне важнейших для той эпохи оппозиций [4]. Применяясь исключительно как средство письменности, младшие руны не имели магического назначения. Всего в Скандинавии было создано около десятка алфавитов: несколько в датском стиле и немного больше — в шведско-норвежском. В эпоху викингов получает распространение обычай воздвигать памятные камни, увековечивающие славу погибших участников военных походов. В отличие от охранительных магических надписей старшими рунами, памятники такого рода выставлялись на всеобщее обозрение. В X веке выработалась даже трафаретная формула мемориальной надписи, которая включала в себя имя человека, в память о котором был поставлен камень, иногда — оценку его доблести, информацию о том, где и как он погиб. Таким образом, сведения об антропонимах и топонимах, распространённых в Скандинавии, можно почерпнуть, в основном, из надписей на рунических камнях. В результате анализа 70 младшерунических надписей нам удалось выделить 25 топонимов. Первый топонимический пласт, отразившийся в рунических надписях, включал в себя, прежде всего, названия четырёх частей света и производные от них географические обозначения, например: «*nordr*» — север, «*nordrvegr*» — северный путь, позже Норвегия; «*austr*» — восток,

«*austurvegr*» — восточный путь; «*sudr*» — юг, «*vestr*» — запад, «*vesturvegr*» — путь на запад; а также значительное число гидронимов: имена Балтийского моря (*Austmarr*, *Eystrasalt*), Финского залива (*Holmshaf*), Белого моря или Ледовитого океана (*Gandvik*), Волга (*Olga*), Днепр (*Nepr*). Сюда же входит ряд этнонимов: *Lifland* (земля ливов), *Estland* (земля эстов), *Finland* (земля финнов), *Tafeistaland* (земля товастов), *Frakkland* (земля франков). Иногда тот или иной топоним можно выделить из слов, которые образовывались с помощью двух основ: самого места или страны и вспомогательных основ *-fari* (ездивший) и *-borg* (город, крепость), например: *Grikklandsfari* (ездивший в Грецию), *Englandsfari* (ездивший в Англию), *Jorsalafari* (ездивший в Иерусалим), *Romfari* (ездивший в Рим), *Lundunaborg* (Лондон), *Jorsalaborg* (Иерусалим), *Romaborg* (Рим). Некоторые сведения можно также извлечь из письменных источников, повествующих о викингах. Однако там они, как правило, присутствуют в латинизированной форме. Важным источником могут служить также географические названия в местах викингских поселений, но здесь мы гораздо больше узнаем о мужских именах, чем о женских. Большинство имен собственных было распространено по всей территории Скандинавии, например, такие как Торстен, Ульф и Грим, однако некоторые были характерны только для определенных регионов, в их числе Эйульф и Одкетиль (западно-скандинавские), Манне, Токе и Асвед (восточно-скандинавские) [6]. То обстоятельство, что не все имена были общескандинавскими, помогает нам установить, из какого региона Скандинавии происходили поселенцы в той или иной колонии. Так, географические названия в Нормандии показывают, что поселенцами из Скандинавии здесь были преимущественно датчане. Например, датское имя Оге (Аки) является составной частью географического названия Окевиль. Обычай наделять людей теми или иными именами коренится в глубокой древности, но в эпоху викингов появляются некоторые новые имена, в которые составной частью входят имена языческого бога Тора (Токе, Торстейн, Торкиль и многие другие). Несмотря на свое происхождение, связанное с именем языческого божества, эти имена не утратили своей популярности и после введения христианства. Распространено было также присвоения людям имен животных, которые употреблялись как самостоятельное имя, например: Урм (Змея), Ульф (Волк), Бьерн (Медведь) или же являлись его составной частью,

например, Горм, Гунульф, Ульфбьерн, Стигбьерн. Имена могли отражать какие-либо особые черты, присущие данному человеку или подчеркивали нечто, находившееся в его владении, например, «Асгот с Красным Щитом». Многие имена собственные, восходящие к эпохе викингов, продолжают существовать и в настоящее время. Это, например, такие мужские имена, как Ивар и Рагнар, Токе и Торстен, Ульф, Бьерн и Кольбьерн, Аслак, Рольф и Хьельд, Свен, Кнуд, Харальд, Олав, Хокон и Эрик. В числе женских имен можно назвать такие, как Сигрид, Тора, Ингрид, Рагнхильд, Гунхильд, Гудрун, Туве и Осе [5]. Однако с введением христианства, в поздний период эпохи викингов, в обиход постепенно входят библейские имена, равно как и имена святых, но они характерны уже для Средневековья.

В заключение следует отметить, что явление ономастики не ново, оно наблюдается и в древних рунических надписях, где выявляются особенности употребления имён собственных. Данные проведенного анализа показали, что «мастера рунического письма» не случайно использовали имена и названия местностей как хронотопы социума, показывая тем самым реальную жизнь во времени и пространстве. Филологическая и этимологическая интерпретации древнейшей рунической ономастики имеют большое значение не только для характеристики рунической лексики, для выяснения вопроса о соотношении рунического, общегерманского и древнескандинавского вариантов, но и для рунологии в целом, а также для сравнительной грамматики германских языков и древнейшей истории германских племен.

Условные обозначения

- рун.* — рунический
- дрф.* — древнефранкский
- да.* — древнеанглийский
- дрн.* — древневерхненемецкий
- дгерм.* — древнегерманский
- дрс.* — древнесаксонский
- род. п.* — родительный падеж

Список литературы

1. Асвинн Ф. И. Руны и мистерии северных народов. — М.: Фаир-Пресс, 2003. — 352 с.
2. Левицкий В. В. Этимологический словарь германских языков. Том 1, 2. — Винница: «Нова Книга», 2010. — Т. 1. — 613 с.; Т. 2. — 367 с.
3. Макаев Э. А. Язык древнейших рунических надписей (лингвистический и историко-филологический анализ). — М.: Эдиториал УРСС, 2002. — 156 с.
4. Мельникова Е. А. Скандинавские рунические надписи. — М.: Восточная литература, 2001. — 278 с.
5. Сойер П. Эпоха викингов. — СПб.: Евразия, 2006. — 167 с.
6. Стеблин-Каменский М. И. Древнескандинавская литература. — М.: Иностранная литература, 1979. — 213 с.
7. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. — Полтава: Довкілля-К, 2008. — 711 с.
8. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. — Полтава: Довкілля-К, 2010. — 843 с.
9. *Friesen O. Runenschrift. In: «Reallexikon der germanischen Altertumskunde». — Berlin-Leipzig, Bd IV, 1919. — S. 5–51.*

Postnikova E. I.

СПЕЦИФІКА ВИКОРИСТАННЯ АНТРОПОНІМІВ Й ТОПОНІМІВ У РУНІЧНИХ НАДПИСАХ

У даній статті розглядаються особливості використання власних назв у старших рунічних та давньоскандинавських написах, визначається їх мовна належність, значення та функціональне навантаження.

Ключові слова: рунічна ономастика, старші руни, західногерманські антропоніми, молодші руни, давньоскандинавські власні назви.

Postnikova E. I.

PECULIARITIES OF FUNCTIONING OF ANTHROPONYMS AND TOPONYMS IN RUNIC INSCRIPTIONS

This article is dedicated to research of personal names in the Elder Futharc and in the Old Norse scripts. Their linguistic position, purpose and functioning are examined.

Key words: runic onomastics, the Elder Futharc, West Germanic anthroponyms, the Younger Futharc, the Old Norse personal names.

УДК 811.161.2'373.2:821

А. П. Романченко

МІФОНІМИ В ЛІТЕРАТУРНІЙ КАЗЦІ ВСЕВОЛОДА НЕСТАЙКА

Статтю присвячено розглядові міфонімів у літературній казці «Дивовижні пригоди в лісовій школі» В. Нестайка. Охарактеризовано функції онімів та особливості номінації вигаданих персонажів.

Ключові слова: міфонім, персонаж, функція, казка, онімична гра.

Ономастика художніх творів для дітей мало досліджена вітчизняними лінгвістами, як в українській, так і у світовій літературі, за винятком окремих праць, наприклад [16].

У попередній нашій статті було розглянуто значну частину власних назв одного з творів для дітей, автором якого є класик української дитячої літератури В. З. Нестайко — казкар, знаний в Україні та далеко за її межами. У ній проаналізовано оніми казкових персонажів, які діють у всіх чотирьох книгах повісті-казки або які є дійовими особами окремих із них [20]. Проте ще не було охоплено деякі розряди онімичної лексики «Дивовижних пригод в лісовій школі». У цій розвідці окреслимо коло міфічних істот твору, з'ясуємо функції міфонімів, особливості найменування вигаданих персонажів.

До аналізу власних назв міфічного походження мовознавці звертаються рідше, ніж до характеристики реальних антропонімів і топонімів. У їх працях предметом безпосереднього вивчення стають, як правило, античні міфоніми. Згадаємо статті Н. Д. Калачової «Функции античных мифонимов в творчестве А. С. Пушкина» [4], Ю. О. Карпенка «Антична міфологія як поетична зброя» [6], Л. Т. Масенко «Антична назва в українській поетичній мові» [9]. Дослідженню слов'янських міфонімів присвячено розвідки Т. І. Крупеньової «Міфоніми в драматичній поемі Лесі Українки «Лісова пісня» [8], О. О. Порпуліт «Міфонім Змій в українських і російських чарівних казках», «Християнські міфоніми в чарівних казках» [17; 18] тощо. Також аналізують функції міфонімів у поетонімосфері, ментальності народу та фольклорі [5; 7; 10; 15; 19].

До міфонімів уналежнюють власні назви вигаданого об'єкта або об'єкта в переказах, казках, міфах [2: 680]. Одним із персонажів казок «Загадковий Яшка» та «Таємний агент Порча і козак Морозенко» [11; 14] є *Дід Мороз*. Існує кілька версій стосовно родоvodu Діда Мороза. Суть однієї з них полягає в тому, що цей образ відомий ще з давньослов'янських переказів. Вважають, що родичами Діда Мороза є східнослов'янський дух холоду Тріскун, злий дух Карачун та Позв'язд — слов'янський бог буревіїв і негод. Мороз в українській демонології — крижано-снігова потвора, яка могла завдати шкоди людині і її господарству. Із народних переказів та повір'їв образ Діда Мороза — язичницького духа — перейшов до казок та художньої літератури. О.Островського й М.Некрасова називають «безпосередніми батьками» Діда Мороза [21]. Прихильники цієї версії сходяться на думці, що Дід Мороз — це могутній повелитель зими. Саме так його репрезентовано у віруваннях слов'ян. У тлумачному словнику подано наступне пояснення: Дід Мороз — казкова істота, уособлення морозу у вигляді рожевошокого старого чоловіка з бородою, у шубі, шапці, з палицею [2: 304].

Інші стверджують, що реальним прототипом Діда Мороза є архієпископ Микола, якого зарахували до лику святих за добрі справи. Так, автор статті у вільній енциклопедії зауважує, що прообразом сучасного Діда Мороза варто вважати не стародавніх язичницьких божеств, а європейських різдвяних дарувальників, прототипом яких є архієпископ Мир Лікійських, більш відомий як Святий Миколай.

Як зазначає Н. Павлюк, на відміну від реальних онімів, міфоніми мають ширший зміст, що пояснюється багатою екстралінгвістичною інформацією, яку вони містять, а також частотністю використання їх у звичайному та художньому мовленні [15]. Така інформація тією чи іншою мірою зберігається в пам'яті народу.

В аналізованій повісті-казці В. Нестайко згадує й про Дідів Морозів інших країн: російського *Деда Мороза*, білоруського *Дзеда Мароза*, німецького *Вайнахтсманна*, англійського *Фазер Фроста*, французького *Пер Ноеля*, італійського *Бабо Натале*, американського *Санта Клауса*. Насправді ж цим перелік не обмежується, бо є ще голландський Зандерклаас, болгарський Дядо Коледа, румунський Мош Джеріле, монгольський Увлін Увгун, фінський Йоулупуккі...

У деяких країнах Дід Мороз іменується Миколою: Святий Миколай (Бельгія, Польща, Чехія), Святий Ніколас (Данія), Ніколас (Угорщина). В Україні шанують Миколу Чудотворця й святкують день Святого Миколая 19 грудня. У Київській Русі вшановували пам'ять Св. Миколая двічі на рік: 6 грудня і 9 травня. У релігійній свідомості східних слов'ян, у сакральній ієрархії святих Микола Чудотворець посідає одне з центральних місць. Ступінь поваги до нього наближається до вшановування Богородиці й Христа [18: 121]. Для церкви Миколай — «аскет-подвижник, який удостоївся особливої Божої благодаті — виняткового дару чудотворіння» [3: 2]. Язичницьке коріння святого аналізувалося в працях М. Грушевського, М. Драгоманова, М. Сумцова, І. Франка. Н. В. Верещагіна зазначає, що Микола Чудотворець і Климент I Римський мали статус загальнодержавних патронів, перших християнських покровителів Київської Русі. Їх культ став невід'ємним складником духовної культури українського етносу [3: 1].

Поряд із Дідом Морозом у казці діють інші персонажі, характерні для слов'янського фольклору або вигадані творчою уявою автора. *Баба Морозиха* — дружина Діда Мороза, «лісова зимова двірничка, що за порядком стежить». *Козак Морозенко* — їх син. Якщо перший образ вигаданий, то другий — взятий зі східнослов'янського фольклору, проте у В.Нестайка він переосмислюється відповідно до авторського задуму. *Морозенко* — «володар холодильників, творець морозива смачнющого», його завдання — «зберігати, заморозувати продукти в літню пору». Він пересувається на крилатому білосніжному коні Лебеді. Холодильник «*Морозенко-Супер*» — це справа його рук. Дружиною козака Морозенка є *панна Сніжана*, володарка першого снігу. Батьки Сніжани — *пан Бурулька* і *пані Відлига*.

У фольклорі небагатьох країн згадується супутниця Діда Мороза. У Монголії її називають Зазон Охин, в Узбекистані — Коргиз, у східних слов'ян — *Снігуронька*. Образ останньої з'явився в 1873 р. завдяки п'єсі «Снігуронька» О. М. Островського. Снігуронька допомагає дідусеві роздавати подарунки, виступає на новорічних концертах, створює святковий настрій, її всі знають і люблять. В.Нестайко вводить ще одну дійову особу — сестру Снігуроньки — *Дюдю*, яка допомагає Бабі «віхолити-завірюшувати, снігом натрушувати». Вона зовсім не схожа на сестричку, а нагадує звичайну дівчинку: маленька, худенька, у куценькому платтячку з короткими рукавами.

У «Дивовижних пригодах...» Дід Мороз швидше дарувальник, добрий дідусь. Його антиподом є *пан Крижан Холодрига*, господар зими. Автор зображує його як білу неоковирну постать — прозору, химерну, із величезною крижаною сокирою в руці. *Снігова Королева* — господарка крижаного палацу. Усе, що пов'язане з нею, — крижане: шибки, двері, корона, спокій. Крижаний палац цього персонажа, знайомого дітям з однойменної казки Г. Х. Андерсена, В.Нестайко порівнює зі сніговим *Палацом Дружби Морозів*: у першому порожньо й безлюдно, у другому — гамірно й весело, тут кожен, крім своєї національної мови, володіє спільною міжнародною мовою — добросердною.

Ще одним «зимовим» персонажем казки є *Юль Томтен* — скандинавський різдвяний гном, який у Швеції та Данії виконує функції Діда Мороза. Міфічні образи різних народів поділяють на добрих і злих. У фольклорі деяких країн існує два різдвяні персонажі: у Швеції — Юлтомтен і Юлнісаар, у Данії — Юлетомте і Юлеманден, у Франції — Пер Ноель та Шаланд, один із них добрий, інший — злий, якого бояться неслухняні діти.

Функціональне навантаження в художньому творі відіграє не тільки семантика міфонімів, а також їх графічні й словотвірні особливості. Вигадані оніми зимового циклу літературної казки утворено за існуючими в українській мові моделями і відомими способами творення. Так, міфоніми (*Баба Морозиха*, *Сніжана*, *Крижан*) утворено морфемним способом, де засобом творення відповідно є суфіксальні морфемні *-их-*, *-ан-*. Міфоніми *Бурулька*, *Відлига*, *Холодрига*, *Дюдя* утворено лексико-семантичним способом. Крізь морфемну та лексемну організацію міфонімів «прозирає» семантичне навантаження й стилістична роль у творі. Суфікси *-их-* та *-ан-* у морфемній будові онімів вказують на певну негативну конотацію, на круту вдачу *пана Крижана* та суворість *Баби Морозихи*. Варто визнати, що остання захищає несправедливо ображених, і в цьому випадку *-их-* швидше вказує на родинні зв'язки з чоловіком. Щоб увиразнити образ господаря зими *Крижана*, В.Нестайко добирає йому вдале прізвище — *Холодрига*, від якого так і віє холодом. Свати Діда Мороза й Баби Морозихи зовсім не страшні: ім'я *Бурулька* має у морфемній структурі зменшено-пестливий суфікс *-к*, а онім *Відлига* походить від апейлатива *відлига*, що означає значне потепління взимку або ранньою весною, яке викликає часткове розтавання снігу, льоду [2: 173]. Онучки Діда

Мороза мають імена, корінь яких підказує їх «зимове» походження (*Снігуронька, Дюдя*). У складі першого наявний позитивно конотований суфікс, а друге ім'я, хоч і вказує на холод, функціонує в дитячому мовленні [2: 333].

Міфічними дійовими особами в «Дивовижних пригодах...» є *Баба Яга, Бабай, барабашка Яшка, лісовичок Боровичок*. Баба-яга — це повторна і зла чарівниця в народних казках. Яга, як зауважує М. І. Редьква, зближується з давньою лексемою *ahī*, яка в санскриті мала значення «змія» [19]. У В. З. Нестайка цей міфонім має інше графічне оформлення (*Баба Яга*), а за натурою це та сама істота. У Баби Яги є брат *Бабай*. Він теж належить до негативних образів, одягається, як і сестра, у все чорне: чорні джинси, чорну майку. Неслухняних дітей лякають обома цими персонажами. *Барабашка Яшка* — маленька істота, але великий витівник. *Яшка* рудий, волохатий, очі лукаві, з'являється зненацька і бешкетує з лісовими школярами. З'являючись, вигукує: «Це я! Це я! Це витівка моя!». За це «якання» його названо Яшкою, таке пояснення знаходимо в тексті казки. *Боровичок* — охоронець лісу, дідок, зовні схожий на гриб.

Відомі міфічні образи тісно взаємодіють з індивідуально-авторськими образами, завдяки чому з'являються нові асоціації, збагачується поетонімосфера твору. Міфоніми В. Нестайка оригінальні, часто okazіональні, але семантично прозорі, промовисті.

Створеними фантазією автора є диригент *Губус*, хропун *Позіхайло*, *Хропулія*, *Ледарило Дурандас*, грайлик *Трататоля*, пан *Морок*, *Гнилай Гнилайович Порча*, *Терентій Зайчик*, *Вовило*, *Косило*. Творець онімічних okazіоналізмів В. Нестайко використовує такі прийоми номінації персонажів, які стають зрозумілими читачам з опису портретних даних дійових осіб, їх вчинків та поведінки, чим автор досягає гумористичного ефекту та розуміння того чи іншого персонажа. Диригент хору хропунів неймовірно губатий, тому він маестро *Губус*, один із хропунів по-особливому позіхає, його звать *Позіхайло*. Хропуни, химерні, носаті й губаті створіння, живуть разом із *Хропулією*. Вона має неохайний вигляд, а хропе так, «що й слів не вистачить, щоб описати те хропіння». Брат Хропулії, або ще *Хропи*, *Хропочки*, *Хропушечки*, як він її називає, — *Ледарило Дурандас*, заморський чаклун, який вибирає найледачіших дітей і заражає їх вірусом-ледачирусом. Місцевість, де мешкає цей персонаж, має відповідні назви: він живе в країні ледар-

ства й нудьги *Павутинії*, де все засновано павутинням, а розташована вона в морі-океані на острові *Ледаряні*. Маленького, симпатичного чарівного хлопчика з родини цікавунів, що роблять щось таке, щоб було всім цікаво, В. Нестайко називає *Трататолою*. Улюбленим словом «найграйливішого грайлика з усіх грайликів на світі» є *тра-та-та*, від якого й походить його ім'я, а *Сміюнець* він тому, що веселий і завжди усміхається. *Начальник Канцелярії Нічних Кошмарів*, що живе в похмурому підземному палаці, — *пан Морок*. Про себе він співає, що «зроблений із темної темряви підземної». Ім'я відповідає суті *Вашої темності*, оскільки *морок* — відсутність світла, темрява, темнота [2: 691]. Сонячний зайчик *Терентій* живе в *Країні Сонячних Зайчиків*, яка знаходиться по той бік чарівного озера-дзеркала. Він веселий і нічого не боїться. Сонячного вовка звать *Вовило*, а ще він себе називає *Ловило*, *Ображало*, *Лякало*, *Доганяло* і *Кусало*. Усі ці назви семантично прозорі. *Косило* (від *косий* — про зайця) — вовк у заячій шкурі, на якого перетворився Кося, заглянувши в чарівне дзеркальце Баби Яги. Таємним агентом пана морока працює *Гнилай Псувайович Порча*, який псує свіжі продукти, призначені школярам.

Більшість вигаданих міфонімів утворено суфіксацією (*Губус*, *Позіхайло*, *Трататолоя*, *Гнилай Псувайович*, *Хропулія*, *Ледарило*, *Вовило*, *Косило*), деякі з них утворено лексико-семантичним способом (*Боровичок*, *Морок*, *Порча*). Тільки сонячному зайчикові В.Нестайко дав ім'я з реального чоловічого іменника (*Терентій*).

У казці «Енелолик, Уфа і Жахоб'як» [12] діють персонажі з іншої планети, з планети *Оранг* країни *Утанії*. У них такі чудернацькі і в той же час зрозумілі імена: *Енелолик* (мавпочка-хлопчик, який прилетів на НЛО < ен-ел-о), *Уфа* (мавпочка-дівчинка, ім'я якої походить від слова *уфо*, що означає гіпотетичний космічний літаючий об'єкт [2: 1521], *Папаридон* (тато, папа прибульців), *Мамура* (їх мати).

Досить оригінальне утворення *Жахоб'як*, перша частина якого походить від слова *жах*, а друга — поєднання неприємних для слуху звуків. Це той випадок, коли хочеться зауважити, що зовнішня форма породжує конотативне забарвлення [1: 113]. Батьком цього дракончика є *Дракон Вулканович* (похідні утворено відповідно лексико-семантичним і морфемним способом).

До складу віртуальних онімів уналежнюємо вигадані автором, майстерно обіграні ним і звичайні власні назви, надані дійовим осо-

бам твору. Усі міфоніми у В.Нестайка підпорядковано жанрові твору, авторському задуму, вони не потребують додаткового пояснення, легкі для запам'ятовування, спонукають до читацької активності. Прийоми онімічної гри автора заслуговують на їх подальше вивчення в інших творах для дітей.

Список літератури

1. Белицкая Е. Н. Внешняя форма онимов как один из аспектов появления коннотативного сознания / Е. Н. Белицкая // Записки з загальної лінгвістики : зб. наук. праць. — Одеса : Астропринт, 1999. — Вип. 1. — С. 113–119.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доп.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — Київ; Ірпінь : Перун, 2005. — 1728 с.
3. Верещагіна Н. В. Перші загальнодержавні культи святих Климента і Миколая та їх відтворення у пам'ятках історії і культури Київської Русі: автореф. дис. ... канд. іст. наук / Н. В. Верещагіна. — К., 1999. — 18 с.
4. Калачева Н. Д. Функции античных мифонимов в творчестве А. С. Пушкина / Н. Д. Калачева // Записки з ономастики : зб. наук. праць. — Одеса : Астропринт, 2005. — Вип. 8. — С. 60–67.
5. Карпенко О. Ю. Проблематика когнітивної ономастики : монографія / Карпенко О. Ю. — Одеса : Астропринт, 2006. — 324 с.
6. Карпенко Ю. О. Антична міфологія як поетична зброя / Ю. О. Карпенко // Записки з ономастики : зб. наук. праць. — Одеса : Астропринт, 2002. — Вип. 6. — С. 93–108.
7. Карпенко Ю. О., Мельник М. Р. Літературна ономастика Ліни Костенко : монографія / Карпенко Ю. О., Мельник М. Р. — Одеса : Астропринт, 2004. — 214 с.
8. Крупеньова Т. І. Міфоніми в драматичній поемі Лесі Українки «Лісова пісня» / Т. І. Крупеньова // Записки з ономастики : зб. наук. праць. — Одеса : Астропринт, 2002. — Вип. 6. — С. 108–114.
9. Масенко Л. Т. Антична назва в українській поетичній мові / Л. М. Масенко // Мовознавство. — 1987. — № 5. — С. 56–60.
10. Мельник Г. І. Онімікон у структурі ідіостилю Євгена Маланюка : автореф. дис. ... канд. філол. наук / Г. І. Мельник. — Одеса, 2009. — 19 с.
11. Нестайко В. З. Дивовижні пригоди в лісовій школі: Загадковий Яшка. Сонячний зайчик і сонячний вовк. — Х.: Школа, 2009. — 128 с.
12. Нестайко В. З. Дивовижні пригоди в лісовій школі: Секрет Васі Кицина. Енелолик, Уфа і Жахоб'як. — Х.: Школа, 2008. — 128 с.
13. Нестайко В. З. Дивовижні пригоди в лісовій школі: Сонце серед ночі. Пригоди в Павутинії. — Х.: Школа, 2009. — 208 с.

14. Нестайко В. З. Дивовижні пригоди в лісовій школі: Таємний агент Порча і козак Морозенко. Таємниці лісею «Кондор». — Х.: Школа, 2009. — 128 с.
15. Павлюк Н. В. Власні назви міфічного й біблійного походження та їх роль у поетонімогенезі : автореф. дис. ... канд. філол. наук / Н. В. Павлюк. — Донецьк, 2006.
16. Петренко О. Д. Ономастика дитячих творів Роалда Дала : автореф. дис. ... канд. філол. наук / О. Д. Петренко. — Одеса, 2006. — 19 с.
17. Порпуліт О. О. Міфонім Змій в українських і російських чарівних казках / О. О. Порпуліт // Записки з українського мовознавства : зб. наук. праць. — Одеса : Астропринт, 1999. — Вип. 8. — С.112–120.
18. Порпуліт О. О. Християнські міфоніми у чарівних казках / О. О. Порпуліт // Записки з загальної лінгвістики. — Одеса : Астропринт, 2001. — Вип. 3. — С. 120–127.
19. Редьква М. І. Семантико-функціональна система найменувань в українських народних чарівних казках (у записах ХІХ ст.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук / М. І. Редьква. — Івано-Франківськ, 2008. — 20 с.
20. Романченко А. П. Ономастичний простір літературної казки Всеволода Нестайка / А. П. Романченко // Записки з ономастики : зб. наук. праць. — Одеса : Астропринт, 2011. — Вип. 14. — С. 161–170.
21. Чебанюк О. Історія Діда, Снігуроньки і новорічної ялинки не налічує і ста років // Україна молода. — 2006. — № 2. — Доступний з: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/588/213/>

Романченко А. П.

МИФОНИМЫ В ЛИТЕРАТУРНОЙ СКАЗКЕ ВСЕВОЛОДА НЕСТАЙКО

Статья посвящена рассмотрению мифонимов в литературной сказке «Удивительные приключения в лесной школе» В. Нестайко. Охарактеризовано функции онимов и особенности номинации вымышленных персонажей.

Ключевые слова: мифоним, персонаж, функция, сказка, онимная игра.

Romanchenko A. P.

MYTHONYMS IN V. NESTAYKO'S LITERARY FAIRY TALE

The article is dedicated to the research of mythonyms in V. Nestayko's literary tale «Amazing Adventures in the Forest School». The functions of the onyms and peculiarities in the nominations of the unreal characters are determined.

Key words: mythonym, character, function, fairy tale, onymic play.

УДК 811.111'373.231

В. В. Серебрякова

СПЕЦИФІКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЕТОНІМІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ГОЛОВНОЇ ГЕРОЇНИ РОМАНУ С. МЕЙЕР «TWILIGHT»

Статтю присвячено розгляду особливостей функціонування онімів на позначення протагоніста роману С. Мейер «Twilight». Було зроблено спробу схарактеризувати образний потенціал цих антропонімів.

Ключові слова: літературна ономастика, художній текст, поетонім.

Для позначення одиничних реалій дійсності у мові існують оніми, дослідженням яких займається **ономастика**, тобто «розділ лексикології, що досліджує сутність, специфіку, будову, групування, походження, закономірності функціонування та розвиток власних назв» [4 : 236]. Залежно від аспекту й методики дослідження розрізняють ономастику **поетичну, прикладну, регіональну** тощо [13 : 517]. У художньому тексті власні назви мають мистецьку цінність, і цей напрям ономастики називають літературною або поетичною ономастикою. **Поетична ономастика** або **ономатопоетика** — це розділ ономастики, який вивчає «будь-які ВН (поетоніми) в художніх літературних творах: принципи їхнього створення, стиль, функціонування у тексті, сприйняття читачем; а також світосприйняття й естетичні настанови автора» [10 : 96], «систему онімів у художніх текстах, принципи їхнього відбору автором твору, функціональні особливості в тексті, зв'язок із текстовим концептом й інформаційним масивом твору, специфіку сприйняття онімів читачем тощо» [13 : 517].

Онімичний простір посідає чільне місце серед мовних засобів художнього твору, бо оніми несуть вагоме смислове й емоційне навантаження. «Онімія художнього тексту є засобом створення художнього цілого, робить яскравими художні образи, передає глибинний зміст, являє собою засіб художньої виразності» [4 : 237]. Вживані в художніх творах власні назви іменують поетонімами, які розподіляються на: 1) назви персонажів та реальних чи уявних об'єктів, описуваних в творі; 2) назви осіб й об'єктів, що не становлять предмета твору, а

з'являються у якихось зв'язках, асоціаціях з описуваними у творі явищами [5 : 9].

Художній текст будується навколо онімічної осі, яка орієнтує читача у текстовому просторі і допомагає йому знайти відповіді на питання: *хто? де? коли?* Саме у тексті висвітлюється багата палітра конотативних реалізацій онімів, причому кожен тип антропоніма здатний передавати різнобарвні емоційно-експресивні значення як безпосередньо, так і опосередковано [14 : 150].

Цю статтю присвячено вивченню особливостей функціонування поетонімів у тканині художнього твору. Отже, **актуальність** статті зумовлена великою цікавістю дослідників до особливостей функціонування власних назв у художніх творах одночасно з повною відсутністю аналізу онімічного простору романів С. Мейер.

Метою цієї роботи є аналіз семантико-функціональних особливостей антропонімів на позначення головної героїні роману «Twilight» як невід'ємних компонентів художньо-образної системи твору. **Об'єктом** статті є онімічний простір роману, **предметом** дослідження є іменування протагоніста цього літературного твору.

Матеріалом дослідження послуговував фентезійний роман «Twilight» Стефані Мейер, письменниці, яка створила низку романів із загальною назвою «The Twilight Saga», що присвячено історії кохання дівчини та вампіра. Перший з циклу романів, який було видано у 2005 році, за місяць посів п'яте місце у списку бестселлерів «Нью-Йорк таймс» та згодом перейшов на перше місце. Популярність цієї саги призвела за останні роки до того, що у світі було реалізовано понад 100 мільйонів екземплярів, тексти романів було перекладено на 37 мов, а також перші три романи вже було екранізовано. Сама автор посіла 49 місце серед найвпливовіших осіб у 2008 році за версією журналу «Тайм» та увійшла у список знаменитостей «Форбс» у 2009 році під номером 29.

Система персонажів роману «Twilight» складається з двох головних героїв — сімнадцятирічної дівчинки Ізабелли Сван ¹, яка переїжджає до містечка Форкс у штаті Вашингтон до свого батька, та її антагоніста — вампіра Едварда Каллена, який також має вигляд сімнадцятирічного школяра, але вже проіснував на світі біля сотні років. Зустріч цих персонажів відбувається у шкільному класі, причому їхні відношення проходять всі романтичні стадії та ускладнення, включа-

¹ Тут і далі власні назви подаються за редакцією А. Г. Гудманяна [2].

ючи прагнення Едварда вбити Ізабеллу, бо саме такою є природа вампіра: **вампір** — «у нижчій міфології народів Європи мрець, який встає ніччю з могили або з'являється у образі кажана і п'є кров сплячих людей» [7; 1 : 212]. До речі, ці істоти було запозичено зі слов'янської міфології: **упирь** — «мрець, який вчиняє напади на людей і тварин ... По ночах У. встає з могили та у образі наповненого кров'ю мерця чи зооморфної істоти вбиває людей та тварин, рідше висмоктує кров, після чого жертва вмирає і може сама перетворитися на У.» [7; 2 : 549].

Власні назви, які входять до структури літературного твору, у нашому випадку імена головних героїв Ізабелли та Едварда, органічно пов'язані з його змістом, тому вивчення функціонування імен у художньому творі задовольняє потребу у його більш глибокому розумінні [6 : 128]. Наповнене певним змістом власне ім'я літературного персонажу є назвою конкретної образної структури, яка є просякнутою авторською концепцією. Тож наймення персонажа зближається на рівні мовлення із загальною назвою, але перевершує його своєю конотативно-мовленнєвою конденсацією через семантичний парадокс — номінативно-індивідуалізуючий мовний знак стає у мовленні виразником більшого змістового потенціалу, що пов'язаний з конкретним об'єктом [9 : 83].

Тут слід зупинитися детальніше на другому постулаті значення поетонімів В. М. Калінкіна, який пов'язано з їхньою специфікою, що складається з наступних положень: 1) поетонім завжди має якусь особливість, що дозволяє певною мірою співвідносити його зміст з поняттям апелювати, який є основою цього імені; 2) поетонім-антропонім завжди виявляється адекватним прагненню автора зробити ім'я персонажа відповідним його внутрішній сутності; 3) поетонім у межах твору ніколи не спустошується; 4) поетонім ніколи не називає реальний об'єкт — навіть реально існуючі предмети відбиваються авторською свідомістю [3 : 122]. Кожне літературне ім'я отримує при народженні певне стилістичне навантаження, метою якого є зробити більш виразною та наочною постать героя, якого було названо цим найменням [16].

У нашому випадку — вивченні творчості сучасного автора — маємо рідку нагоду почути її саму щодо мотивів відбору імен для персонажів: «Я досить довго шукала наймення для мого анонімного дуета. Для мого вампіра (в якого я закохана з першого дня) я вирішила

використати ім'я, яке колись вважалося романтичним, але вийшло з широкого вжитку десятки років тому. Персонажі Шарлотти Бронте мистер Рочестер та Джейн Остін мистер Феррарс привели мене до імені Едвард. Я примірила його й воно добре підійшло. З моєю жіночою головною героїнею було важче. Жодне з обраних імен їй не лічило. Після того, що я провела з нею стільки часу, я полюбила її як свою доньку, і вже жодне ім'я не здавалося достатньо гарним. Насамкінець, під впливом цієї любові, я дала їй ім'я, яке збиралася дати моїй ще досі ненародженій доньці: Ізабелла» [20].

Головну героїню у романі поіменовано наступним чином: *Bella* — 204 рази, *Isabella* — 5, *Isabella Swan* — 4, *Bells* — 4, *Bell* — 3, *Miss Swan* — 2, *Bella Swan* — 1. Значення імені *Isabella* є таким: «ISABELLA (вар.ул. ISABEL)»; «ISABEL (вар.ул. ELIZABETH)»; «ELIZABETH др. — евр. Elisheba — букв.мой бог поклявся или клятва бога мого» [12 : 110; 78]. Гіпокористики цього імені *Bella* та *Bell* цілком реальні, а от варіант *Bells* є індивідуально-авторським. Доречним буде згадати спостереження О. К. Матвеева стосовно того факту, що творці штучних імен свідомо чи підсвідомо не жалкують сонорних звуків для імен позитивних персонажів [8 : 8–9].

У тексті роману підкреслюється, що Белла віддавала перевагу саме цьому варіанту імені:

«You are *Isabella Swan*, aren't you?»

«*Bella*,» I corrected.» [18 : 14].

«Aren't you *Isabella Swan*?» a male voice asked ...

«*Bella*,» I corrected him, with a smile.» [18 : 22].

Найяскравіше уподобання Беллою саме такої форми свого імені виявляється у сцені знайомства з Едвардом:

«My name is Edward Cullen ... You must be *Bella Swan*.»

... «H-how do you know my name?» I stammered ... «I meant, why did you call me *Bella*?»

... «Do you prefer *Isabella*?»

«No, I like *Bella*»» [18 : 37].

Батько Белли досить часто називає її *Белл* чи *Беллс*, що актуалізує той самий апелятив, з яким схожа ця форма імені: ««*Bells*, I fed myself for seventeen years before you got here»» [18 : 129]. Основні значення загальної назви, яка співпадає з цими гіпокористиками такі: 1) a hollow, usually metal, cup-shaped instrument that emits a musical ringing sound

when struck, often by a clapper hanging inside it; 2) the sound made by such an instrument or device, as for showing the hours or marking the beginning or end of a period of time; 3) an electrical device that rings or buzzes as a signal; 4) the bowl-shaped termination of the tube of certain musical wind instruments, such as the trumpet or oboe; 5) any musical percussion instrument emitting a ringing tone, such as a glockenspiel, one of a set of hand bells; 6) nautical a signal rung on a ship's bell to count the number of half-hour intervals during each of six four-hour watches reckoned from midnight. Thus, one bell may signify 12.30, 4.30, or 8.30 a.m. or p.m [17]. Як бачимо, всі вони пов'язані з дзвонами та дзвіночками, що сприяє виникненню в читачів ілюзії розуміння значення власне імені, фальшивої етимологізації, так званої народної етимології — хибного розуміння походження або значення мовної одиниці, коли їй на основі подібності з іншою одиницею помилково приписуються значення і мотивація, аналогічні цій останній [15 : 420]. У аналізованому випадку це, мабуть, і є задумом автора, тим більше, що до цього наймення виникають також італійські асоціації з апеллятивом на значення «красуня».

Що стосується прізвища *Swan*, то знаходимо таке його значення: «SWAN, SWANSON (др. — англ. SWAN) см. SWAIN»; «SWAIN, SWAINE, SWAYN, SWAYNE, SWAINSON др.сканд.ил. SVEINN»; «SVEINN др.сканд. мальчик, парень» [11 : 440; 567]. Тобто стикаємося з такою самою ситуацією, що і з іменем — значення прізвища не збігається з апеллятивом-омонімом *swan*: 1) any large aquatic bird of the genera any large aquatic bird of the genera *Cygnus* and any large aquatic bird of the genera and *Coscoroba*, having a long neck and usually a white plumage: family any large aquatic bird of the genera and having a long neck and usually a white plumage: family Anatidae, order any large aquatic bird of the genera and having a long neck and usually a white plumage: family order Anseriformes; 2) *rare literary* a poet [17].

Таким чином, обидва компоненти наймення головної героїні роману Ізабелли Сван створено за єдиним принципом народної етимологізації, що в результаті дозволяє читачеві романтизувати її образ. Можливим наслідком впливу цих літературного та екранного образів на світогляд пересічного американця є той факт, що у 2010 році ім'я *Isabella* посідає перше місце серед обраних для новонароджених жіночих імен [19], а от у 2005 році воно посідало шосте місце, а до створення саги, у 2000 році — лише 46.

Подальші перспективи дослідження полягають у необхідності розвідок семантико-функціональних особливостей інших антропонімів на позначення героїв роману, зокрема антагоніста.

Список літератури

1. Андреевко Е. Ю. Коммуникативно-прагматический потенциал имени собственного в научно-фантастическом тексте: Дис. ... канд. филол.наук. Специальность 10.02.19 — теория языкознания. — Одесса, 1992. — 214 с.
2. Гудманян А. Г. Чужомовна пропріальна лексика у фонографічній системі української мови: У 3 кн. — Ужгород, 1999. — Кн. 1. Теоретичні аспекти. — 482 с.; кн. 2. Орфографічні правила передачі. — 558 с.; кн. 3. Словники української передачі англійських і німецьких власних назв. — 503 с.
3. Калинин В. М. Поэтика онима. — Донецк: Юго-Восток, 1999. — 408 с.
4. Карпенко О. Ю. Вступ до мовознавства. — К.: Академія, 2006. — 334 с.
5. Карпенко Ю. О. Літературна ономастика — Одеса: Астропринт, 2008. — 328 с.
6. Леонович О. А. В мире английских имен. — М.: Астрель, 2002. — 160 с.
7. Мифы народов мира. Энциклопедия. — М.: Сов.энциклопедия, 1980. — 1982. — Т. 1—2.
8. Матвеев А. К. Ономатология. — М.: Наука, 2006. — 292 с.
9. Михайлов В. Н. Наследие. — Донецк: Юго-Восток, 2008. — 418 с.
10. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии. — 2-е изд. — М.: Наука, 1988. — 189 с.
11. Рыбакин А. И. Словарь английских фамилий. Около 22 700 фамилий. — М.: Рус.язык, 1986. — 576 с.
12. Рыбакин А. И. Словарь английских личных имен: 4000 имен. — 3-е изд. — М.: Астрель, АСТ, 2000. — 222 с.
13. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. — Полтава: Довкілля-К, 2010. — 843 с.
14. Супрун В. И. Ономастическое поле русского языка и его художественно-эстетический потенциал. — Волгоград, 2000. — 172 с.
15. Українська мова. Енциклопедія. — К.: Українська енциклопедія, 2007. — 853 с.
16. Щетинин Л. М. Слова. Имена. Вещи. — Ростов-на-Дону: РГУ, 1966. — 219 с.
17. Collins Online Dictionary // Режим доступу: <http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english>.
18. Meyer S. Twilight. — St Ives: Atom, 2010. — 434 p.
19. Popular Baby Names // Режим доступу: <http://www.ssa.gov/oact/babynames>.
20. The Official Website of Stephenie Meyer // Режим доступу: <http://www.stepheniemeyer.com/twilight.html>.

Серебрякова В. В.

СПЕЦИФИКА ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ПОЭТОНИМОВ, НАЗЫВАЮЩИХ ГЛАВНУЮ ГЕРОИНЮ РОМАНА С. МЕЙЕР «TWILIGHT»

Статья посвящена рассмотрению особенностей функционирования онимов, обозначающих протагониста романа С. Мейер «Twilight». Была осуществлена попытка охарактеризовать образный потенциал этих антропонимов.

Ключевые слова: *литературная ономастика, художественный текст, поэтоним.*

Serebryakova V. V.

PECULIARITIES OF FUNCTIONING OF POETONYMS NAMING THE PROTAGONIST OF S.MEYER'S NOVEL «TWILIGHT»

The article is dedicated to the peculiarities of functioning of onyms used to denote the protagonist of S. Meyer's novel «Twilight». An attempt was made to characterize an imagery potential of such anthroponyms.

Key words: *literary onomastics, artistic text, poetonym.*

УДК 811.111'373.22

Г. В. Ткаченко

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ХРЕМАТОНІМІВ САКРАЛЬНОГО СКРИПТУ

В статті розглядається структура сакрального компонента індивідуального хремотонімного фрейму, яка була визначена за даними вільного асоціативного ономастичного експерименту. Увагу приділено опису дії сакрального скрипту в 5 колах індивідуального хремотонімного фрейму.

Ключові слова: хремотонім, фреймова ономастика, фрейм, скрипт, сакральний.

Наступна стаття присвячена аналізу реалізації хремотонімів у царині сакральності. Сакральна складова мовної картини світу є первинною основою існування індивіда, за зразком якої відбувається протиставлення священного та людського, бо «згідно з уявленням про сакральне вибудовуються інші фрагменти картини світу, складається їхня ієрархія» [3].

Метою статті є аналіз та опис сакральної складової скрипту індивідуального хремотонімного фрейму за даними асоціативного ономастичного експерименту. Об'єктом нашого дослідження є хремотоніми, що становлять собою певний компонент картини світу.

Орієнтація сучасної ономастики на виділення та дослідження механізмів репрезентації знань [4; 8], а також міждисциплінарний характер лінгвістичних студій [7: 119] визначають актуальність порушеної проблеми.

Пропріальна лексика є засобом актуалізації різних аспектів багатобічного індивідуального та соціального досвіду людини, який дозволяє оперувати енциклопедичними і мовленнєвими знаннями та є продуктом інтелектуальних когнітивних, перцептивних, мнемонічних та інших процесів.

У нашій розвідці увагу приділено одному з розрядів онімів — хремотонімам. Під хремотонімом розуміємо вид прагматоніма, окремий клас онімів, що називає унікальні предмети, витвори людини чи природи, або серії предметів з тотожними власними назвами з однако-

вими денотатами. Хремотоніми слугують для ідентифікації особливо значущих предметів, об'єктів, артефактів в культурі індивіда, нації, що відтворює картина світу людини.

В картині світу сакральне виконує роль структуроформуючого початку: інші фрагменти картини світу вибудовуються згідно з уявленням про сакральне, за допомогою якого формується їх ієрархія. Сакральне — основа існування, не профанне, що корегує вертикаль ціннісних орієнтацій. За визначенням Ж. М. Аругіонової «сакральне (від лат. «присвячене богам», «священе», «заборонене», «прокляте») — святе, священне, важлива світоглядна категорія, що виокремлює галузі буття та стану існуючого, які сприймаються свідомістю як принципово відмінні від повсякденної реальності та виключно цінні» [6: 392]. Приклади сакральних хремотонімів можна знайти в міфах, легендах та переказах: релігійнім *the Shroud of Turin*, протекційнім *the Shield of Achilles*, глadiusонім *the Sword of Death*, порейонім *the Chariot of the Sun*. Цей скрипт репрезентує власні назви предметів, які згадуються в міфах, легендах, священних обрядах, які сприймаються людиною як щось царинне, священне [12: 63]. Сакральне дозволяє виокремити життєві норми, зрозуміти оточуючий світ [15: 222].

Ономатологія вивчає оніми в різних аспектах, але нас безпосередньо цікавить один — когнітивний, який аналізує вживання й функціонування онімів «у проєкції на структуру й операції свідомості» [11: 430]. Дослідження хремотонімної лексики майже не проводилось. Вивчення сутності предметів та об'єктів через розуміння їх власних назв є однією з тенденцій в науковій парадигмі знань в когнітивній ономастиці сьогодні.

Англійські хремотоніми є однією з складових англомовної онімної системи, яка спроможна відобразити через мову, як людина мислить. Можемо виокремити **англомовну хремотонімну картину світу**, яка відбиває буття хремотонімів-концептів людини, що виражається саме їх існуванням. Вона — є системою онімів та відтворює лінгвокультурний концепт. Ми вважаємо, що хремотоніми-концепти є компонентами мовної свідомості, вони зокрема створюють культуру, визначають її сутність, характеризують та окреслюють її існування. Важливим в нашому дослідженні є антропоцентричний аспект — віддзеркалення, репрезентація та структуралізація хремотонімів в картині світу носія англійської мови.

Усі предмети оточуючого нас середовища відображаються в ментальній картині світу індивіда. Всі події та вчинки, які трапляються в житті людини, є складниками її ментального буття. В науковій лінгвістичній парадигмі розпізнають різні види картин світу: фізична, наукова, філософська, релігійна тощо.

Для потреб ономастичної науки важливе значення має виділення топонімної картини світу [1: 7] як відображення топонімів у ментальному бутті людини. Можемо виділити онімну картину світу як відображення усіх розрядів власних назв наявних в ментальному лексиконі людини. За цим зразком виокремлюємо **хремотонімну картину світу**, що охоплює усі хремотоніми, які відомі людині. Вона структурується в певний хремотонімний фрейм — з усіма його компонентами, що зумовлюють її динамічний розвиток та структурують отриману інформацію, категоризують її та надають можливість її використовувати.

Когнітивна наукова парадигма ономастичних досліджень — це репрезентація хремотонімів в ментальному лексиконі носіїв англійської мови та співвідношення когнітивних механізмів з їх мовними вираженнями. Основними когнітивними структурами, які визначають механізми мовленнєвого використання в сучасній ономастиці, власне в когнітивній ономастиці, є фрейм, скрипт та гештальт.

Варто наголосити, що хремотонім-концепт важко розглянути односторонньо, оскільки його не завжди можна описати за допомогою лексичних засобів мови. Саме це призводить до необхідності застосовувати фрейми у вивченні способів репрезентації хремотонімних знань. **Фрейм** — це сукупність знань, які забезпечують вірне та точне використання набутої ментальної інформації про предмет та уявлення [9: 73]; когнітивна структура, яка є основою для «інтерпретації значення лінгвістичних форм» [13: 183]. Фрейм систематизує хремотонімні знання та структурує хремотонімну картину світу. **Хремотонімний фрейм** містить інформацію стосовно зв'язків хремотонімів-концептів всередині нього та з іншими концептами за його межами. Подальше дослідження буде спрямоване на дослідження форм репрезентації хремотонімних знань в свідомості англomовного носія і на побудові **індивідуального хремотонімного фрейму**. Виходячи з даної точки зору, на наш погляд, має сенс виокремити ще одну парадигму знань у межах когнітивної ономастики — **фреймову ономастику**, яка зумовлює ви-

раження онімної лексики за допомогою фреймів шляхом об'єднання пізнавального досвіду людини та інформаційного навантаження стосовно їх використання.

Гештальт — константно-цілісна структура свідомості, що відбивається у вигляді образів або фігур. Дж. Лакофф виокремив теорію гештальтів, головним постулатом якої вважається дослідження й вивчення мови у проекції на досвід людини [14: 236–287].

Скрипт — «структура репрезентації знань, які стосуються конкретних учасників ситуацій» [10: 402]. У даному випадку необхідно відзначити, що скрипт «засвоюється з дитинства, в результаті безпосереднього досвіду або співпереживання під час спостереження за іншими людьми» [5: 172]. Скрипти пояснюють «автоматичність дій людини, коли інформація виймається з довготривалої пам'яті миттєво та полегшує сприйняття певних скриптів текстових фрагментів» [11: 559]. Вони дозволяють людині відчувати себе комфортно і поводити себе звичайно у повсякденних ситуаціях. Отже, скрипти — структура уявлення знань про те, як і що робиться, вони служать для збереження отриманої інформації про певні повсякденні ситуації, тобто є на кшталт контейнерів, куди до старих знань додаються нові [2: 71].

На нашу думку усі структури репрезентації знань (гештальти, скрипти, сцени, схеми, сценарії) є самостійними когнітивними одиницями, які доповнюють фрейм, співпрацюють одна з одною і допомагають створювати загальну хрематонімну картину світу в свідомості індивіда та являють собою засоби організації хрематонімних знань, які мотивують хрематоніми-концепти в ментальному лексиконі індивіда. Так, слово *Titanic* в ментальному лексиконі стає концептом *Titanic* і мотивується хрематонімним фреймом. Фрейм на кшталт комп'ютерної папки, яка містить різновиди документів, допомагаючи у її використанні. Хрематонімний фрейм складається з декількох компонентів, при узагальненій роботі яких реалізується комунікативна ситуація. Для потреб фреймової ономастики та для розпізнавання хрематонімів-концептів потребуємо наступні когнітивні структури: хрематонім-концепт, скрипт та гештальт.

В експерименті приймали участь 100 англомовних респондентів, віком від 25 до 55 років, різних соціальних верств населення, різного інтелектуального рівня, яким було надано 100 хрематонімних

стимулів. У ході експерименту було отримано 10365 реакцій, здійснивши аналіз яких, ми розподілили вище зазначені хремотоніми на кола та скрипти. Розподіл реакцій на кола відбувається за ступенем емоційності: найяскравіші реакції у відгуках реалізують 1 коло; менш емоційні реакції ідентифікують 2 коло; нейтральні реакції та реакції впізнання ототожнюють 3 коло; реакції, що свідчать про знайомство зі стимулом репрезентують 4 коло; реакції невпізнання відносять стимул до 5 кола. Розподіл стимулів на скрипти відбуваються за характером отриманих реакцій: до узуального скрипту відносимо реакції скеровані на відображення історичних фактів, реалій нашого повсякденного життя; до сакрального скрипту — реакції, які відтворюють внутрішній, духовний світ людини; до віртуального скрипту — реакції, які характеризують творчу сторону життєдіяльності людини; до узуально-сакрального скрипту — реакції, які реалізують перехід власних назв реально існуючих предметів у сферу сакральності; до узуально-віртуального скрипту — реакції, які ідентифікують хремотонім як реально існуючий, які в той самий час є об'єктами творчої діяльності людини; до сакрально-віртуального скрипту — реакції, які ототожнюють сакральне і використані в творчій діяльності людини.

За результатами нашого вільного асоціативного експерименту сакральний скрипт реалізовано міфонімами, біблійнімами, хремотонімами, що позначають релігійні атрибути, міфологічні цінності, а також деякі символи королівської влади, гідності династії — сакралії Великої Британії. Сакральний скрипт реалізується в усіх п'яти колах хремотонімного фрейму. Перше коло сакрального скрипту індивідуального хремотонімного фрейму містить власні назви тих релігійних предметів, що являють собою систему вірувань, релігійних поглядів, які сповідує людина. Ці хремотоніми становлять основу, ядро релігійної картини світу людини, яка сповідує відповідну релігію, що репрезентується наявним хремотонімом: релігіонім *The Tree of Knowledge* та *the Orb*. У друге коло сакрального скрипту входять хремотоніми, які не є найважливішими в релігійних поглядах людини, у випадку, якщо людина не сповідує ніяку віру, або ж цей хремотонім взято з релігії, яка притаманна іншому: релігіоніми *The Holy Crown of Jesus Christ* і *The True Cross* — для тих, хто не є православним за своїм віросповіданням. Третє коло сакрального скрипту охоплює власні назви предметів, які є малозначущими для людини. В це коло також входять хремотоніми,

про які людина щось чула, володіє деякими енциклопедичними знаннями про них, але не сповідує цю віру, або не сприймає предмет як об'єкт влади та гідності держави: аттрибутивними *the Queen's Orb* та *the King's Scepter with the Dove*. У четверте коло сакрального скрипту входять хрематоніми, що досі були невідомі, ті, про які людина щойно дізналася — релігіонім *Bary's Cross*. Вони стають потенціальною для перших трьох кіл: в деяких випадках таким хрематонімом навіть може бути релігіонім *The Tree of Knowledge*. У п'яте коло сакрального скрипту входять невідомі хрематоніми, про які людина нічого не знає і ніколи не чула: релігіонім *the Holy Stairs* або гладіусонім *the Sword of State*.

Подальшим напрямом нашої розвідки ми визначаємо аналіз реалізації сакрального компоненту скрипту в умовах будь-якої культурної спільноти та дослідження хрематонімів у взаємодіях скриптів у межах фреймової ономастики.

Список літератури

1. Голев Н. Д., Дмитриева Л. М. Единство онтологического и ментального бытия топонимической системы (к проблематике когнитивной топонимики) / Н. Д. Голев, Л. М. Дмитриева // Вопросы ономастики. — Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2008. — № 5. — С. 5–17.
2. Демьянков В. З. Теория прототипов в семантике и прагматике языка // Структуры представления знаний в языке. / Отв. редактор Кубрякова Е. С. — М.: ИНИОН РАН, 1994. — С. 32–86.
3. Забияко А. П. Сакральное // Культурология XX век [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://yanko.lib.ru/books/encycl/eultXXall&2volumes.htm#VM16001>
4. Карпенко О. Ю. Когнітивна ономастика: Навчальний посібник / О. Ю. Карпенко. — Одеса: Фенікс, 2010. — 158 с.
5. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина / Под общ. Ред. Е. С. Кубряковой. — М.: Филол. ф-т Моск. ун-та, 1996. — 254 с.
6. Культурология. XX век: Словарь / Под ред. Ж. М. Арутюнова и др. — СПб.: Университетская книга, 1997. — 640 с.
7. Левицький А. Е. Перспективні напрями зіставних досліджень у межах когнітивно-дискурсивної парадигми // Мовні і концептуальні картини світу. — Вип. 23. — Ч. 2. — К.: ВПЦ «Київський ун-т», 2007. — С. 119–127.
8. Неклесова В. Ю. Когнітивна природа власних назв на позначення часу: дис. ... канд. філ. наук: 10.02.15 — загальне мовознавство / В. Ю. Неклесова. — Одеса, 2010. — 230 с.

9. Попова З. Д., Стернин И. А., Очерки по когнитивной лингвистике. — Воронеж: Издательство Истоки, 2003. — 192 с.
10. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник. — Полтава: Довкілля-К, 2008.
11. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. — Полтава: Довкілля-К, 2006.
12. Baldick C. The Concise Dictionary of Literary Terms / C. Baldick. — New York: Oxford University Press Ltd., 2006. — 187 p.
13. Cienki A. Frames, Idealized Cognitive Models, and Domains / A. Cienki // The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics. — Oxford, New York: Oxford University Press, Inc., 2007. — P. 170–187.
14. Lakoff J. Linguistic Gestalts / Jeorge Lakoff // Papers from the Thirteenth Regional Meeting, Chicago Linguistic Society, April 14–16. — Chicago, Illinois: Chicago Linguistic Society, University of Chicago, 1977. — P. 236–287.
15. Scott A. Making Relicts Work / R. A. Scott // The Artful Mind. Cognitive Science and the riddle Human Creativity: [ed. M. Turner]. — Oxford and New York: Oxford University Press Inc., 2006. — P. 211–223.

Ткаченко А. В.

РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ ХРЕМАТОНИМОВ САКРАЛЬНОГО СКРИПТА

В статье рассматривается структура сакрального компонента индивидуального хремотонимного фрейма, которая была определена по данным, полученным в ходе проведения свободного ассоциативного ономастического эксперимента. Внимание уделено описанию действия сакрального скрипта в 5 кругах индивидуального хремотонимного фрейма.

Ключевые слова: хремотоним, фреймовая ономастика, фрейм, скрипт, сакральный.

Tkachenko A. V.

REPRESENTATION OF CHREMATONYMS OF THE SACRED SCRIPT

The article presents the structure of the sacred component of the personal proper name frame, which was formed according to the results of the free associative onomastic experiment. Attention is paid to the work of sacred script in 5 circles of the personal proper name frame.

Key words: proper name, chrematonym, frame onomastics, frame, script, sacred.

УДК 811.161.2'373.2:398

*М. Ю. Чудак***ОНІМНИЙ ПРОСТІР ЗАМОВЛЯНЬ**

У статті виокремлено актуальні різновиди онімів, характерних для жанру українських замовлянь, схарактеризовано частотність та функційну специфіку зафіксованої пропріальної лексики з огляду на її природну сугестогенність.

Ключові слова: замовляння, оніми, вплив, універсальні сугестивні тексти.

Українську ономастику започатковано науковими розвідками таких відомих учених, як Ю. Карпенко, Л. Масенко, Є. Отін, Ю. Редько, М. Худаш, К. Цілуйко, П. Чучка та багатьох інших відомих дослідників, у працях яких закладено фундаментальне теоретичне підґрунтя та окреслено коло актуальної проблематики цієї галузі знання. Останнім часом у площині загальної ономастики активно розвивається літературна ономастика (див. праці Л. Белея, В. Калінкіна, Ю. Карпенка, Т. Немировської), скерована на поглиблену наукову кваліфікацію пропріальної лексики, репрезентованої в широкій амплітуді художніх текстів. Так, уже з'ясовано функційні й типологічні особливості онімів у сатиричній (Л. Кричун) та історичній (Т. Гриценко) романістиці, висвітлено визначальну роль онімів у загальній структурі авторського ідіолекту В. Винниченка (Г. Лукаш), Л. Костенко (М. Мельник), М. Хвильового (О. Усова), Ю. Яновського (Г. Шотова-Ніколенко), І. Франка (О. Сколоздра), В. Стуса (А. Лупол) тощо. Також увагу ономастологів привертає й роль цих одиниць як складників когнітивних процесів, де оніми «служують організаторами ментального лексикону, координаторами ментальної картини світу, шифрами інформаційних скриньок пам'яті і засобами виведення змісту цих скриньок у мовлення і в мову» [6: 296], та як своєрідних культурних кодів, де саме вони виступають як оригінальна «мережа членування, категоризації, оцінок інтеріоризованого світу та внутрішнього досвіду людини, зумовлена культурою певного етносу й репрезентована в семіотичних системах природної мови, мистецтва, обрядів, звичаїв, вірувань, а також у нормах моралі, поведінці членів етнічної спільноти» [16: 220–221]. В цьому аспекті максимально релевантними для лінгвістичної

реконструкції вважають сакральні тексти, де власне поняття сакрального витлумачують як те, що «в якийсь спосіб переступає реальність і дочасність, вказуючи на існування «надреальної» дійсності, від якої людина є узалежнена, яка виводить на яв сенс її існування, тлумачить її трансценденцію. Це все те, що стосується релігії й віри в «надприродне», але одночасно відрізняється від того, що окреслюємо як «магічне» чи «фантастичне» [20: 95]. До таких текстових масивів, як правило, уналежують заклинання, загадки, молитви, міфологічні історії про богів та насамперед замовляння, де яскраво виявляється національна специфіка глибинних процесів сприйняття й мовної кодифікації доквілля та жанрова оригінальність (див. праці В. Головіна, І. Гунчик, М. Зубова, М. Крушевського, Ю. Мосенкіса, О. Остроушко, О. Павлова та ін.). На думку Г. Марченко, основною ознакою цих жанрів щонайперше є віра первісної людини в магічну, чудодійну силу слова, втілена в їхньому підпорядкуванні законам і логіці магічних дій та створенні складного акціонально-вербального тексту, ототожненні в слові реальності ритуальної дії й досягненні різноманітних практичних цілей [11: 4]. Цю ж думку знаходимо й у Я. Головацького, який зауважує: «Людське слово мало в собі щось чародійне, таїло таємничу силу, визнати яку — було високою мудрістю. Слово могло дати людині щастя і безповоротно занапастити її, слово могло відганяти хвороби, зупиняти дії злих духів, керувати фізичними явищами, творити дива. Пам'яткою того вірування залишилися замовляння...» [3: 59–60]. Саме тому функційною домінантною замовлянь вважають їхню наскрізну сугестивність, оскільки ще «давня людина бачила круг себе багато магічного, вірила в магічну силу слова, і з глибокої давнини пильнувала його використати» [13: 190], зокрема втіливши це бажання в мовній та екстралінгвальній тканині цього жанру. Сугестивна маркованість замовлянь й інших впливово маркованих дискурсів та загальна архітектоніка феномену комунікативного й мовленнєвого впливу як потужного фактору корекції індивідуальної й колективної свідомості [7] сьогодні активно розробляється в працях зарубіжних (Р. Блакар, Б. Грушин, Т. ван Дейк, В. Карасик, О. Леонт'єв, Б. Поршнев, М. Рубакін, Й. Стернін, І. Черепанова) та вітчизняних (Ф. Бацевич, А. Загнітко, Т. Ковалевська, В. Манакін, В. Різун, О. Самусенко, О. Семенюк) учених, що визначає загальну актуальність пропонованої статті.

У структурі замовлянь надзвичайно вагомим компонентом виступає пропріальна лексика, яка за своєю лінгвальною природою є потужним «енергетичним фокусом», «соціальним імперативом», і тому, на думку П. Флоренського, «все завдання полягає в тому, щоб пояснити, яким чином енергія суспільного середовища збирається в уявні фокуси, що мають назву «імена», і чому ці фокуси, будучи удаваними, видаються реальними» [18: 261]. У цьому напрямі замовляння проаналізовано лише фрагментарно (А. Ковалевська, П. Мацьків, О. Юдин та ін.), що акцентує на нагальній необхідності поглибленого вивчення онімного сегмента замовлянь як з огляду на його типологічні характеристики, так і з урахуванням полівимірної сугестивності цієї лексики, зумовленої жанровою специфікою аналізованих текстів та іманентною сугестогенністю мовного фонду в цілому й пропріальних одиниць зокрема, увиразнюючи актуальність обраної проблематики.

Метою статті є аналіз загальної динаміки та функційної специфіки ономастикону українських замовлянь у проекції на його природну впливовість. Поставлена мета зумовила необхідність вирішення низки конкретних завдань, серед яких виокремлення та систематизація онімного масиву замовлянь; встановлення найпоширеніших структурних характеристик зафіксованих онімів; визначення їхньої семантичної специфіки та її кореляцій із сугестивною активністю цих мовних елементів.

Об'єктом дослідження є мова українських замовлянь як різновиду сугестивних текстів, предметом виступає онімний простір замовлянь у його семантичній і кількісній динаміці та впливовій потенційності. Джерельною базою статті стали 234 українських замовляння, в контексті яких виокремлено і проаналізовано понад 500 онімів. Основними методами дослідження стали загальнонаукові методи спостереження, аналізу та синтезу, які уможливили об'єктивний і системний підхід до наукової реконструкції фактичного матеріалу, а також спеціальні лінгвістичні методи, зокрема описовий, що дав змогу висвітлити характерні особливості ономастикону замовлянь; контекстуально-інтерпретаційний, скерований на встановлення особливостей текстового функціонування аналізованих онімів; елементи компонентного аналізу, застосованого для з'ясування семантичного навантаження онімів, а також кількісний аналіз — для виявлення частотних характеристик фактичного матеріалу. Почасти застосову-

емо метод Мілтон-модельної ідентифікації (нейролінгвістичне програмування) для деталізації впливових ефектів онімних маркерів замовлянь.

Один із перших дослідників замовлянь М. Крушевський витлумачує їх як висловлене словами побажання в сукупності з певними обрядовими діями (або й без них), яке обов'язково має здійснитися [8: 23], що, у свою чергу, визначає дискурсну природу замовлянь, де сугестогенність власне текстового складника максимально виразняється екстралінгвальною специфікою. Аналізуючи феномен лінгвального впливу, відома дослідниця І. Черепанова уналежнює замовляння до «універсальних сугестивних текстів» [19: 89], що акцентує на континуальній природі їхньої впливовості, де власне сугестію витлумачують як зниження критичності при сприйнятті навіюваного змісту, зумовлене штучною активацією субдомінантного сприйняття через вербалізацію специфічної семантики мовних одиниць, представлена у т. зв. Мілтон-моделі нейролінгвістичного програмування та почасти — в теорії сугестивної лінгвістики [7]. Онімний сегмент замовлянь, як зазначалося, володіє іманентною сугестогенністю, що виявляється в широкому спектрі актуальної пропріальної лексики, де її кожний елемент виступає своєрідним впливовим стрижнем загальної дискурсної стратегії, оскільки концентрує увагу потенційного адресата й тим самим створює підґрунтя стану «даунтайму» [7] як характерного показника змінених станів свідомості (див. праці Д. Співака). З огляду на зазначене, методом суцільної вибірки нами було виокремлено та систематизовано 503 оніма, що дало змогу виявити найактивніші групи відповідної лексики та через семантичну специфіку й кількісну динаміку встановити їхній впливовий потенціал, оскільки максимальна частотність оніма, корелюючи з оригінальною семантикою, чітко визначає його сугестивність. До актуальних онімних маркерів українських замовлянь, отже, уналежнюємо (подаємо перелік онімів за спадною частотністю, після назви розряду в дужках вказуємо загальну зафіксовану кількість):

1) теоніми (183) — вид міфоніма, власні імена божеств у будь-якому пантеоні [15: 131], активність яких є цілком природною з огляду на жанрову специфіку замовлянь, де найчастіше адресант виступає за Божої участі: *«Не сама я буду викачувати — **Божими** словами вимовляти, не сама я буду — з **Ісусом Христом**, з янгалом-хранителем,*

з усіма святими спасителями. *Буде дванадцять ангелів шептати...*» [14: 41]. Тому й найуживанішою власною назвою серед теонімів є *Господь* (42), оскільки «не лише думка, згадка та вимова Імені Божого привертає носіям такого імені благословення Боже; саме Ім'я Боже як реальна сила завжди супроводжує такого носія на всіх шляхах його життя...» [9: 324]. Цей номен, уналежнюваний дослідниками до конотонімів християнського походження [10: 151], виступає в широкому спектрі онімних субститутів: Бог (42), Господь Бог (13), Ісус Христос (Ісус Христос) (9), Син (5), Бог Отець (4), Христос (Христос) (4), Господь Милосердний (3), Сус Христос (2), Господь Ісус Христос, Господи Сусе Хрісте, Господи Сусе, Господи Милостивий, що також акцентує на його безмежній впливовості. В цій же площині виявлено підвищену частотність теонімів Свята Трійця (4) та Святий Дух (7), оскільки для християнського світогляду важливим є вчення про Святу Трійцю, в якому стверджується: Бог є Отець, Син та Святий Дух одночасно [1: 141].

Також відзначаємо найрізноманітнішу варіацію форм теоніма *Мати Божа* (13): Пречиста (8), Пресвятая Богородиця (4), Пречиста свята (3), Божая мати (3), Пресвятая Діва (2), Діва Марія (2), Пречиста діва, Матінко Христова, Пречиста Мати Божа, Марія, Матінко Христова, Святая Пречистая, Мати, Богородице, свята Покрівонька. В замовляннях часто закликач виступає саме від імені Матері Божої: «*Куди ти, свята Богородице, йдеш, дев'ять молитвів речеш? — Піду на вечірню, з вечірні — на утрінню, з утренні — до раба Божого (ім'я) пристріт викачувати...*» [14: 51], що максимально увиразнює концептуальний характер цього теоніма в тканині українських замовлянь та його впливову вагу. Практично не згадується в замовляннях демононім Сатана, який є втіленням зла у християнстві і належить до розряду міфонімів — імен нижчих божеств у політеїстичних релігіях [2: 140], а отже, й ім'я його порушуватиме загальну позитивність замовляння як сакрального тексту. Додамо, що найчастотніші теоніми *Господь*, *Матір Божа*, *святий Дух* у контексті замовлянь виступають потужним нейролінгвістичним «якорем» підсвідомості [7], здійснюючи в такий спосіб гармонізувальні впливові ефекти, підсилювані наскрізною образністю (див. праці А. Деяна, Л. Сахарного, І. Соколової, Т. Чернігівської) та позитивною конотативністю [10] їхньої семантичної структури.

З огляду на структурну кваліфікацію теонімів можемо говорити про активність одно- й двокомпонентних (відповідно 36 % та 63 %) та непоширеність багатоконпонентних моделей (*Господь Ісус Христос*).

2) антропоніми (154) — власні назви людей (імена, прізвиська, по батькові, прізвиська, псевдоніми) [15: 268]. Найпопулярнішими антропонімами замовлянь виступають номени Іван (раб Божий Іван, 86 уживань) та Марія (раба Божа Марія, 21 вживання) як найпоширеніші тогочасні імена: «...*Тягніть до мене народженого, хрещеного і молитвяного козака Івана до народженої, хрещеної, молитвяної раби Божої Марії*» [12: 39]. Припускаємо, що в контексті конкретного замовляльного дискурсу ці імена замінювалися на ситуативно актуальні. Також зафіксовано антропоніми Михайло (3), Омелько (3), Онопрій (2), Саламин (2), Федор (2), Аврам, Герасим, Максим, Семен, Катерина, Наталочка, Олена, Палажка, Явдоха.

З позицій Мілтон-моделі нейролінгвістичного програмування значені реальні оніми володіють мінімальним впливовим потенціалом через наявність (хоч і дифузовану) референтного індексування, проте зафіксовані в текстах замовлянь вигадані антропоніми (міфоантропоніми) через притаманну їм метафоричність продукують доволі високий рівень сугестивності, оскільки «виводять» такі назви за межі усталеної об'єктивної реальності, апелюючи до переосмисленого, субдомінантного сприйняття [7]. До останніх уналежнюємо міфоантропоніми цар Хан (2), цариця Ханиця (2), Цар Поганин (1), Цариця Поганиця (1), Іродиця (1), а також персоніфіковані назви, що виникли внаслідок перенесення іменувань людей або християнських святих на демонологічних істот і тварин: Олена змія (цариця Олена) (3), змія Орпія (3): «*Змія Орпія! Поклич ти всі свої змії — і степовії, і лісовії, і гноянії, і водянії і накажи їм, щоб вони не кусали ні скотини, ні людини...*» [12: 47], цариця Веретениця (Веретениця) (3), цариця Шевелуха (2), цар Гадюн (2), цар Гадіір (2), цариця-Яриця, Марія-Полумарія, Анна-Полуанна, Лукер'я-Полулукер'я тощо.

Структурна кваліфікація реальних та вигаданих антропонімів замовлянь дає підстави казати про активність однокомпонентних і трикомпонентних моделей (47 % та 41 % відповідно);

2) агоніми (92) — ім'я святого [15: 26]: святих (Миколая (святого угодника Божого, Миколая угодника, Мерликійського чудотворця) (8), Юрія (Георгія, Єгора) (8), Феодосія (4), Антонія (2), Зосими

(2), Варвари Великомучениці (2), Афанасія, Романа, Охріма (святого Єфрема Печерського); архангелів (Михайла (Архистратига Михайла) (8), Гаврила (6), Уриїла, Сарафаїла); апостолів (Петра (13), Павла (6), Івана Богослова (3), Карпа); мучеників (Антипія (Антипа, Антосія) (8), Пархимка (святий мученик Пархомій), Агафії, Горпини (свята мучениця Агрифіна), Марини, Варвари Великомучениці); пророків (Авраама (Аврама) (6), Соломона, Іллі); імена біблійних персонажів (царя Ірода, Адама) тощо.

Структурна кваліфікація виокремлених онімів дає підстави казати про мінімальний рівень активності багатокомпонентних («*апостоле Божий Миколай угодник*») і поширеність одно- та двокомпонентних моделей (відповідно 33 % та 61 %), що, створюючи оригінальний ритмічний малюнок замовляння, також увиразнює його впливову дієвість;

3) серед топонімів (46) — власних назв географічних об'єктів виокремлено такі різновиди, як гідроніми — назви водних об'єктів, ороніми — назви рельєфу та ойконіми — назви населених пунктів [15]. Найчисельнішою підгрупою є гідроніми (53 % всіх топонімів), де максимальним рівнем популярності володіє ріка Ордан (13), виступаючи і як Орданка (2), Орданська Вода, Вода Йорданко, Водичка-йорданчик, Ордань: «...на **Ордань річку** — туди збирались супротивники колючії, болучії, нудючії, подумані, погадані...» [12: 28]. Також зафіксовано гідроніми Дунай (1), Чорне море (1): «...**Йди на Чорне море**, там, де ніхто не ходить, де кури не запівають, де люди не зачують, де дзвони не надзвонюють, де голос не заносять...» [17: 129]. Найчастіше такі оніми виступають своєрідним локативом, віддаленим та небезпечним, куди і відсилаються різноманітні негаразди (хвороби, уроки та ін.), які й повинно знешкодити замовляння. Серед оронімів (10) найчастотнішою є Осіянська гора у варіантах гора Сінай, Сіянська гора, Сіонська гора, Висолянська гора та гора Ялина — Оливна гора поблизу Єрусалима, де часто молився і був схоплений Ісус Христос [12: 450]: «**На горі на Ялині стояв хрест кіпарисний, під тим хрестом мати Божа спочивала, святого Петра дожидала...**» [12: 57]. Ойконімічний спектр замовлянь обмежується назвами Київ (3), Чернігов (1), Ніжин (1), що виступають лише як однокомпонентні моделі: «...**Йшла Пречиста: одна з Києва, друга з Чернігова, третя з Ніжина...**» [17: 61].

Окрім реальних топонімів фіксуємо й вигадані назви — міфотопоніми, у межах яких виокремлюємо міфогідроніми (вода Оляна (2), вода Уліяна (Ульяна) (2), вода Єлена, Сине море: «Здорова була, **вода Оляна**, од Бога создана...» [17: 170]); міфоороніми (острів Киян, острів Буян): «На морі, на окіяні, на острові на **Буяні**, стояв дуб дубнястий...» [17: 158]), назва якого згадується та по-різному тлумачиться ще у роботах О. Афанасьєва, М. Барсова, В. Вілінбахова); міфоойконіми (Вавілон-город (2): «Посилала Пречиста черницю на Сіонську гору, на тій горі **Вавілон-город**...» [17: 154]), що переважно виступають у двокомпонентних моделях (67 %). Зауважимо, що впливова роль топонімів порівняно з теонімичним шаром замовлянь має зредукований характер, оскільки, як правило, має чіткий референтний індекс, який дифузується лише у випадках номінації ірреальних об'єктів.

Решта зафіксованих нами онімних різновидів має доволі низький рівень частотності, що ілюструє їхню периферійність у структурі замовляльного дискурсу. До таких уналежнюємо космоніми (5), де найпоширенішою назвою є Місяць (Владимир (2), місяць Адам або Адав'євич (2), місяць Аврам), що виступає лише у двокомпонентних моделях; геортоніми (5), зокрема свята Покрова (3), Великдень та святе Вознесіння з характерною перевагою двокомпонентних моделей; переважно однокомпонентні моделі хремотонімів (4): Ярмолой (Бармолой) (2), тобто богослужбова книга Ірмологіон, Псалтирь — книга псалмів, частина Біблії, Мокрий Миколай — ікона Миколи Мокрого; персоніфікованих фітонімів (4): Калина, Малина, Шипшина, дуб Ладимир; переосмислених валідонімів (3): Бех, Бешиха — інфекційне запалення шкіри [4: 179], Золотник — (анат.) матка, хвороба матки [5: 275], хоч їхня амплітуда в лікувальних замовляннях, звичайно, може розширюватися залежно від ситуативної конкретики; хоронімів (Біла Русь, Сибір) та зоонімів (кінь Халамин) тощо.

Отже, проведений аналіз ономастикону українських замовлянь дає підстави твердити про актуальність і різноманітність пропріальної лексики, домінування теонімного, а також антропонімного, агіонімного й топонімного різновидів у замовляльному жанрі та ядерну сугестогенність зазначених онімних груп, продуковану як загальною впливовістю замовлянь, так і семантичною та функційною специфікою таких лексем. Наведене акцентує на перспективності подальших досліджень у цьому напрямі, результати яких можуть прислужитися в

опрацюванні проблематики комунікативного й мовленнєвого впливу, зокрема здійснюваного у межах онімного сегмента останнього, його гармонізувальної природи, що, у свою чергу, поглибить теоретичну базу комунікативної лінгвістики, нейро- та психолінгвістики, сугестивної лінгвістики, нейролінгвістичного програмування та інших сучасних галузей гуманітарного знання.

Список літератури

1. Алистер МакГрат. Понимание Троицы / МакГрат Алистер // Одесская Богословская Семинария, «Богомыслие». — Одесса : ОБС, 1995. — 160с.
2. Герасимчук В. А. Антропоніми : історія і сучасність. Навчальний посібник / В. А. Герасимчук, А. Ф. Нечипоренко. — Камянець-Подільський : Абетка, 2002. — 152 с.
3. Головацький Я. Ф. Виклади давньослов'янських легенд, або Міфологія / Яків Федорович Головацький. — К. : Довіра, 1991. — 94 с.
4. Етимологічний словник української мови: В 7 т. / [уклад. Р. В. Болдирев та ін.]. — К. : Наукова думка, 1982. — Т. 1 : 1982. — 632 с.
5. Етимологічний словник української мови: В 7 т. / [уклад. Н. С. Родзевич та ін.]. — К. : Наукова думка, 1985. — Т. 1 : 1985. — 572 с.
6. Карпенко О. Ю. Проблемаітика когнітивної ономастики. Монографія / О. Ю. Карпенко. — Одеса : Астропринт, 2006. — 328 с.
7. Ковалевська Т. Ю. Комунікативні аспекти нейролінгвістичного програмування : Монографія. — Вид. друге, випр. і доп. / Т. Ю. Ковалевська. — Одеса : Астропринт, 2006. — 324 с.
8. Крушевский Н. Заговоры, как вид русской поэзии / Н. Крушевский. — Печатано по определению Совета Императорского Варшавского Университета в типографии И. Носковского, 1875. — 70 с.
9. Лосев А. Ф. Знак. Символ. Миф / А. Ф. Лосев. — М. : Моск. ун-т, 1982. — 497 с.
10. Лукаш Г. П. Актуальні питання української конотоніміки : монографія / Г. П. Лукаш. — Донецьк : ТОВ «Видавничо-поліграфічне підприємство «ПРОМІНІ», 2011. — 448 с.
11. Марченко Г. В. Обрядові побажання: структура і семантика тексту / Ганна Валеріївна Марченко : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.07 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. — К., 2003. — 19 с.
12. Новицький Я. Твори: в 5 т. / Я. Новицький. — Запоріжжя : ПП «АА Тандем», 2007. — Т. 2. — 2007. — 510 с.
13. Огієнко І. І. (митрополит Іларіон). Дохристиянські вірування українського народу / І. І. Огієнко. — К. : Обереги, 1992. — 424 с.

14. Павлов О. Вербальна магія українців: Наук. та навч.-метод. матеріали до курсів: фольклор, етнографія, звичаєве право, література, мовознавство, філософія, філософська антропологія / О. Павлов, Т. Полковенко, В. Фісун. — К. : Бібліотека українця, 1998. — 96 с.
15. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / Н. В. Подольская. — М. : Наука, 1978. — 199с.
16. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. — Полтава : Довкілля-К, 2006. — 716 с.
17. Українські замовляння / Упоряд. М. Н. Москаленко. — К. : Дніпро, 1993. — 309с.
18. Флоренський П. А. Имена / П. А. Флоренський // Опіті : літературно-філософський збірник. — М. : Советский писатель, 1990. — 380 с.
19. Черепанова И. Ю. Дом колдуньи. Язык творческого бессознательного / И. Ю. Черепанова М. : «КСП+», 1999, 416 с.
20. Sawicki S. Wartość — Sacrum — Norwid. — 1994. — S. 95–103.

Чудак М. Ю.

ОНИМНОЕ ПРОСТРАНСТВО ЗАГОВОРОВ

В статье выделены актуальные типы онимов, которые характерны для украинских заговоров, дана характеристика частотности и функциональной специфики зафиксированной проприальной лексики, учитывая ее природную суггестогенность.

Ключевые слова: заговоры, онимы, влияние, универсальные суггестивные тексты.

Chudak M.

THE RESEARCHING OF ONYMS

In this article topical types of onyms, which are differentials for Ukrainian spells, are singled out, the frequency and the functional specificity of fixed propriat vocabulary in consideration of its natural suggestivity is characterized.

Key words: spell, charm, onyms, influence, general suggestive text.

РЕЦЕНЗІЇ

Ходоренко Г. В. Когнітивні аспекти функціонування сучасної антропоніміки (на прикладі найменувань груп осіб) : монографія. — Дніпропетровськ : Пороги, 2011. — 422 с.

Рецензируемая монография отвечает ситуации, которая сложилась в современной науке сегодня, а именно — ситуации становления отечественной школы когнитивной ономастики. Научная мысль сегодня переживает переосмысление категорий, поиск ответа на нерешенные задачи в области лингвистики и семантики, в частности, семантики внутренней формы имен собственных. Ономастические исследования требуют дополнительных разработок, которые бы шли вглубь, раскрывая природу имен. Наряду с этим необходимо представлять себе ономастическую систему в целом, а также место определенных наименований в этой ономастической системе. Основные направления исследований имени, отраженных в настоящей монографии: 1) интернетовские имена отдельных индивидуумов (никонимы), 2) интернетовские имена *групп* людей, а также 3) наименования групп людей, занимающихся различными видами деятельности (коммерческой, творческой, деловой, социальной и т. д.). Интересным, на наш взгляд, является подход к антропонимному пространству фактического материала исследования, который автор рассматривает как две антропонимические экосистемы, развивающиеся по своим законам, определенно отличающиеся друг от друга. В первом случае, как определяет автор исследования, антропонимы — это наименования людей, не преследующих коммерческие цели, а использующих имя только исключительно для общения. Вторая же система имен — это система антропонимов — наименований групп людей, занимающихся коммерческой деятельностью (даже если речь идет о названиях творческих коллективов); автор считает, что это некий вид все той же коммерческой деятельности.

Общий замысел работы связан с необходимостью соединить решение двух насущных лингвистических проблем: описать особый лингвистический феномен — наименование групп лиц, не выделенный до сих пор как особая языковая номинативная единица и не получивший дефиниции и термина, а также познакомиться с историей формирования, становления и развития русской ономастической

системы; предложить пути лингвистического анализа основных видов собственных имен — наименований групп лиц, занимающихся различными видами деятельности. Исследования позволили автору дать описание структурных особенностей нового феномена имени групп людей, который не был еще описан в теории ономастических исследований, дать перспективные направления для углубления исследований имени, в частности интернетовского группового имени.

Монография Ходоренко А. В. позволяет по-новому осмыслить принципы организации собственных имен, применив по отношению к ним подходы, выработанные в основных трудах по когнитивной лингвистике. Изучение ономастической семантики и структуры долгое время сводилось практически только к составлению семантико-структурных классификаций, которые и сейчас играют важную роль при решении, к примеру, проблемы обоснования этимологии онима. Вместе с тем такое классифицирование не имеет разрешающей силы, позволяющей связать своеобразие онимии с установками ее создателя — народа. Автор настоящей монографии опирается на научные наработки отечественных ономастов М. В. Голомидовой, Е. Л. Березович, когнитивистов Дж. Лакоффа, Ч.Филлмора и представляет некую теорию — синтез ономастических и когнитивных исследований группового антропонима.

Рецензируемое исследование намечает новую линию в изучении имен собственных с лингвокультурологических позиций, разрабатывает перспективы для развития когнитивной ономастики. Актуальность работы обусловлена высокой лингвокультурологической ценностью ономастического материала, не занявшего пока должного места среди объектов лингвистического исследования, а также перспективами междисциплинарного исследования фактического материала.

В работе используется обширный теоретический материал разных научных школ Украины, России, западных научных школ, задействован конкретный антропонимический материал, представленный в приложениях к монографии; освещены принципы изучения имен собственных в традиционной парадигме, дан аналитический обзор ономастических исследований в диахронии их развития. Монография дает общетеоретическую базу в лингвокультурологическом и когнитивном аспектах исследования фактического материала ант-

ропонимов, а также позволяет по-новому подойти к анализу собственных имен, которые живо реагируют на происходящие в природе и обществе изменения, поэтому они могут служить некими «хронологизаторами» действительности, исторических памятников, а также менталитета современной личности номинатора. В силу особой консервативности имен собственных они переживают эпоху, в которую были созданы, сохраняют свидетельства состояния языка, содержат большую языковую и внеязыковую информацию.

В настоящей монографии имя собственное, НГЛ, определяется как языковая единица, называющая группу лиц, выделяющая её по роду деятельности, несущая когнитивную нагрузку и выполняющая роль категоризации внешней действительности, а следовательно имеющую глубинную семантическую структуру.

Автор предлагает общий термин для НГЛ, что является вкладом в теоретическую ономастику и антропонимику, «омадоним» либо «антропомадоним» (от греческого ομάδα — группа) + оним. Автор классифицирует способы образования НГЛ, которые сводятся в работе к трем типам онимизации, а именно, — семантическая, синтаксическая, словообразовательная онимизация. Внутри семантической онимизации выделяется использование стилистических средств и приемов. Антропомадоним, по наблюдениям, сделанными в исследовании, объединяет все наименования групп лиц: эргонимы, наименования партий, сект, коллективов, клубов, шоу-групп, интернетовских групп по коммерческой и некоммерческой целях объединения. Антропомадоним представлен в антропонимиконе современного языка словом, словосочетанием, предложением, текстом. На уровне слова антропомадоним может формально совпадать с зоонимами, псевдонимами, криптонимами. Антропомадоним активизирует ассоциативные связи фреймовых структур в когнитивном аппарате реципиентов; интенсивность антропомадонима достигается за счет использования стилистических приемов, метафор, тропов.

В целом монография выполнена в духе антропоцентрического подхода в лингвистике и ономастике, в своем исследовании автор стремится показать связь языка и личности, личности — имени. Антропоцентричность в науках приобретает характер принципиальной тенденции в проводимых исследованиях. В части монографии, соотносящейся с рекламными аспектами имени, имплицированном в

нем рекламного сообщения, автор опирается на работы, выполненные в рамках теории рекламы, затрагивает вопросы скрытой рекламы в наименованиях групп лиц и создаваемого манипулятивного эффекта и аффекта, разрабатываемых в современных отечественных работах таких ученых как В. В. Зирки, Е. Н. Мажар. Не удивительным, а закономерным является уклон в когнитивную сферу, сферу познания, которая определяет воспроизводство языка, порождение речи. Познание (когниция) — категория философии, наука, давшая ветви всем позже развивающимся наукам, теперь снова стала центром исследований всех наук (от гуманитарных до точных, и наоборот). Ученые сходятся в необходимости междисциплинарных исследований в попытках найти ответы на нерешенные вопросы, одним из которых есть мозг, инструмент познания.

К сожалению, понятия номинативный признак, антропонимическая модель, антропонимный тип, антропооформант и антропооснова, семантический признак имени, мотивированность НГЛ обрисованы недостаточно четко, на наш взгляд более четкое описание вышеназванных признаков по отношению к НГЛ существенно углубит анализ нового группового имени (НГЛ), не имеющего описания в традиционных ономастических исследованиях.

Психолингвистический анализ имени с привлечением психолингвистических коэффициентов позволил автору исследования дать некоторые замечания по характеру типа языковой личности автора наименования, — личности, стремящейся зачастую к доминированию. Обширный фактический материал косвенно позволяет делать выводы о тенденциях и настроениях в современном обществе, в котором присутствуют доминирование, манипулирование, «навязчивая» реклама и самореклама, преследующие коммерческие цели. Свою «интенсивность», способную влиять на сознание реципиентов, имя приобретает за счет апелляций к прототипам экстралингвистической реальности, прецедентным феноменам и личностям, перегруппировывая ассоциативные связи в когнитивном аппарате индивидуумов и делая имя знакомым, понятным, лёгким для восприятия. С позиций когнитивной семантики и фреймового анализа показаны механизмы преобразований внутри языкового знака имени, доказав, что любые преобразования структуры — это формирование значения, оттенков значения на уровне «внутриименной» онимизации и трансонимиза-

ции, демонстрирующей преобразования смыслов в когнитивном аппарате авторов наименований. Преобразование смыслов происходит по фреймовым сценариям ассоциативного и акционального типов в классификации фреймов Ч. Филлмора. Аспекты описания конструирования, изначального образования, преобразования смыслов требуют доработок с привлечением исследований в области искусственного интеллекта, гештальт-теории, а также расширения области фактического материала.

Для настоящего исследования имени полезным будет также обратиться к персонологическим направлениям в ономастике, в частности, 1) построении модели языковой личности в когнитивном аспекте (Г. И. Берестнев, Н. Ю. Караулов, А. М. Шахнарович), 2) коммуникативно-деятельностном аспекте (Г. И. Богин, В. И. Шаховский, Е. В. Иванцова, В. Д. Лютикова). Автор монографии делает общие выводы о типе психологической личности номинатора, основываясь на психолингвистических коэффициентах, однако совсем не затрагивает коммуникативно-деятельный аспект НГЛ, который бы обогатил исследование.

В целом, в настоящем исследовании автором добавлен материал в теорию ономастических исследований, дано общее описание группового антропонима, собраны в один ряд все имена групп людей, введен новый термин омадоним (антропомадоним) для обозначения имени любых групп людей, что не было сделано в отечественной ономастике. Настоящая монография делает акцент на целостности семантики и формальной структуры имени, выражающей аспекты его внутренней формы.

Замечания, высказанные выше, не влияют на положительный отзыв о настоящей монографии, которая является состоявшимся научным трудом, полезным для широкого круга людей, интересующихся вопросами языка, познания, философии и может быть рекомендована для публикации.

Е. Ю. Карпенко

ФРАНЦИЯ ГЛАЗАМИ МИХАИЛА БУЛГАКОВА: РАЗМЫШЛЕНИЯ НАД СЛОВАРЕМ

В 2011 году увидела свет книга «Географическое пространство М. Булгакова. Словарь топонимов романа «Жизнь господина де Мольера», созданная авторами-составителями: Л.Ф. Фоминой, доцентом кафедры прикладной лингвистики Одесского национального университета имени И. И. Мечникова, и В. В. Орловым, старшим преподавателем кафедры иностранных языков того же университета.

Топонимы рассматриваются в современной лингвистике как единицы, образующие вместе с апеллятивными географическими номинациями ландшафтную картину мира, в которой находят ментальное отражение не только объекты реальной географии, но и виртуальные, созданные воображением художника слова. Поэтические топонимы — элементы художественно-исторического пространства текста, композиционное средство документальности повествования и важнейший компонент стиля мастера слова. Однако географические названия в их стилистических функциях, а также способы авторской обработки и презентации иноязычных номинаций ещё недостаточно изучены, хотя внимание к этой проблеме уже привлечено. Словарь топонимов романа «Жизнь господина де Мольера» презентует в форме лексикографического произведения художественно обработанные реальные географические объекты, в которых протекала нелегкая, драматичная жизнь создателя подлинно народной французской комедии — Жана Батиста Мольера. Зададимся вопросом: почему взято одно, и именно это произведение М. А. Булгакова? Очевидно, авторов привлекла компактная, практически моноэтническая система (с немногочисленными вкраплениями) — французский топонимикон в интересной авторской трансформации. В Словаре представлены различные пласты французской топонимии: названия городов и деревень, отмечающих долгий путь бродячего театра Мольера по провинциям страны и за ее пределами, замков и дворцов, церковей и кладбищ, улиц и домов... Особое место в ландшафтной картине мира, отраженной в Словаре, занимает Париж и его внутригородские объекты, выступающие как сюжетообразующие элементы в художественной ткани романа. Как указывают авторы во Введении: «Главный герой романа появляется на свет и растет *в обезьяньем доме*

своего отца, получает образование в *Клермонском коллеже*, знакомится с парижскими театрами *Бургонским отелем* и *Театром на Болоте*, балаганными представлениями *на Новом Мосту*, создает свой театр, играя в разных залах Парижа, от запущенного зала *в канаве у Нельской Башни* до блестящего *Лувра* и отреставрированного *Пале-Рояля*, меняет квартиры и адреса и, наконец, навеки успокаивается *на кладбище Святого Жозефа...*» [1, с. 10].

Если говорить о структуре книги «Географическое пространство...», то следует отметить важную ее часть — Введение, которое не только представляет типологию собранной и лексикографически обработанной ономастической лексики, но и содержит информацию об истории создания и публикации романа, о функциях топонимов в тексте, способах передачи автором французских топонимов, синонимике и др. По сути, Введение является, на наш взгляд, успешной попыткой исследования материала, составляющего номенклатуру Словаря, и это делает его еще более ценным для читателя. Теперь скажем непосредственно о словарной части этой книги. Заголовочная единица — топоним снабжается французским эквивалентом (даже если это и не французское название, см.: *Санкт-Петербург, Англия, Рим*), дается справка энциклопедического характера о местоположении данного геофакта, его истории, памятниках культуры, современном состоянии. Лингвистические данные касаются этимологии топонима, для ее получения была проведена большая эвристическая работа по многочисленным словарям, справочникам, интернет-сайтам, главным образом французским. Этимология часто обнаруживает латинскую, кельтскую или германскую основу географических названий, свидетельствующую об их глубокой древности. Но в работе встречаются и некоторые неточности, хотя, возможно, это разночтения в использованных источниках. Например, основой названия гор. *Бордо* было лат. *Burdigala* — название главного города битуригов (кельтского народа) на реке Гарумне [2, с. 108], а не «имени племени галлов, населявших эту область» [1, с. 29]. Лат. название гор. *Нарбонна*, кроме предложенного *Narbo*, имело и вариант *Narbōna* [2, с. 503]. Наличие этимологии делает данный Словарь важным подспорьем для студентов и школьников, изучающих французский язык и французскую культуру. Сами авторы позиционируют свой словарь как лингвокультурологический. «Топонимосфера романа «Жизнь

господина де Мольера», — пишут они, — представляется нам фокусом межкультурной коммуникации русского писателя и читателя, с одной стороны, и французского лингвокультурного пространства, репрезентированного национально-маркированными языковыми знаками-топонимами, с другой» [1, с. 15].

В словарной статье наличествует цитатный материал из указанного романа М. А. Булгакова, что дает возможность услышать и почувствовать мастерство языка и стиля одного из крупнейших русских писателей XX века, чья творческая судьба была еще более драматична, чем судьба великого француза. В высокой степени названное булгаковское произведение — это текст-метафора, возникшая при осмыслении собственной участи во взаимоотношениях между писателем и властью. Цитатные иллюстрации — необходимый компонент толково-энциклопедического словаря, в данном случае — еще и словаря писателя. Они позволяют наглядно представить лексическое окружение топонима, его грамматические особенности (в частности, склоняемость/несклоняемость, грамматический род), а также проследить за семантическим развитием лексемы в тексте романа. Так, в наибольшей по объему цитируемого материала статье *Париж* авторы показали не только оттенки общего локативного значения этой семемы, но и развитие переносного значения по метонимической модели «город — население города».

Словарь читается как увлекательная книга. При этом интересно наблюдать за способами адаптации французских топонимов к системе русского языка. Идя по пути воссоздания действительности XVII в. — эпохи «просвещенного абсолютизма», Булгаков создал целую палитру топонимов-образов, известных массовому широкому читателю (*Париж, Франция, Испания*) или более ограниченному кругу людей, знакомых с культурой Франции (*Пале-Рояль, Бретань*). Топонимы-образы романа содержат также единицы, которые появляются в русской литературе едва ли не впервые. Вероятно, для самого автора такие топонимы также были новыми, такими, которые нужно подать читателю в понятном для него виде. Так Булгаков поступает с названиями театров, эксплицируя их внутреннюю форму (*Театр на Болоте, Нельская канава*), названиями улиц и площадей Парижа. Использование общих и внутригородских топонимов характеризует Булгакова как переводчика, владеющего правилами освоения рус-

ским языком иноязычных, в частности французских, собственных географических названий.

Подчеркнем, подытоживая, что Словарь выполнен высокопрофессионально, с хорошим знанием техники лексикографирования в области писательской лексикографии. К некоторым недочетам Словаря отнесем отсутствие в словнике топонима *Португалия*, хотя он присутствует в одной из цитат, некоторые технические погрешности. В целом, полагаем, Словарь должен выполнить свое назначение — стать настольной книгой человека, интересующегося французской лингвокультурой в аспекте межкультурной коммуникации.

Словарь издан ничтожно малым тиражом (100 экз.). Думается, при его переиздании (а оно весьма желательно) следовало бы расширить круг произведений М. А. Булгакова, посвященных жизни и творчеству Мольера, ведь создана еще пьеса «Кабала святош», а также вольный перевод комедии «Мещанин во дворянстве» (с использованием сцен и героев других пьес Мольера), названная писателем «Полоумный Журден». Таким образом весь французский топонимикон был бы сосредоточен в одном издании, которое могло бы представить булгаковскую Мольериану в топонимическом аспекте как отражение фрагмента ландшафтной картины мира замечательного Мастера и художника слова — М.А. Булгакова.

Список литературы

1. Фомина Л. Ф., Орлов В. В. Географическое пространство Михаила Булгакова: Словарь топонимов романа «Жизнь господина ле Мольера»: пособие для студентов / Л. Ф. Фомина, В. В. Орлов. — Одесса: ТЭС, 2011. — 116 с.
2. Дворецкий И. Х. Латинско-русский словарь: ок. 50 000 слов / И. Х. Дворецкий. — 3-е изд., испр. — М.: Рус. яз., 1986. — 840 с.

М. Д. Маринашвили

НАШІ АВТОРИ

БОЄВА ЕВЕЛІНА ВОЛОДИМИРІВНА — кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології та методики навчання фахових дисциплін Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського

ДЕРЕМЕНДА ЮРІЙ МИКОЛАЙОВИЧ — пошукач кафедри українського та загального мовознавства Тернопільського національного педагогічного університету імені В.Гнатюка

ДРУЖИНЕЦЬ МАРІЯ ЛЬВІВНА — кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова, завідувач кафедри української філології Інституту мови та літератури Придністровського державного університету ім. Т. Г. Шевченка

ЗЕЛЕНКО ЛАРИСА ПАВЛІВНА — доцент кафедри загального та слов'янського мовознавства Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ІВАНЕНКО ЮЛІЯ ВІКТОРІВНА — аспірант, викладач кафедри англійської філології Ужгородського національного університету

КАЛІНКІН ВАЛЕРІЙ МИХАЙЛОВИЧ — доктор філологічних наук, професор кафедри загального мовознавства й історії мови Донецького національного університету

КАРПЕНКО ОЛЕНА ЮРІЇВНА — доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри граматики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

КАТЕРНЮК ВІКТОРІЯ ВІКТОРІВНА — кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри порівняльного мовознавства та перекладу Інституту іноземної філології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

КРУПЕНЬОВА ТЕТЯНА ІВАНІВНА — кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського

ЛІСОВА ЛАРИСА ОЛЕКСАНДРІВНА — аспірант кафедри історії та культури української мови Волинського національного університету імені Лесі Українки

ЛИХАЧОВА ОЛЕСЯ АНАТОЛІЇВНА — кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та зарубіжної літератур Півден-

ноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського

МАРИНАШВІЛІ МАЛЬВІНА ДЖАНГІЗІВНА — кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри французької філології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

МАГУЗКОВА ОЛЕНА ПРОКОПІВНА — кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри перекладу Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

НАСАКІНА СВІТЛАНА ВІКТОРІВНА — викладач кафедри української та іноземних мов Одеського державного аграрного університету

НЕКЛЕСОВА ВАЛЕРІЯ ЮРІВНА — кандидат філологічних наук, викладач кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

НЕМИРОВСЬКА ОЛЕКСАНДРА ФЕДОРІВНА — кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського

ПОСТНІКОВА ЕЛІНА ІГОРІВНА — викладач кафедри німецької філології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

РОМАНЧЕНКО АЛЛА ПЕТРІВНА — кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

СЕРЕБРЯКОВА ВАЛЕРІЯ ВАДИМІВНА — здобувач кафедри граматики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ТКАЧЕНКО ГАННА ВОЛОДИМИРІВНА — викладач кафедри іноземних мов природничих факультетів Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

УРСУЛ ВІКТОРІЯ СЕРГІЙВНА — студентка Інституту мов світу факультету української філології Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського

ЧУДАК МАРИНА ЮРІВНА — аспірант кафедри української мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ЩЕРБИНА ВАЛЕНТИНА ІВАНІВНА — викладач кафедри української філології Інституту мови та літератури Придністровського державного університету імені Т. Г. Шевченка

КОНТАКТНА ІНФОРМАЦІЯ

Карпенко Олена Юріївна

Телефон: 067 98 158 96

Електронна пошта: elena_karpenko@ukr.net

Адреса: Одеса, 65058, Французький бульвар, 24/26, каб. 131, 132,
кафедра граматики англійської мови
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Збірник розміщується на сайті електронних видань
бібліотеки імені В. І. Вернадського:

http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/zzo_

ЗМІСТ

Калинкин В. М. «Перед именем твоим»	5
Босва Е. В., Урсул В. С. Характеристичний потенціал антропонімів у комедії Річарда Брінслі Шерідана «Школа лихослів'я»	15
Деременда Ю. М. Назви з рослинного і тваринного світу як етимони ергонімів	22
Дружинець М. Л., Щербина В. І. Динаміка найуживаніших особових імен м. Тирасполя	31
Зеленко Л. П. Власна назва в концепції художнього твору (на матеріалі роману Івана Багряного «Тигролови»)	40
Іваненко Ю. В. Специфіка використання топопонімів у повісті К. С. Льюїса «The Last Battle»	52
Катернюк В. В. Морфологічні способи творення неофіційних антропонімів в англійській, німецькій та українській мовах	59
Крупеньова Т. І. Онімійна творчість Лесі Українки кінця ХІХ століття	68
Лісова Л. О. Відойконімні прізвища Волині: семантико-структурний аспект	77
Лихачова О. А. Символіка загальних назв у новелі Гр. Тютюнника «Зав'язь»	86
Матузкова Е. П. Актуальність досліджень ідентичності в сучасному науковому знанні	91

Насакина С. В.

Ономастические особенности рекламных текстов 99

Неклесова В. Ю.

Головні складові другого кола індивідуального хрононімного фрейма 108

Немировська О. Ф.

Епіграф як складовий компонент заголовного комплексу (на матеріалі прози О. Ю. Кобилянської) 117

Постникова Э. И.

Специфика употребления антропонимов и топонимов в рунических надписях 125

Романченко А. П.

Міфоніми в літературній казці Всеволода Нестайка 132

Серебрякова В. В.

Специфика функціонування поетонімів на позначення головної героїні роману С. Мейер «Twilight» 140

Ткаченко Г. В.

Репрезентація хремотонімів сакрального скрипту 147

Чудак М. Ю.

Онімний простір замовлянь 154

РЕЦЕНЗІЇ**Карпенко Е. Ю.** Ходоренко Г. В. Когнітивні аспекти

функціонування сучасної антропоніміки (на прикладі найменувань груп осіб) 164

Маринашвили М. Д. Франція глазами Михаила Булгакова:

размышления над словарем 169

Наші автори 173**Контактна інформація** 175

Записки з ономастики = Opera in onomastica : збірник
3-324 наукових праць / ред. кол. : О. Ю. Карпенко (відп. ред.) [та
ін.]. — Одеса : Астропринт, 2012. — Вип. 15 = Fascicullum 15. —
180 с.

УДК 801.311/.313(066)
ББК 81.031.4я5

Наукове видання

Записки з ономастики

Збірник наукових праць

Випуск 15

Збірник зареєстровано в Державному комітеті
телебачення і радіомовлення України 05.07.2004 р.
Свідоцтво: серія КВ № 8934

*Українською, російською, болгарською,
англійською, польською, чеською мовами*

Завідувачка редакції *Т. М. Забанова*
Технічний редактор *М. М. Бушин*
Дизайнер обкладинки *В. І. Костецький*

Тираж 300 прим. Зам. № 233.

Адреса редакційної колегії:
Одеса, 65058, Французький бульвар, 24/26, каб. 131, 132,
кафедра граматики англійської мови
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Видавництво і друкарня «Астропринт»
65091, м. Одеса, вул. Разумовська, 21
Тел.: (0482) 37-07-95, 37-24-26, 33-07-17, 37-14-25
www.astroprint.odessa.ua; www.fotoalbom-odessa.com
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1373 від 28.05.2003 р.